

חלק ראשון
ראש השנה
ועשרת ימי תשובה

ב"ה

המדריך לחגי תשרי ה'תשפ"ו

ימי הסליחות | ראש השנה | עשרת ימי תשובה | יום הכיפורים
חג הסוכות | שמיני עצרת ושמיני תורה | שבת בראשית

- תדפיס -

חלק ראשון
ראש השנה
ועשרת ימי תשובה

יוצא לאור
על ידי 'ועידת רבני קהילות חב"ד' ו'מוקד הלכה'
שע"י בית דין רבני חב"ד

פתח דבר

כמידי שנה בהתקרב חודש החגים ה'מושבע במועדים' אנו מוציאים לאור את 'המדריך' ובו הלכות ומנהגי חב"ד לחגי תשרי, וב"ה זכינו שהמדריך נתקבל בקרב אנ"ש בשנים האחרונות כמים קרים לנפש עיפה לאור הצמאון הגובר לקבל הלכות ברורות והכרעות מעשיות בכל השאלות המצויות בימי החגים.

המדריך מלוקט מדברי הפוסקים עד לאחרוני זמננו, והמובא בכתבי רבותינו נשיאנו בעניינים אלו וע"פ הפסיקה המקובלת בין רבני חב"ד, ובהכנתו נעזרנו לא מעט בליקוטים שונים שנערכו עם השנים ובביאורי ההלכות שבהם ועל כל המלקטים תבוא ברכה. תודתנו נתונה לרבנים המגיהים שהואילו בטובם והשקיעו מזמנם להגיה וללבן שאלות רבות שעלו במשך עריכת המדריך.

מעלה נוספת במדריך שלפנינו, באשר הוא מבוסס במידה רבה על המענה שניתן ע"י הרבנים שליט"א לשאלות הרבות שהופנו למוקד ההלכה שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק, שמאז הקמתו בשנים האחרונות כבר הופנו אליו עשרות אלפי שאלות מקהל חסידי חב"ד מכל רחבי תבל, ובעזרת העיון במאגר השו"ת הרחב שנערס במערכת המוקד, יכולים היינו לתת במדריך זה את תשומת הלב לשאלות בהם נתקלים בפועל ושהיו זקוקים עוד לבידור ולליבון.

וזאת למודעי אשר מדריך זה הינו תדפיס בלבד, ועל כן בקשתנו שטוחה בפני הקוראים שיחי' אשר כל מי שיש בידו הערה/הארה/הוספה ישלחו אלינו למען נוכל לתקנם במהדורות הבאות, לתועלת הרבים.

מדריך זה יוצא לראשונה באופן מורחב ומרכז את כל הלכות החודש באופן מלא (למעט דיני בנית סוכה ודיני ד' מינים אשר יופיעו באופן מורחב בעז"ה). כמו כן, מדריך זה מיועד עבור בני ארץ ישראל החוגגים יום טוב - יום אחד, ועל בני חוץ-לארץ החוגגים גם יו"ט שני של גלויות לשים לב לשינויים בדינים ומנהגים בנוגע ליו"ט שני.

מדריך זה יוצא ע"י 'ועידת רבני קהילות חב"ד' ו'מוקד הלכה' שהוקמו על ידי ובפיקוח בית הדין וזאת על מנת להרים את קרן התורה וההלכה בקרב אנ"ש לאור הצמא הגדול בציבור. 'ועידת רבני קהילות חב"ד' מאגדת בתוכה את כלל רבני קהילות בדיון הלכתי משותף ובמיזמים תורנים שונים וכן פעולות לרווחת הכלל והפרט של אנ"ש בארצנו הקדושה. 'מוקד הלכה' מזה מספר שנים מעניק לציבור אנ"ש מענה הלכתי מכלל רבני קהילות חב"ד באה"ק במגוון דרכי התקשרות ובהשתתפותם ובפיקוחם של הרבנים חברי בית הדין שליט"א.

אנו תקווה שהלימוד במדריך אכן יסייע לכאן"א מאנ"ש שי' להתכונן כראוי לחגים בלימוד הלכותיהם ומנהגים ובעיקר - בקיומם בפועל, אשר המעשה הוא העיקר, ובזכות לימוד ההלכות שבתורה נזכה במהרה לקיים את כלל הלכות תורתנו הק' בשלימות - בגאולה האמיתית והשלמה, תיכף ומיד ממש.

בברכת כתיבה וחתומה טובה לשנה טובה ומתוקה

'ועידת רבני קהילות חב"ד' 'מוקד הלכה'

שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק ת"ו

המדריך לחגי תשרי ה'תשפ"ו

בעידודם ובהכוונתם של חברי בי"ד רבני חב"ד הרבנים הגאונים שליט"א:

הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי, מזכיר בית הדין
הרב מנחם מענדל גלובובסקי, סגן מזכיר
הרב מאיר אשכנזי
הרב מרדכי ביסטריצקי
הרב אליהו יוחנן גוראריה
הרב חיים שלמה דיסקין
הרב משה הבלין
הרב יוסף הכט
הרב אברהם מיכאל הלפרין
הרב ישעיהו הרצל
הרב ישראל יוסף הכהן הנדל
הרב יוסף יצחק וולסוב
הרב שניאור זלמן ירוסלבסקי
הרב יעקב מנדלזון
הרב חיים קי"צ
הרב יעקב שויכה

הגמ"ח:

הרב לוי יצחק אפשטיין
רב קהילת חב"ד חריש
הרב שניאור זלמן ירוסלבסקי
רב קהילת חב"ד אלעזר וחבר בי"ד רבני חב"ד
הרב יעקב מנדלזון
רב קהילת חב"ד ערד וחבר בי"ד רבני חב"ד
הרב בנימין קופרמן
רב ביהמ"ל המרכזי ברמת גן ודיין בב"ד רבני חב"ד
הרב חיים קי"צ
רב קהילת חב"ד עמנואל וחבר בב"ד רבני חב"ד
הרב יעקב שויכה
מראשי ישיבת תורת המרכזית בכפר חב"ד וחבר בי"ד רבני חב"ד

מערכת:

הרב מנחם מענדל והבה - ראש בית ההוראה
'תורה שלמה' ירושלים - עורך ראשי
הרב שמואל גלובובסקי
הרב אלימלך פריקס
הרב יצחק שלמה קרביצקי
הרב לייב שטרסברג

לתגובות והערות:

halacha144@gmail.com

למענה הלכתי חייגו או סמסו למוקד ההלכה:

055-7000145

עימוד ועיצוב:

y.y. graphicdesign

© כל הזכויות שמורות

תוכן עניינים

ח. קריאת התורה. 23.

הוצאת ספר-תורה / נגינת הטעמים והברכות / הקריאה / העולים לתורה / "מי שברך" / לאחר קריאת-התורה

ט. סדר תקיעת שופר. 25.

מקום התקיעות / הבאת הקטנים / ההכנות לתקיעות / כוונה לצאת ידי חובה / הברכות / המקריא / דיני התקיעות / וידוי התוקע / סיום התקיעות / הפסק

י. תפילת מוסף. 27.

"הגני העני ממעש" / 'תקיעות דמעומד' / חזרת הש"ץ / "עלינו לשבח" / סיום התפילה

יא. במהלך היום. 28.

סעודת היום / שינה בראש-השנה / אמירת תהלים / "מבצע שופר" / תקיעות להתלמד / הכנה ליום ב' דראש-השנה / תפילת מנחה

יב. סדר "תשליך". 29.

יג. ליל ב' דראש-השנה. 30.

הדלקת נרות / תפלת ערבית / איחולים / קידוש / סעודת ליל ב' דראש-השנה

יד. יום ב' דראש-השנה. 31.

תפלת שחרית / הזכרת נשמות / סדר התקיעות / תפלת מוסף / מנחה, התוועדות וניגונים / לימוד במוצאי ראש-השנה / מוצאי החג

טו. דיני תקיעת-שופר וטעויות בתקיעות. 32.

השופר / התוקע / הכנות התוקע / התקיעות / אורך התקיעות / טעות בתקיעות

טז. הלכות הנחוצות ל'מבצע שופר'. 35.

הכנות התוקע / זמן התקיעות / כוונה לצאת ידי חובה / הברכות / נשים וילדים / מכשיר שמיעה / הפסק נשימה / אורך התקיעות / מספר התקיעות

סדר תקיעת שופר ל'מבצע שופר'. 130

עשרת ימי תשובה

א. צום גדליה. 39.

התענית / אכילה קודם עלות-השחר / איסורי התענית / החיבים והפטורים מן התענית

ב. סדר התפילות ומנהגי התענית. 40.

עבודה ורחמי / תפילת שחרית / סליחות / "אבינו מלכנו" הארוך / קריאת-התורה / "אגרא דתעניתא" / תפילת מנחה / דברי כיבושין / תפילת ערבית

ג. עשרת ימי תשובה. 44.

תשובה וחומרות / הוספות בתפילה / סליחות / אמירת תהלים / טיבול "המוציא" בדבש / התרת נדרים / כפרות / נישואין / איחולים / ו' תשרי

ד. שבת (ת)שובה. 45.

תשובה והחלטות טובות / תפלת ערבית / סעודת שבת / תפילת שחרית / קריאת התורה / תפילות מוסף ומנחה / התוועדות שבת שובה / דרשת שבת שובה / מוצאי שבת

זמנים הלכתיים. 5

ימי הסליחות

א. "שבת סליחות". 6

"שבת סליחות" / התוועדות

ב. סליחות ראשונות. 6

זמנם / נשים / הכנה לסליחות / בגדי שבת / התעספות בטלית / קריאת שמע שעל המטה

ג. דיני הסליחות. 7

זמן אמירת הסליחות / ברכות-השחר / נשים / אבל ל"ע בתוך שבעה / אופן אמירת הסליחות / שליח הציבור / סליחות בציבור / מנהגים בסדר הסליחות / סליחות ביחיד / חתן או בעל ברית בבית הכנסת

ד. שבת שלפני ראש-השנה. 9

אמירת תהלים והתוועדות / "אב הרחמים" / "ויהי נועם" ו"זאתה קדוש" / סליחות

ה. ימי הסליחות וההכנות לראש-השנה. 10.

כינוסי ילדים / ניגון ד' בבות / ג' דסליחות / נתינת צרכי החג / לימוד ההלכות / קרן השנה / חישוב מעשרות / "פלעדוש" / כ"ט אלול

ראש-השנה

תקציר הנחיות וסדר היום לראש השנה. 128

א. ערב ראש-השנה. 12.

תחנון / סליחות / שחרית / התרת-נדרים / תקיעת שופר / הקזת דם / כתיבת פ"ג

ב. ההכנות לחג. 14.

הכנת הגוף / הכנות לסעודה / קבלת הידור נוסף / לימוד פירוש המילות / לימוד דיני התקיעות / סמוך לכניסת החג / הכנת אש ושעון שבת / נתינת צדקה / הדלקת נרות

ג. הנהגות היום המיוחדות. 16.

ניצול הזמן / תפילת מנחה / קבלת עול מלכות שמים / הימנעות מעישון

ד. תפילת ערבית דליל א' דראש-השנה. 17.

הכנות לתפילה / ש"ץ אבל / עבודת התפילה / הוספות בתפילה / "לדוד מזמור" / ברכת "לשנה טובה וכתב ותחתם"

ה. השוכח והטועה בתפילות הימים הנוראים. 18.

"המלך הקדוש" / שאר הוספות

ו. סעודת ליל א' דראש-השנה. 19.

הכנות לסעודה / קידוש ליל ראש-השנה / בשמחה וביראה / טבילת "המוציא" בדבש / אכילת תפוח בדבש / מאכלים נוספים / ברכת-המזון

ז. תפלת שחרית. 21.

השכמת הבוקר / אכילה קודם תקיעת שופר / תפילת שחרית / "המלך" / "שיר המעלות ממעמקים" / חזרת הש"ץ / "אבינו מלכנו"

יום כיפור

סדר ונוסח כפרות למנהג חב"ד. 131

תקציר הנחיות וסדר היום לערב יום כיפור. 132

א. ליל ערב יום-הכיפורים. 48.

תחנון / כפרות / זמנו / הכפרה / כפרות למעוברת / סדר הכפרות / שחיטת הכפרה / פדיון כפרות / מת התרנגול או נטרף

ב. ערב יום-הכיפורים. 50.

תפילת שחרית / ביקור הקברים / "לעקאח" / מצות אכילה / בקשת מחילה / מלקות / טבילה במקוה / תפלת מנחה / דיני היודי / סעודה מפסקת

ג. בטרם התקדש היום. 54.

טבילה / הסמנת מזון / בגדי יום-הכיפורים / הדלקת-נרות / ברכת הבנים / תוספת יום-הכיפורים / משך זמן הצום

ד. סדר ליל יום-הכיפורים. 56.

יודי / "כל נדרי" ומעריב / "אבינו מלכנו" / סיום התפילה / סדר הלילה

ה. סדר יום הכיפורים. 58.

השכמת הבוקר / תפילת שחרית / קריאת התורה / הזכרת נשמות / תפילת מוסף / סיום התפילה / תפילת מנחה / תפילת נעילה

ו. מוצאי יום-הכיפורים. 62.

תפלת ערבית / "גוט יום טוב" / הבדלה וקידוש לבנה / סעודה מוצאי יום-הכיפורים / עשיית הסוכה

ז. דיני התענית. 64.

איסור אכילה ושתייה / מעוברת, יולדת ומניקה / חולה / קטנים / דין האוכל ביום-הכיפורים / רחיצה וטיבול / נעילת הסנדל / בין איש לאשתו / השלמת מאה ברכות

חג הסוכות ושמחת-תורה

א. בין יום-הכיפורים לסוכות. 71.

מעלת ועבודת ימים אלו / זמן בניית הסוכה / קניית ארבעת-המינים / מרבית בצדקה / לשמח אתו וילדיו / שבת שבין יום הכיפורים לסוכות / "ג שחרי

ב. ערב חג הסוכות. 73.

נתינת צדקה / הקזת דם / כביסה / הכנת הגוף / הכנת המאכלים / הכנת הסוכה לחג / איגוד הלולב ומיניו / אכילה בערב החג / הכנת אש ושעון שבת / הדלקת נרות

ג. איגוד הלולב. 77.

האיגוד / האוגד / אופן האיגוד / ההכנה לאיגוד / סדר האיגוד למעשה / אגידת הלולב ביום טוב

סדר איגוד הלולב למעשה - בתוספת תמונות להמחשה. 134

ד. ליל יום-טוב הראשון דחג-הסוכות. 79.

שמחת החג / תפילת ערבית / טעויות בתפילה / איחולי "גוט יום-טוב" / כניסה לסוכה / כוונה לקיים מצות סוכה / אושפיזין / סדר הקידוש / נטילת-ידיים / סעודת החג / ברכת-המזון / ניקיון הסוכה / שמחת בית-השואבה

ה. יום-טוב הראשון דחג-הסוכות. 83.

נטילת לולב / נטילת לולב לקטנים / תפילת שחרית / הלל / "הושענות" / קריאת-התורה / תפילת מוסף / סדר הקידוש / "מבצע לולב" / תפילת מנחה / תפילת ערבית / הבדלה

ו. חול-המועד סוכות. 89.

נטילת לולב / הנחת תפילין / תפילת שחרית / קריאת-התורה

/ תפילת מוסף / "יעלה ויבוא" בתפילה ובברכת-המזון / מצות שמחה / אושפיזין / איסורי חול-המועד / החלפת ההדסים והעירבות / "מבצע לולב" / הוספה בלימוד התורה / להרבות בצדקה / כינוסי תורה / כינוסים לילדים / עלייה לבית החיים / שמחת בית-השואבה

ז. שבת חול המועד סוכות. 93.

"שניים מקרא ואחד תרגום" / גזיות ציפורניים / למשמש בכיסוי / ארבעת המינים / הדלקת נרות / מנחה לערב שבת / קבלת שבת ותפילת ערבית / סעודת ליל שבת / ברכת המזון / שמחת בית השואבה / תפילת שחרית / קהלת / קריאת התורה / תפילת מוסף / סעודת יום השבת / תפילת מנחה / תפילת ערבית / הברלה / "ויתן לך"

ח. דיני ישיבה בסוכה. 96.

המצוה וכוונתה / אכילה ושתייה בסוכה / שינה בסוכה / לימוד ותפילה בסוכה / שהות בסוכה / בעת ירידת גשמים / כניסה לסוכת חבירו ללא רשות / הכנסת גוי לסוכה / דיני ברכת "לישב בסוכה" / כבוד הסוכה / "אושפיזין"

ט. מצות נטילת לולב. 102.

זמנה / אכילה קודם נטילת לולב / סדר ואופן נטילת הלולב / הנענועים / חציצה בנטילת לולב / השאלת הלולב לאחר / נטילת לולב לנשים / נטילת לולב לקטנים

י. שמחת בית-השואבה. 106.

זמנה / מהותה / אופן השמחה / לימוד שיחות בענין שמחת בית-השואבה

יא. 'מבצע סוכה' ו'מבצע לולב'. 108.

מבצע סוכה / מבצע לולב

תקציר הנחיות וסדר היום להושענא רבה. 135

יב. ליל הושענא-רבה. 109.

מעלת היום / שמחת בית-השואבה / תיקון ליל הושענא-רבה / חלוקת תפוחים וטיבולם בדבש / נעורים כל הלילה / עלות-השחר

יג. יום הושענא-רבה. 112.

הוספה בצדקה / הכנת הערבות / תפילת הושענא-רבה / חביטת ערבה / סעודת יום-טוב / שנים מקרא ואחד תרגום / הכנת לשמחת תורה / פרידה מהסוכה / הדלקת נרות / תפילת מנחה

תקציר הנחיות וסדר היום לשמחת תורה. 136

יד. ליל שמיני-עצרת ושמחת-תורה. 114.

יוקר הזמן דשמחת-תורה / שמחה וריקודים / תהלכה / תפילת ערבית / קידוש והתוועדות לפני הקפות / סדר הקידוש / אמירת "להיים" / אושפיזין / ברכה אחרונה / השתתפות נשים וילדים בהקפות / סדר ההקפות / סעודת יום-טוב / קריאת שמע שעל המטה

טו. יום שמחת-תורה. 119.

תפילת שחרית / התוועדות הכנה להקפות / הקפות / קריאת-התורה / הזכרת נשמות / תפילת מוסף / סעודת יום-טוב / שיעור חומש / התוועדות לאחר מנחה / תפילת ערבית / "ויעקב הלך לדרכו" / הבדלה / הקפות שניות

טז. אסרו-חג הסוכות. 125.

מרבית באכילה ושתייה / תחנון / כינוס תורה / שיירי ארבעת-המינים והסכך

יז. שבת בראשית. 126.

שבת מברכים החודש מרחשון / שבת בראשית - יסוד השנה כולה / קבלת החלטות טובות / שמחה / הקשר עם שמחת ורה והחגים / תשובה / תפילה בניגון של יום טוב / הפטרה / התוועדות / מכירת המצוות / "ויעקב הלך לדרכו"

זמנים הלכתיים

הג' תשרי תשפ"ו

צפת	באר שבע	חיפה	תל אביב	ירושלים		
18:09	18:21	18:11	18:19	18:00	הדלקת נרות:	שבת נצבים-וילך
19:14	19:16	19:16	19:16	19:15	צאת השבת:	
18:05	18:17	18:07	18:15	17:56	הדלקת נרות:	ערב ראש השנה
18:56	18:59	18:58	18:59	18:57	הדלקת נרות אחרי:	ליל ב' דראש השנה
19:09	19:11	19:11	19:11	19:09	צאת החג:	מוצאי ראש השנה
4:26/5:11	4:31/5:15	4:28/5:13	4:30/5:14	4:29/5:13	תחילת הצום (עלות השחר 72/120 דקות):	צום גדליה
18:56	18:58	18:58	18:58	18:57	סיום הצום:	
17:59	18:12	18:01	18:10	17:51	הדלקת נרות:	שבת פרשת וילך - שובה
19:04	19:07	19:06	19:07	19:05	צאת השבת:	
17:53	18:06	17:55	18:04	17:44	הדלקת נרות (תחילת הצום):	יום-הכיפורים
18:58	19:00	19:00	19:01	18:59	צאת הצום:	
17:50	18:03	17:52	18:01	17:42	הדלקת נרות:	שבת פרשת האזינו
18:55	18:58	18:57	18:58	18:56	צאת השבת:	
17:46	18:00	17:48	17:57	17:38	הדלקת נרות:	חג הסוכות
18:51	18:54	18:53	18:54	18:53	צאת החג:	
17:41	17:55	17:43	17:52	17:33	הדלקת נרות:	שבת חול המועד סוכות
18:46	18:50	18:48	18:49	18:48	צאת השבת:	
17:37	17:51	17:38	17:49	17:29	הדלקת נרות:	שמחת תורה
18:43	18:46	18:45	18:46	18:44	צאת החג:	
17:32	17:47	17:35	17:44	17:25	הדלקת נרות:	שבת פרשת בראשית
18:38	18:42	18:40	18:42	18:40	צאת השבת:	

הכנה לסליחות

ד. התוועדות > נהגו חסידים להתוועד במוצאי "שבת סליחות", קודם אמירת הסליחות הראשונות.⁷

ה. תורה תפילה וצדקה > בשנת תשל"ד עורר כ"ק אדמו"ר⁸ שכדאי לקשר את אמירת הסליחות (תפילה) עם תורה וצדקה: תורה - לפני אמירתן, ללמוד את מאמר אדמו"ר הזקן, ד"ה "לך הוי' הצדקה", הנדפס בתחילת הסליחות, ולפחות תחילתו וסופו. צדקה - לתת צדקה לאחר חצות, קודם אמירת הסליחות. וכן בשאר ימי הסליחות, לקשר את אמירת הסליחות עם תורה וצדקה.⁹

בגדי שבת

ו. כ"ק אדמו"ר היה נוהג לצאת לאמירת הסליחות הראשונות במוצאי שבת כשהוא לבוש בבגדי שבת¹⁰. וכך נוהג בפועל בין אנ"ש.

התעטפות בטלית

ז. שליח הציבור מתעטף בטלית ללא ברכה, ולצורך זה יכול להשתמש בטלית שלו, ואינו צריך להשתמש בטלית שאולה דווקא¹¹.

7. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ נצבים ויילך תשמ"ב (תורת מנחם תשמ"ב ח"ד ע' 2253), ושם: "לפי שבשבת שלפני ראש-השנה נפעל כבר הענין ד'שש אשש בה', בדוגמת השמחה ד'זמן שמחתנו'. ובשיחת ש"פ נצבים ויילך תשמ"ג (תורת מנחם תשמ"ג ח"ד ע' 2045): "ובפשוטו: מכיון שביום השבת היתה התוועדות חסידית ולקחו 'משקה' - פעל הדבר על הראש וכתוצאה מכך גם על הרגל, שהלכו לאמירת הסליחות 'וואקלדיק', משמע שהתוועדות החלה בשבת ונמשכה עד לאמירת הסליחות. וראה לעיל פ"א ס"ב אודות ההתוועדות בשבת קודש.

8. בהמשך למכתבו (אגרות קודש חכ"ט ע' רמ ואילך) מט"ו אלול באותה השנה, בו עורר שיקימו תורה ותפילה וצדקה ברבים, פעם אחת בימי אלול, פעם נוספת בימי הסליחות, פעם נוספת בעשרת ימי-תשובה ופעם נוספת בימי השמחה שלאחריהם.

9. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ תבוא תשל"ד (שיחות קודש תשל"ד ח"ב ע' 435). וראה עוד שם, שאלו המקפידים שלא להוציא כסף במוצאי שבת, יתנו צדקה מיד לאחר חצות, קודם הסליחות לאחר הלימוד. וראה גם שיחת כ"ה אלול תשל"ד (שם ע' 455), שגם אם הלימוד יהיה מועט בכמות אבל שיהיה באופן ד"מועט המחזיק את המרובה" ע"י שיתמסרו ללימוד זה. וכן הצדקה, שאפילו פרוטה אחת מחייה את נפש העני. ושם משמע גם, שנתינת הצדקה תהיה לפני הלימוד (אכן שם מדובר בימי הסליחות האחרים שאומרים באשמורת הבקר, כנ"ל בפנים, שאין חשש לנתינה בלילה).

ובשיחת ש"פ תבוא שם אף אמר כ"ק אדמו"ר שיש לפרסם הנ"ל בכל בתי-הכנסת (ולא רק לחסידים).

10. אוצר מנהיג חב"ד אלול-תשרי ע' כג (ומשנת תש"נ לבש בגדי שבת בכל ימות השנה). ושם ע' כב, שכך כנראה נהג גם כ"ק אדמו"ר הרי"צ. אולם כ"ק אדמו"ר הרי"ב היה יוצא לסליחות כשהוא לבוש בכובע של יום חול.

11. ראה להלן פ"ג סט"ז ובהערות שם.

ימי הסליחות

א.

"שבת סליחות"

"שבת סליחות"

א. מנהג ישראל להתחיל לומר סליחות במוצאי השבת שלפני ראש-השנה, ואם חל ראש-השנה ביום שני או שלישי [כבקיעות שנה זן] - מתחילים לאומרם במוצאי שבת שלפני כן. שבת זו נקראת "שבת סליחות"².

התוועדות

ב. נהגו חסידים להתוועד בשבת זו³.

ב.

סליחות ראשונות

זמנם

א. בשנה זו, כאמור, מתחילים לומר את הסליחות במוצאי שבת שלפני השבת הסמוכה לראש-השנה⁴.

ב. את הסליחות הראשונות, במוצאי שבת, מנהגו לאומרם תיכף אחרי חצות הלילה⁵.

זמן הסליחות בשאר הימים - ראה להלן פ"ג ס"ב.

נשים

ג. הנשים אינן צריכות לומר סליחות, אולם נשים רבות משתדלות לבוא לבית-הכנסת לאמירת הסליחות הראשונות במוצאי שבת⁶.

1. רמ"א סי' תקפא ס"א.

2. ראה בביאור שם זה לשבת למרות שרק במוצאי אומרים סליחות - לקוטי שיחות חכ"ד ע' 647. וכן בשיחות כ"ק אדמו"ר לשבת זו במהלך השנים, ולדוגמא, שיחות: ש"פ תבוא תשכ"ח (תורת מנחם חנ"ג ע' 439). ש"פ תבוא תשל"ד (שיחות קודש תשל"ד ח"ב ע' 426). ש"פ תבוא תשמ"ה (תורת מנחם תשמ"ה ח"ה ע' 2947). ש"פ תבוא תשמ"ח (תורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע' 328). ועוד.

3. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ נצבים ויילך תשמ"ג (תורת מנחם תשמ"ג ח"ד ע' 2045). הלכות ומנהגי חב"ד ע' 299. וראה גם שיחת ש"פ נצבים ויילך תשמ"ב (תורת מנחם תשמ"ב ח"ד ע' 2253) ובכ"מ, בשם כ"ק אדמו"ר הרי"צ, שחסידים נהגו להגיע לאמירת הסליחות "שאקלדיקערייט" (מתנדבים), בהשפעת ובהתעוררות התוועדות השבת.

4. רמ"א סי' תקפא ס"א.

5. ספר המנהגים ע' 54 (סמוך ככל האפשר לשבת, מפני שאומרים בסליחות אלו הפיוט "במוצאי מנוחה"). ואין אומרים סליחות ושלוש עשרה מדות קודם חצות הלילה (מגן אברהם סי' תקסה סק"ה).

6. ראה המובא בשו"ע אדה"ז סי' פח ס"ב אודות המנהג לבוא לסליחות הראשונות, וכן נוהגות נשים רבות וכמובא בפנים.

וידוי ("אלוקינו ואלוקי אבותינו תבוא לפניך תפילתנו . . ונאנחנו הרשענו")¹⁸ ואין האבל משמש כש"ץ באמירתו.¹⁹

וראה להלן סי"ג לענין אבל בתוך י"א חודש, אם משמש כש"ץ באמירת הסליחות.

אופן אמירת הסליחות

ט. בעמידה > טוב לעמוד בשעת אמירת סליחות.²⁰

י. מי שקשה לו לעמוד במשך כל הסליחות, יעמוד לכל הפחות בעת אמירת "אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב" ו"י"ג מידות" ובאמירת הוידוי.²¹

יא. נפילת אפיים > אין נופלים אפיים בסליחות.²²

שליח הציבור

יב. זהותו > נכון לחזור אחר שליח ציבור הגון, הגדול בתורה ובמעשים טובים ככל האפשר, ומרוצה לקהל. גם ראוי שיהיה בן שלושים, ושיהיה נשוי. אולם כל ישראל כשרים הם, ובלבד שיהיה מרוצה לקהל.²³

יג. אבל בתוך י"א חודש יכול לשמש כשליח ציבור באמירת הסליחות באם אין ש"ץ אחר.²⁴

יד. ידיעת פירוש המילות > נכון ששליח הציבור (עכ"פ) יעבור תחילה על סדר הסליחות ובפרט על הפיוטים, לדעת לכל הפחות את פירוש המילים.²⁵

טו. התעטפות בטלית > שליח הציבור מתעטף בטלית לאמירת הסליחות.²⁶

קריאת שמע שעל המיטה

ח. בקריאת שמע שעל המיטה אומרים תחנון, כיוון שהוא אחרי חצות הלילה.

ג.

דיני הסליחות

זמן אמירת הסליחות

א. את הסליחות הראשונות אומרים במוצאי השבת [ובשנה זו, כאמור לעיל פ"א ס"א - בשבת שלפני השבת הסמוכה לראש השנה] לאחר חצות הלילה.¹²

ב. בשאר ימי הסליחות משכימים לאומרים בבוקר קודם תפילת שחרית.¹³

ברכות השחר

ג. בבוקר קודם אמירת הסליחות, גם אם הגיע סמוך או לאחר תחילת המנין ויש באפשרותו לומר סליחות רק במנין זה וכדו' - יש להקפיד לברך ברכות השחר ולפחות את ברכות התורה.¹⁴

נשים

ד. הנשים אינן צריכות לומר סליחות, אולם נשים רבות משתדלות לבוא לבית הכנסת לאמירת הסליחות הראשונות, וכן יש הנוהגות לומר סליחות בערב ראש השנה.¹⁵

ה. אשה המעוניינת לומר סליחות לעצמה, יש לה לנהוג כדין סליחות הנאמרות ביחיד שנתבאר להלן סכ"ז ואילך.

אבל ל"ע בתוך שבעה

ו. אבל ל"ע בתוך שבעה אין לו לצאת מביתו לבית הכנסת לאמירת הסליחות, מלבד בערב ראש השנה.¹⁶

ז. האבל יאמר סליחות בביתו ביחידות, או יאסוף עשרה אנשים לביתו לאמירת סליחות.¹⁷

ח. כשאומרים הסליחות בבית האבל אין אומרים

12. כנ"ל פ"ב ס"א.

13. בספר המנהגים שם, שאומרים אותם באשמורת הבוקר. אמנם המנהג בפועל הוא, להשכים מוקדם לאמירת סליחות, אף שאין זה באשמורת הבוקר - ראה שיחת כ"ק אדמו"ר כ"ט אלול תשמ"ה (תורת מנחם תשמ"ה ח"ה ע' 3063). וראה בכל ביתי נאמן הוא ע' 338.

14. לוח כולל חב"ד, לפי שו"ע אדה"י סי' מו ס"ח.

15. ראה המובא בשו"ע אדה"י סי' פח ס"ב אודות המנהג לבוא לסליחות הראשונות, וכן נוהגות נשים רבות וכמובא בפנים.

16. רמ"א סי' תקפ"א ס"א. וראה גם להלן במדריך לראש השנה פ"א ס"ד. וש"נ.

17. מטה אפרים סי' תקפ"א סק"ב.

18. שכן אין אומרים תחנון בבית האבל - שו"ע אדה"י סי' קלא ס"ה, וכן אומרים וידוים בבית האבל, וכ"כ בנדר"ד באלף למטה סי' תקפ"א סקנ"ז. וראה גם נטעי גבריאל, הל' ראש השנה, פ"י סי"ז.

19. מטה אפרים שם סקכ"ג. ושם, שגם אבל בתוך י"א חודש אינו צריך לשמש כש"ץ באמירתו (מלבד היכא דאין ש"ץ אחר, כדלהלן סי"ג), ומה גם שיש אומרים שאבל בתוך שבעה לא יאמר סליחות כלל (ראה קצות השולחן סי' כד סק"ח. אשי ישראל פמ"ה הע' סא. וש"נ).

20. מטה אפרים סי' תקפ"א סק"ח.

21. שם.

22. ספר המנהגים ע' 55.

23. רמ"א סי' תקפ"א ס"א (כדין בחירת הש"ץ בימים הנוראים). וראה גם מטה אפרים שם סקכ"ז.

24. מג"א שם סק"ד. אליה רבה שם סק"ל. מטה אפרים שם סקכ"ג. משנ"ב שם סק"ז.

וראה מדרוך להל' שמחות (להרב לוי יצחק גרליק שי' פס"ה סי' ב ס"ח ובהערה שם שכ"ק אדמו"ר לא שימש כש"ץ באמירת הסליחות בשנת תשמ"ה, שנת האבלות על הרבנית חיה מושקא ע"ה).

25. ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"א ע' שגנ וע' תטז אודות תפילות הימים הנוראים, ובהלכות ומנהגי חב"ד ע' 303 הע' 80, שלכאורה הוראה זו שייכת גם לסליחות.

26. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חט"ז ע' צח.

יז. גם שליח ציבור שאינו נשוי צריך להתעטף בטלית³⁰.

סליחות בציבור

יח. יש להתחיל באמירת "אשרי" בעשרה, כדי שניתן יהיה לומר קדיש מיד לאחר מכן. אם הצטרפו לעשרה רק לאחר סיום "אשרי", יאמר השליח ציבור כמה פסוקים נוספים ואז יאמר קדיש³¹.

יט. אם הציבור אינם יכולים להמתין לעשרה, יתחילו באמירת הסליחות, וכאשר יצטרפו עשרה, יאמר השליח ציבור כמה פסוקים ואז יאמר קדיש וימשיכו באמירת הסליחות³².

כ. אם היו עשרה באמירת הסליחות, אסור להם לצאת מבית הכנסת במידה ולא יישארו עשרה ל'קדיש תתקבל' שבסיום הסליחות³³. עם זאת, אם יצאו חלקם אך נשארו שישה מתפללים, יכול הש"ץ לומר קדיש³⁴.

מנהגים בסדר הסליחות

כא. "הנשמה לך" < בסיום הקטע "שומע תפילה" מתחיל השליח ציבור לומר בקול מהמילים "הנשמה לך"³⁵.

כב. "שמע קולנו" < פותחים הארון לאמירת "שמע קולנו" ואומרים את ארבעת פסוקי "שמע קולנו" פסוק בפסוק - החזן ואחריו הציבור, וממשיכים "אל תעזבנו", ובסיום הקטע סוגרים הארון³⁶.

כג. דיוקים בפייטים < בפיוט "א-ל רחום שמך", נהג כ"ק אדמו"ר לומר כשהיה ש"ץ: "עשה למען אמינתך", "בריתך", וכן בכולם, ולא כמובא בסליחות שלנו (ת' בסגול)³⁷.

טז. בסליחות הראשונות, שנאמרות לאחר חצות הלילה מתעטף בה ללא ברכה²⁷, ולצורך זה יכול שליח ציבור להשתמש בטלית שלו, ואינו צריך להשתמש בטלית שאולה דווקא²⁸.

בסליחות שבשאר הימים, אם נאמרות לאחר זמן "משיכיר בין תכלת ללבן", אם משתמש בטלית שאולה, אינו צריך לברך, אך אם משתמש בטלית שלו - מברך על הטלית, ונכון שיעשה כן רק אם מתכוון להתפלל בה לאחר מכן ולא להסירה מעליו לאחר הסליחות²⁹.

27. לוח כולל חב"ד. וראה שו"ע אדה"ז סי' יח ס"ו.

28. שכן יש פוסקים (ט"ז סי' תקפא סק"ב. מטה אפרים שם סק"ד. משנ"ב שם סק"ו) שיקח טלית שאולה כדי שלא יצטרך לברך עליה, כיון שיש ספק על הברכה, מאחר שהוא בגד יום בלילה, וכדי שלא להיכנס לספק זה יקח לכתחילה טלית שאולה. אולם בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 הע' 64 כתב שלשיטת אדה"ז אין צורך לזה, כיון שלדעתו בשו"ע שם ס"ד אין מניעה ללבוש טלית זו בלילה לצורך הסליחות, "דהריב ידוע שאין מתכוונים לשם מצות ציצית אלא מפני כבוד הציבור", וממילא כל הסיבה שאינו מברך עליה היא משום שהוא לפני עלות השחר, וזהו גם בטלית שלו.

29. שו"ע אדה"ז שם ס"ו.

ומשמע שמברך אף על פי שהליבשה היא רק מפני כבוד הציבור (כנ"ל שם ס"ד), וכפי שמביא דוגמא בס"ז שם, ל"מתעטף בציצית קודם שיעלה עמוד השחר, כגון בימי הסליחות" שאינו מברך, היינו שהחיסרון הוא רק מצד הזמן ולא משום שהליבשה היא רק לכבוד הציבור. וכן מבואר בס"ד י"ח, שהשואל טלית מצוייצת לעלות לדוכן, אם ירצה לברך הרשות בידו. ומוכח שבטלית שלו ודאי מברך גם בלבוש מפני כבוד הציבור, וראה גם בנוד"ד בשעה"צ סי' תקפא סק"ה וכן משמע גם במטה אפרים סי' תקפא סק"ד. והוא דלא כמ"ש בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 303, שמברך רק אם בדעתו להתפלל בה מיד לאחר מכן.

אמנם יש שהעירו משיחת כ"ק אדמו"ר ז' אדר שני תש"א (תורת מנחם ח"ב ע' 277. ולהעיר ששיחה זו הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר וההגהות נדפסו לאחרונה בתשורה בענון, י"ד סיון תשפ"ב ע' 68), שכ"ק אדמו"ר הרי"צ לבש טלית שלו לסנדקאות וללא ברכה, וזאת אף שהיה יכול להתעטף בטלית שאולה שאין מברכים עליה, אלא בחר להתעטף בטלית שלו, להורות שא"צ לברך, גם אחרי שיעור הפסק (וראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות במילואים סי' ח הע' 2 שיש בזה משום הוראה לרבים). ומשמע שדעתו שבלבוש מפני כבוד הציבור אין צורך לברך גם בטלית שלו (וכדעת באר היטב סי' יח סק"ד. שערי אפרים ע"י אות ח. משנ"ב סי' יח סק"ה ובביה"ל סי' יד ד"ה שאלה, ודלא כהחולקים בזה וכשיטת אדה"ז כנ"ל).

ויתכן לחלק בין לבישה לצורך קדיש יתום או עליה לתורה, שבוה אין כוונתו להתעטף כלל, רק לבישה לשעתו משום כבוד בעלמא. לא קרינן 'אשר תכסה בה' בעיטוף עראי כזה, ואף בטלית שלו" (כלשון השערי אפרים שם). אבל כשמתעטף בטלית לסליחות ותחנונים, שאף שהטעם גם שם הוא מפני כבוד הציבור, מ"מ חייב הוא להתעטף למשך כל הסליחות, ואין זו לבישת עראי. ולפ"ז יש מקום ליישב הנהגת כ"ק אדמו"ר הרי"צ בסנדקאות, שדעתו שכשלוש רק לצורך עראי, אין לברך אף על טלית שלו, ואין ללמוד מכך לסליחות. אבל ראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות שם.

[ובלא הכי, בתורת מנחם רשימת הימין ע' ר"ז ונע"ז] בהיכל מנחם ח"ג ע' רמה) כתב כ"ק אדמו"ר ששאל את כ"ק אדמו"ר הרי"צ מדוע אינו מברך על הטלית בברית, והשיב "כי בלבושו הטלית בעת

התפילה, מכיון להוציא גם לבישתו לסנדקאות". וע"ע שו"ת באתרא דרב סי' ב'תקיב. ושו"ג. ואכהמ"ל].

אמנם למעשה, הרוצה לצאת מידי כל ספק, נכון שיברך על הטלית שלובש בבוקר לסליחות רק אם בלאו הכי מתכוון להתפלל עמה לאחר מכן ולא להסירה לאחר הסליחות, שבוה מברך לכי"ע.

30. הלכות ומנהגי חב"ד שם. וראה בהרחבה בירורי מנהגים - מועדים ע' 106. קובץ הערות וביאורים גל' תתנא ע' 50 ואילך לפי אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חט"ז ע' צח.

31. מטה אפרים סי' תקפא סק"ז.

32. שם ובאלף המגן סק"ג.

33. אלף המגן שם סק"ד.

34. מטה אפרים שם. אלף המגן שם סק"ה.

35. ליקוט טעמים ומקורות לסליחות ע' 143, ממטה אפרים שם סק"ח: "וכשמגיע להנשמה לך" השליח ציבור מתחיל בקול רם, ויתן את קולו בבכי לעורר לב העם".

36. ליקוט טעמים ומקורות לסליחות, ממטה אפרים שם.

37. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 302.

חתן או בעל ברית בבית הכנסת

ל. כאשר מתקיימת ברית־מילה בבית־הכנסת או אם בעלי הברית מתפללים עם המניין⁴⁵ או כאשר יש חתן בבית־הכנסת - אף שאין אומרים תחנון בתפילה, עם זאת אומרים סליחות כרגיל⁴⁶.

אמנם יש לבקש מבעלי הברית או מהחתן לצאת מבית־הכנסת לפני אמירת הוידוי שבסליחות ("אלוקינו ואלוקי אבותינו תבוא לפניך תפילתנו . . ואנחנו הרשענו") כדי לאפשר לציבור לומר את הוידוי⁴⁷.

לא. החתן ובעלי הברית עצמם אומרים סליחות ללא וידוי⁴⁸.

ד.

שבת שלפני ראש־השנה

א. שבת זו, אף שהיא השבת שלפני ראש־חודש תשרי [ראש־השנה], אין אומרים בה את "ברכת החודש"⁴⁹. אך נוהגים במנהגי שבת מברכים, כדלהלן.

אמירת תהלים והתוועדות

ב. אף שבשבת זו אין אומרים "ברכת החודש", כנ"ל ס"א, אך נוהגים במנהגי "שבת מברכים" ואומרים את כל התהלים בהשכמה וכן עורכים התוועדות⁵⁰.

"אב הרחמים"

ג. בשבת זו אומרים "אב הרחמים"⁵¹.

כד. באמירת "עננו", מסיים הש"ץ בקול רם במקומות המופסקים בשתי נקודות (:)³⁸.

כה. קדיש תתקבל > אומרים קדיש תתקבל אחרי סליחות, גם אם מתפללים שחרית מיד לאחריהן³⁹.

כו. "רחמנא דעני" > אחרי אמירת סליחות וקדיש תתקבל, נוהגים לשיר את הניגון "רחמנא דעני", השייך לסליחות⁴⁰.

סליחות ביחיד

כז. אמירת י"ג מידות > האומר סליחות ביחיד, לא יאמר י"ג מידות⁴¹, גם לא בניגון ובטעמים, אלא ידלגם⁴².

כח. יחיד המתפלל עם הציבור ואינו אחוז לגמרי עם הציבור, יכול לאומרם גם קצת לאחר שהציבור סיים לאומרם, שכיון שנמצא בתוך ציבור האומרים סליחות נחשבת האמירה בציבור⁴³.

כט. אמירת הקטעים בארמית > את הקטעים "מחי ומסי", "מרון דבשמיא" שנאמרים בארמית - לא אומרים ביחיד, אלא רק בציבור⁴⁴.

38. אוצר מנהגי חב"ד אלול־תשרי ע' כח ("דלא כמנהג העולם, שאומרים אותו ללא הפסקה").

39. ליקוט טעמים ומקורות לסליחות.

40. הלכות ומנהגי חב"ד שם, שכן נהגו במנין כ"ק אדמו"ר. וראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' שלח, שחסידיה היו יוצאים בריקוד לאחר אמירת הסליחות.

41. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ג ע' קלה. לוח כולל חב"ד, לפי שו"ע סי' תקסה ס"ה.

42. ע"פ מענה כ"ק אדמו"ר, הובא בכפר חב"ד גל' 585 ע' 54. היכל מנחם ח"ג ע' רסה. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 (ושם, שזה למרות האמור בענין זה בשו"ע ונו"כ שם, וגם במטה אפרים שם סקכ"א, שיחיד יכול לומר בניגון וטעמים. וראה בקצה המטה שם, שמביא את חילוקי הדעות השונות בזה. וצ"ע).

אבל ראה מאמר הגרא"ח נאה ע"ה (הודפס גם בקצות השלחן - הערות למעשה ע' סח), שמשמע מדבריו שיכול לומר בניגון וטעמים וישלים הפסוק כקורא בתורה.

ובשבח המועדים ע' 8 ה' 12 העיר שמוזה שבלוח כולל חב"ד לא מוזכר שאינו אומר גם "זכר לנו היום ברית שלוש עשרה" משמע שאנו נוהגים כהדעות שאף יחיד אומר תיבות אלו.

43. ראה המובא באישי ישראל פכ"ה הע' 16. נתיבים בשדה השליחות ח"א, פ"א הע' 28. ושם, שכן הבחינו פעמים רבות שכן נהג כ"ק אדמו"ר כאשר הש"ץ מיהר וכשאמר י"ג מידות אחז כ"ק אדמו"ר קצת קודם, שלא הפסיק אז ואמר י"ג מידות עם הציבור אלא אמר לעצמו כשהגיע למקומן.

44. מטה אפרים שם סקכ"א. לוח כולל חב"ד. אבל ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 הע' 68, שמסתפק בזה בדעת אדה"ז. עיי"ש. ולהעיר, שבסליחות - ליקוט טעמים ומקורות, לא ציין כ"ק אדמו"ר שלא אומרים זאת ביחיד [אך מאידך העירו שגם לא צויין לכך שאין אומרים י"ג מידות ביחיד]. וראה גם קובץ הערות וביאורים גל' תרא ע' 21 ואילך. וראה בהרחבה לוח יומי הלכה למעשה, תשרי תשפ"ד ח"א, ע' יד ובהע' 53. וש"נ.

45. שלא די בכך שנמצאים במנין אלא צריכים הם להתפלל עם המנין כדי לפטור מתחנון - ראה בזה אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד, מעגל החיים, פ"ד סנ"ה ובהע' קח. וש"נ.

46. השלמה לסי' קלא ס"ו (שו"ע אדה"ז ח"ד ע' תכה).

47. התקשרות גל' תלח ע' 17 בשם הרב יהודה לייב גרונר ע"ה, שחתונתו הייתה בסוף חודש אלול תשי"ד הורה לו כ"ק אדמו"ר שיבוא לבית־הכנסת ויאמר סליחות עם הציבור, וכשיגיעו לוידי ייצא מבית־הכנסת כדי לאפשר לציבור לאומרו, אך הוא בעצמו לא יאמרו, ולאחר שסיימו אמירת הוידוי יחזור לבית־הכנסת, ושכן המשיכו לנהוג במשך כל השנים הבאות. וראה גם אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד, מעגל החיים, פכ"ב סי"ט ובהע' כו. וש"נ.

48. ראה בהערה הקודמת. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה שם הע' 58. וש"נ.

49. מג"א ריש סי' תיו. וראה גם שו"ע אדה"ז סי' תקצא ס"ו. אנציקלופדיה תלמודית, מע' ברכת החודש - ח"ד ע' תנג. וש"נ. וראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 222.

וידוע הטעם הפנימי לכך, המובא בהיום יום כ"ה אלול, שחודש תשרי הקב"ה בעצמו מברכו ומכח ברכה זו יכולם לברך עם ישראל את כל שאר חדשי השנה.

50. ספר המנהגים ע' 55 וראה שם בהע' 5.

51. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ נצבים וילך תש"נ (תורת מנחם תש"נ ח"ד ע' 299).

"ויהי נועם" ו"ואתה קדוש"

ד. במוצאי שבת זו אין אומרים "ויהי נועם" ו"ואתה קדוש" בשל העובדה שראש־השנה חל בשבוע זה⁵².

סליחות

ה. אין אומרים סליחות במוצאי שבת זו, אלא למחרת, ביום ראשון בבוקר, כבשאר ימי הסליחות.

ה.

ימי הסליחות וההכנות לראש־השנה

כינוסי ילדים

א. בשנת תשל"ג הורה כ"ק אדמו"ר לערוך בימי הסליחות, ובאם אפשר - ביום א' דסליחות, כינוסים לילדים ולילדות, לעוררם בדבר ההכנה לראש־השנה ולהסביר להם שבימים אלו נמצא הקב"ה כביכול כמלך שנמצא בשדה, לומר איתם פסוקי תורה ותפילה וכן לתת להם מטבעות לצדקה, מטבע אחד - כמתנה ובהצעה מכ"ק אדמו"ר שיתנוה לצדקה ומטבע נוספת - לצדקה⁵³.

ניגון ד' בבית

ב. ימי הסליחות המעוררים לתשובה הם מהזמנים הידועים בהם ניתן לנגן את ניגון "ארבע בבית" לכ"ק אדמו"ר הזקן⁵⁴.

ג' דסליחות

ג. כ"ק אדמו"ר הרי"צ גילה שג' דסליחות הוא יום מיוחד⁵⁵.

ד. בהתאם לכך, מהנכון שכל כל אחד יוסיף בקשר ליום זה בלימוד, הנהגה טובה, ובפרט בנתינת הצדקה⁵⁶.

ה. רבותינו נשיאנו היו אומרים מאמרי חסידות

ביום זה בסתר⁵⁷, אך כ"ק אדמו"ר הרי"צ וכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו אמרו מאמרי חסידות בגלוי ביום זה⁵⁸.

ו. בשנת תנש"א עורר כ"ק אדמו"ר שהנכון אשר כל אחד ואחד ילמד עכ"פ חלק מאחד המאמרים שנאמרו ביום זה⁵⁹.

ז. התוועדות < בשנת תנש"א עורר כ"ק אדמו"ר אשר כדאי לעשות התוועדות ביום זה מתוך שמחה גדולה ("א שטורעם"דיקע פארבריינגען")⁶⁰.

נתינת צרכי החג

ח. עורכים מגבית ומחלקים צרכי החג לנזקקים לכך, עבור ראש־השנה וכל חגי תשרי⁶¹.

לימוד ההלכות

ט. בשל ההוספות והשינויים בתפילות בעשרת־ימי־תשובה, דבר נכון הוא אשר כל אחד ואחד ילמוד את ההלכות ותפילות ימים אלו בשולחן־ערוך או בספרי המלקטים⁶², באופן שיהיו חקוקים בזכרונם⁶³.

קרן השנה

י. נוהגים להשתתף ב"קרן השנה" אשר ייסד כ"ק אדמו"ר (בשנת תשי"ד), ממנה מופרש מדי יום ביומו (ב' פעמים ביום)⁶⁴ סכום לצדקה.

יא. אופן ההשתתפות בקרן זו היא בכך שנותנים סכום כסף במטבעות או שטרות מחולק לפי מנין ימות השנה, לדוגמא: בשנה זו

57. ספר המאמרים תש"ה ע' 226.

58. ראה ספר המאמרים תש"ה ע' 223. ספר המאמרים תש"ע ע' 163. תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט אלול ע' רפא. תורת מנחם חנו"ו ע' 350.

59. שיחת ג' דסליחות תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 298).

60. שיחת ג' דסליחות תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 298). ושם, שעכ"פ אחד מהמשתתפים יהיה באופן ד'עד דלא ידע' אך בהגבלות, כיון שזה לא פורים. ובשיחת ג' דסליחות תשכ"ט (תורת מנחם חנו"ו ע' 363) נאמר אשר פעם היו מתוועדים כל הלילה עד אמירת הסליחות (וסיים): "אך כעת אינני בטוח שהעולם אוזח בזה". מאידך, בשיחת ג' דסליחות תנש"א שם הע' 29, "שאף שלכאורה אי אפשר להשתנות להעמדם ומצב בשנים ההם ובמקום ההוא - הרי כל העניינים ניתנו לכל־אחד ואחד מאתנו ביורשה, באופן שכל־אחד ואחד יורש את הכל".

61. לקוטי שיחות ח"ד ע' 369.

62. שיחת כ"ק אדמו"ר יום ב' דראש־השנה תשנ"ב (שיחות קודש תשנ"ב ח"א ע' 21).

63. כי לפעמים השאלה מתעוררת במקום שאסור לשאול, או שאין את מי לשאול, או שבכלל אינו יודע שצריך לשאול - שם.

64. לפני תפילות שחרית ומנחה - ראה שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ בראשית (ב) תשכ"ח (תורת מנחם חנו"א ע' 241). ש"פ בראשית (ב) תשל"א (תורת מנחם חס"ב ע' 222).

52. שו"ע אדה"ז סי' רצה ס"ג.

53. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חכ"ח ע' שכד ואילך.

54. ספר השיחות תש"א ע' 86. וראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ ח"ג ע' שפב אודות כללות חודש אלול.

55. אגרות קודש שלו ח"ג ע' תלא. וראה גם שיחת כ"ק אדמו"ר ג' דסליחות תשמ"ח (תורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע' 336). ושם: אם כי כ"ק אדמו"ר הרי"צ לא נתן טעם גלוי לדבר, אך יש לתת לזה כמה טעמים, החל מעניין המעלה דמספר שלישי, שהרי מתן־תורה קשור לשלישי, "אוריאן תליתאי לעמא תליתאי". ועוד, שג' דסליחות חל תמיד ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב. ועוד, שענין הסליחות היה בארבעים יום השלישיים. ועוד, שהרי בסליחות יש ג' לשונות: מחילה, סליחה, כפרה. ע"ש.

56. שיחת כ"ק אדמו"ר ג' דסליחות תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ד ע' 373).

"פלעדזש"

יז. בשנת תשמ"ג הורה כ"ק אדמו"ר, שאף שהדרך הרגילה בצדקה היא שמידי חודש או תקופה, עושה האדם חשבון כמה השתכר ומזה הוא מפריש לצדקה, הנה ההוראה היא שקודם ראש־השנה יתחייב לצדקה על חשבון מה שישתכר במהלך השנה כולה, וזאת על־ידי שיחליט ויתחייב מראש - בכתב, שיש לזה תוקף - על סכום אותו יתן מידי חודש בחודשו, ו"מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה", שיוכל לתת את שהתחייב.⁷²

כ"ט אלול -**יום הולדת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק בשנת תקמ"ט**

יח. יש לנצל יום סגולה זה דיומ הולדת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק, ש"מזלו גובר", להוסיף בהליכה בדרכיו ובאורחותיו אשר הורנו.⁷³

יט. ביום זה יש להוסיף בלימוד התורה, נגלה דתורה ופנימיות התורה, באופן של לימוד המביא לידי מעשה, הוספה בקיום המצוות בהידור, בכל ג' הקוין, דתורה עבודה וגמילות־חסדים.⁷⁴

כ. ביום זה יש ללמוד מתורת בעל יום־ההולדת, וכן בשלשת הפרקים הראשונים של ספר התניא,⁷⁵ שהם הדרוש שאמר כ"ק אדמו"ר הזקן בקשר להולדת נכדו, כ"ק אדמו"ר הצמח צדק.⁷⁶

כא. יש להוסיף ביום זה בקיום הוראותיו של בעל יום־ההולדת, שהם הפצת התורה בכלל ופנימיות התורה בפרט, הפצת קיום עניין עבודת התפילה והפצת הקפדה על קיום המצוות בהידור ובפרט מצות הצדקה.⁷⁷

וראה גם שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קלג לפי שו"ת נודע ביהודה. צדקה ומשפט פ"ה ס"ט ובהערות שם. וש"נ.

72. ראה בהרחבה בפנים השיחה - ש"פ נצבים וילך תשמ"ג (תורת מנחם תשמ"ג ח"ד ע' 2028 ואילך).

73. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ נצבים תשמ"ח (תורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע' 373).

74. שם (ע' 374).

75. שם (ע' 377). וראה גם שיחת ערב ראש־השנה תשכ"ו (תורת מנחם חמ"ד ע' 316).

76. היום יום ו' אדר שני.

77. שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ נצבים תשמ"ח (תורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע' 377). ערב ראש־השנה תשנ"ב (תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 360). וראה גם שיחת ערב ראש־השנה תש"נ (תורת מנחם תשמ"ט ח"ד ע' 388).

(תשפ"ו), שיש בה שנ"ד ימים, נותן שנ"ד (354) חצאי־שקלים, שקלים, עשרה שקלים או שטרות של מאה שקלים וכדו', כל אחד לפי יכולתו.⁶⁵

יב. הנתינה לקרן זו היא בנוסף על כספי הצדקה הקבועים שכל אחד נותן בעצמו. וניתן להשתתף בה מכספי מעשר.⁶⁶

יג. בכל מדינה ומדינה יש לתת את המספר לצדקה מהמטבע של אותה המדינה.⁶⁷

יד. אף שמספיק לענין זה אפילו סכום קטן ביותר לכל יום, בכל אופן אין להסתפק בסכום קטן, אלא אדרבה - "כל המרבה הרי זה משובח".⁶⁸

טו. ראוי לתת את ההשתתפות בקרן זו עוד לפני תחילת השנה.⁶⁹ מי שלא הספיק, יכול לתת את ההשתתפותו בקרן אף בהמשך השנה ונחשב לו גם על הימים הקודמים, אך בכל אופן יש להזדרז בנתינה זו.⁷⁰

חישוב מעשרות

טז. חישוב מאזן ההוצאות וההכנסות של אדם לצורך הפרשת מעשרות צריך להיות מידי תקופה, ולפחות פעם בשנה, כאשר הזמן הראוי לכך הוא בערב ראש־השנה או בימים הסמוכים לו, שאז על האדם לוודא את חשבון מעשרות הכספים שלו ולהפריש לצדקה בהתאם.⁷¹

65. ראה אודות הקרן ומעלתה בשיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ בראשית (ב) תשי"ד (לקוטי שיחות ח"ב ע' 651 ואילך). ועניינה - כיון שלא כולם מקפידים לתת צדקה לפני התפילה בכל יום יום, הרי שעל ידי הנתינה ל"קרן השנה" יוצאים ידי חובה. וכן נבחר שם מעלת קרן זו גם למי שנותן צדקה לבד כל יום: (א) אם ישכח לתת לצדקה יום אחד בעצמו - הרי על ידי הקרן יצא ידי חובתו כל יום. (ב) הצדקה בוודאי תגיע למקום הראוי. (ג) הרי הוא שותף בכל מעשה צדקה הנעשית על ידי הקופה הכללית ואף אם ההשתתפותו היא בפחות משווה פרוטה. (ד) כיון שתורם על העתיד ליגבות מוציאים אותו ידי חובה גם על הימים שמתחילת השנה עד היום בו נתן את חלקו. ובשיחת ש"פ בראשית (ב') תשי"ז (תורת מנחם ח"ח ע' 148) הובא טעם נוסף - שהנותן והמקבל אינם יודעים אחד מהשני.

66. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חכ"א ע' שעו.

67. ראה לקוטי שיחות ח"ב ע' 651. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ז ע' רלו.

68. שיחת כ"ק אדמו"ר יום שמחת־תורה תשכ"ה (תורת מנחם חמ"א ע' 158). וראה גם שיחות: ש"פ בראשית (ב) תשי"ח (תורת מנחם חכ"א ע' 146). ש"פ בראשית (ב) תשכ"ח (תורת מנחם חנ"א ע' 242).

69. ראה שיחות כ"ק אדמו"ר: יום שמחת־תורה תשמ"ו (תורת מנחם תשמ"ו ח"א ע' 397). יום שמחת־תורה תשמ"ז (תורת מנחם תשמ"ז ח"א ע' 393).

70. ראה לקוטי שיחות ח"ב ע' 651. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ז ע' רלו (ושם הוא בחודש תמוז).

71. ראה שו"ת חוות יאיר סי' רכז. ערוך השולחן יו"ד סי' רמט סק"ז.

ראש־השנה

א.

ערב ראש־השנה

תחנון

א. אין אומרים תחנון בתפילת שחרית דערב ראש־השנה¹, אבל אומרים תחנון במנחה שלפניו², וכן בליל ערב ראש־השנה בקריאת־שמע־שעל־המיטה³.

סליחות

- ב. אומרים תחנון ("אשמנו", "ויאמר דוד אל גד"⁴) בסליחות, אף לאחר שהאיר היום⁵.
ג. בפיוט "מרוכים צרכי עמך", הנוסח הנכון הוא: "ותיטיב לנו הכתיבה והחתימה"⁶.
ד. אבל ל"ע בתוך שבעה מותר לו לצאת מביתו לבית־הכנסת לאמירת הסליחות דערב ראש־השנה⁷, וכיון שיוצא מביתו יכול להישאר ולהתפלל גם תפילת שחרית עם הציבור בבית־הכנסת⁸.
ומכל מקום, אם יכול לאסוף מנין בביתו - מוטב לעשות כן⁹, ובאמירת הסליחות לא יאמרו הוידי ("אלוקינו ואלוקי אבותינו תבוא לפניך תפילתנו . . ואנחנו הרשענו")¹⁰.

שחרית

ה. בתפילת שחרית, אין אומרים תחנון¹¹. ואין תוקעין בשופר לאחר התפילה¹².

התרת־נדרים

ו. עורכים התרת־נדרים¹³ לאחר תפלת שחרית¹⁴

1. סידור אדה"ז קודם למנצח יענך.

2. שם.

3. בירור מנהגים - מועדים ע' 112 ואילך.

4. ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ח ע' ע.

5. ראה לבוש סי' תקפא ס"ב. מג"א שם סק"ג.

6. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 6.

7. רמ"א סי' תקפא ס"א.

8. מטה אפרים שם סק"ב.

9. שם.

10. ראה לעיל במדריך לימי הסליחות פ"ג ס"ו ואילך. וש"נ.

11. כדלעיל ס"א.

12. כדלהלן ס"ב.

13. ספר המנהגים ע' 55.

14. מטה אפרים שם סקמ"ט. לוח כולל חב"ד.

ואם בא לבית־הכנסת ומצא מנין שעורכים כעת התרת־נדרים וספק אם יהיה לו מנין לאחר תפילתו, יכול לערוך עמם התרת־נדרים לפני התפילה (ראה נטעי גבריאלי, הל' ראש־השנה, פ"ז סוה"ע ב).

וקודם חצות היום¹⁵.

ז. כ"ק אדמו"ר היה עורך התרת־נדרים בעודו מעוטר בטלית ותפילין דרש"י¹⁶.

ח. יש לערוך התרת־נדרים בפני עדה שלמה של עשרה¹⁷ אנשים¹⁸.

ט. המתירים יכולים להיות גם קרובים זה לזה וכן קרובים למבקש ההתרה¹⁹.

י. לא נהוג שהנשים עושות התרת־נדרים²⁰.

יא. הקטנים אינם אומרים התרת־נדרים, וגם לא קטן בן שתיים־עשרה אף שנחשב ל"מופלא הסמוך לאיש"²¹.

יב. נהוג שהמבקש להתיר נדרו, אומר את נוסח הבקשה בעמידה, והמתירים אומרים את נוסח ההתרה בישיבה²².

יג. מבקש ההתרה צריך להבין את נוסח הבקשה, ומי שאינו מבין לשון־הקודש - יאמר בשפה שמבין (וכפי שנדפס בסידורים עם תרגום ללע"ז)²³.

עם זאת, די בהבנה כללית בלבד שמבקש התרה וכן מבין שמתירים את נדרו. ולכן, גם אם המשיבים אינם מבינים את שפתו, די בזה שמבינים באופן כללי שמבקש התרה

15. כ"ה בסידור אדה"ז. וראה בטעם הדבר בסידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות על אתר הע' 3. אך משמע שם, שזהו רק לכתחילה, אבל בדיועבד יכול לעשות התרת־נדרים גם לאחר חצות.

16. אוצר מנהגי חב"ד אלול־תשרי ע' לט.

17. והמבקש עצמו אינו בכלל העשרה - ראה של"ה ריש מסכת יומא שלו. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 6 הע' 6. וראה גם סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות שם הע' 4. ולהעיר מספר השיחות תשנ"ב ע' 1 בהערה: "עדה שלימה דהמתירין".

18. סידור אדה"ז. וראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1332 הע' 3. אכן, במקום שאין בנמצא עשרה, ניתן להתיר בפני שלשה - אלף המגן סי' תקפא סק"א.

19. שו"ע יו"ד סי' רכח ס"ג.

20. אף שמן הדיון היה גם על הנשים לעשות "התרת־נדרים" בעצמן או למנות את בעליהן לבקש "התרה" עבורן (ראה טוש"ע יו"ד סי' רל"ד סנ"ו). הלכות ומנהגי חב"ד שם סוה"ע 7, אולם למעשה לא ראינו שעושות כן, וסומכות על מסירת מודעה לבטל הנדרים שלאחר מכן שב"כל נדרין" (קובץ מבית לוי גל' ד. נטעי גבריאלי שם פ"ז ס"ג ובהע' כא).

21. אוצר מנהגי חב"ד אלול־תשרי ע' לט.

22. וזאת על אף שנדרו נדר ויכול לבקש התרה (ראה רמב"ם הל' נדרים פ"א ה"ד. ש"ך יו"ד סי' שלא סקס"ג. משנה למלך הל' גזירות פ"ב ה"ג. שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קכט. נטעי גבריאלי שם סי"ט ובהע' כט), אולם למעשה לא נתפשט המנהג שיעשו "התרת־נדרים".

23. שו"ע שם ס"ג ושו"ך שם סק"ט.

24. חיי אדם כלל קלח סעי' ה. קיצושו"ע סי' קכח סט"ז. כף החיים סי' תקפא סקצ"ט.

יכול להגיע בשום אופן למקום בו נמצאים המתירים - ישאל רב מורה־הוראה³¹.

יט. מי שלא ערך התרת־נדרים בערב ראש־השנה, יכול לעשות זאת בעשרת־ימי־תשובה³².

תקיעת שופר

כ. אין תוקעים בשופר במשך כל היום³³, והרצוה לתקוע בכדי להתלמד - יעשה זאת בחדר סגור³⁴.

הקזת דם

כא. אין מקיזין דם בערב ראש־השנה, ככל ערב יום־טוב³⁵. ולכן יש להימנע מתרומת דם לצורך אדם אחר (אלא במקום הצלת נפשות), אבל בדיקת דם - מותר³⁶, ויש המחמירים שלא לערוך אף בדיקת דם, אם היא סובלת דיחוי³⁷.

כתיבת פ"נ

כב. נוהגים לכתוב פ"נ עבורו ועבור בני ביתו, לבקשת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה³⁸.

כג. נוהגים להשתטח על קברי צדיקים³⁹, והנמצאים בקירוב מקום - נוהגים להשתטח על הציון הק"ק⁴⁰.

לשליחת פ"נ לאוהל הק':

בית 'אוהל חב"ד ליובאוויטש',

מספר פקס: 718-723-4444-1

כתובת דוא"ל: ohel@ohelchabad.org

אודות ההכנות לראש־השנה בימים הסמוכים

- ראה לעיל במדריך לימי הסליחות פ"ד. וש"נ.

ויכולים לענות לו בשפה שהם מבינים, אם הוא מבין באופן כללי שמתירים את נדרו²⁴.

יד. בנוסח התרת־נדרים, תיבת "בכולהו" נמשך לפניו, היינו שאומר "לכן אני שואל ממעלתכם התרה בכולהו", ולא "בכולהו אני מתחרט"²⁵.

טו. כל אחד ממבקשי ההתרה, אומר את נוסח הבקשה בנפרד, ולא יאמרו כמה מבקשי התרה את הנוסח יחד, אך בשעת הדחק יכולים לעשות כן²⁶.

טז. התרת־נדרים זו מועילה לנדרים שלא זוכרים אותם, אבל אין לסמוך על התרה זו עבור הנדרים שזוכרים²⁷, או עבור הנהגה טובה שנהג בה ג' פעמים ולא התנה שיהיה בלי נדר²⁸, והרצוה להתירם - יש לו לפורטם בפני שלשה אנשים שלפחות אחד מהם יודע הלכות נדרים, שיתירו את נדרו²⁹. ואם נסתפק במהות הנדר ואפשרות התרתו, יש לו להיוועץ ברב מורה־הוראה.

יז. גם נוסח מסירת המודעה על הנדרים העתידיים לבוא (שבנוסח התרת־נדרים) - נכתב ברמ"א³⁰ שסומכים על זה רק בצורך גדול, ולכן יש להשתדל לומר 'בלי נדר' במשך השנה כשמקבל על עצמו הנהגה טובה, וכיו"ב.

יח. לצורך התרת נדרים יש להימצא במקום בו נמצאים המתירים ולא לערוך את ההתרה באמצעות הטלפון וכיו"ב, אולם מי שאינו

24. ע"פ המובא בס' כל נדרי פ"ט סט"ז ובהערה שם. וראה עוד שם פ"פ ס"ג ובהערות שם.

25. כפי שמופיע בסידור בית יעקב. וכך אמר כ"ק אדמו"ר הרשב"ב - מרשימת הרב יעקב לנדא ע"ה שנדפסה בכפר חב"ד גל' 986 ע' 35, וכן כ"ק אדמו"ר (כפי הנראה במראות־קודש ערב ראש־השנה תשמ"ט).

26. מטה אפרים סי' תקפא סקמ"ט, לפי טושו"ע יו"ד סי' רכח סמ"ו. 27. דרך החיים ה' התרת־נדרים בער"ה ע"פ השבלי הלקט סי' שי: "מה שנוהגין בהתרת־נדרים לומר 'אף שמצד הדיון המבקש התרה צריך לפרוט הנדר [ראה טושו"ע שם סי"ד] אך דעו נא רבותי כי א"א לפרוטם כי רבים הם' כו' - זה אינו מועיל אלא לנדרים ששכח, אבל לנדרים שלא שכח וזכר אותם וצריך להתירם - צריך לפרוט הנדר, ואם לאו - אין מתירין לו". וכ"כ באלף המגן למטה אפרים שם סקמ"א. ועוד.

28. אף להעיר מנוסח ההתרה בסידור אדה"ז שכלל בהדיא גם "הן אותם הידועים לי". וראה סידור וזכרנו הזקן עם ציונים מקורות והערות על אתר הע' 13. לוח יומי הלכה למעשה, תשרי תשפ"א, ע' יז הע' 82. וש"נ. ואכזהמ"ל.

28. דרך החיים שם. אלף המגן שם.

29. לפי טושו"ע יו"ד שם. וראה שו"ת צמח צדק יו"ד סי' קפט.

30. יו"ד סי' ריא ס"א.

31. ראה שו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' רלט. ועוד.

32. ראה מטה אפרים שם סקמ"ט, שיש נוהגים לערוך התרת־נדרים גם בעשרת־ימי־תשובה. וראה לוח יומי הלכה למעשה שם ע' יח, שאם לא עשה בעשרת־ימי־תשובה אפשר לעשות גם לאחר־מכן. וראה להלן במדריך לעשרת ימי תשובה פ"ג ס"י.

33. רמ"א סי' תקפא ס"ג.

34. השלמה לשו"ע אדה"ז סו"ס תקפא (ח"ד) במהדורה הישנה ע' 1364, ובמהדורה החדשה ע' תסח).

35. גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה. וכ"כ לענין ערב ראש־השנה ויום הכיפורים, בנוהג כצאן יוסף ע' רסב. שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' שם.

36. קובץ מבית לוי ח"ז ע' יח. שו"ת רבבות אפרים שם.

37. שו"ת ציץ אליעזר ח"יב סי' מז.

38. לפי ספר המנהגים ע' 55.

39. מטה אפרים סי' תקפא סק"ג. וראה רמ"א שם ס"ד.

40. ספר המנהגים שם.

ב. ההכנות לחג

הכנת הגוף

א. מצוה להסתפר לכבוד החג⁴¹. ונכון להחמיר לכתחילה לעשות זאת קודם חצות היום⁴².

ב. מצוה להתרחץ⁴³ ולטבול במקוה טהרה לכבוד החג⁴⁴ [ונכון לעשות כן סמוך לכניסת החג (החל מחצות היום, ועכ"פ שעה קודם חצות)⁴⁵], כדי שיהיה ניכר שרוחץ וטובל לכבוד החג⁴⁶].

ג. יש לגזוז את הציפורניים בערב החג לכבוד החג⁴⁷, ואין לגוזזם ביום שלפני ערב החג, כפי שאין גוזזים אותם ביום חמישי⁴⁸.

41. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקט"ז ס"ב.

42. לענין תספורת אחר חצות היום, הנה מעיקר הדין לא החמירו בזה אלא בערב פסח - ראה שו"ע אדה"ז סי' תס"ד. סי' רנ"א ס"ד (לענין ערב שבת). משנה ברורה סי' תקלא סק"ב. אבל ראה מטה אפרים סי' תקפ"א סק"ג וסי' תרכ"א, שיש שנוהרו להסתפר דוקא קודם חצות היום. וראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"י"ח ע' תקס בשם האריז"ל שיש לגלח קודם חצות היום, אך באגרות קודש שם סי' י: "הוראה בזה בנוגע לפועל לא שמעת". אבל ראה שיחת כ"ט אלול תשכ"ב (תורת מנחם חל"ד ע' 320 הע' 66) שהביא דברי האריז"ל בפשוטו, שמסתפרים קודם חצות היום. וראה התקשרות גל' תרע"ו ע' 14.

ומ"מ, למעשה נראה שאף שמעיקר הדין יכול להסתפר גם אחר חצות היום, יש מקום להחמיר ולהסתפר קודם חצות היום וכדעת האריז"ל בזה. וראה בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 7 ה' 12, ש"כנראה למעשה אין מקפידין בזה, וצ"ע.

וראה התקשרות שם ע' 15 בשם הרב יהודה לייב גרונר ע"ה, שבכל פעם שהיה כ"ק אדמו"ר מסתפר היה זה בלילה, ובשם הרב מיכאל אהרן זעליגסון ש', שברוך כלל היה מזמין את הספר ליום רביעי בלילה.

43. שו"ע אדה"ז סי' תקט"ז שם.

44. לוח כולל חב"ד. וראה מטה אפרים סי' תקפ"א סק"ג.

45. החל משעה קודם חצות היום - ראה שער הכוונות ענין טבילת ערב שבת [וה"ה לערב יום טוב, כדלהלן בהערה הבאה] ש"מ שעה ה' [היינו שעה קודם חצות היום] מתחיל תוספת קדושת שבת, שלכן האריז"ל "לא היה טובל רק אחר תחילת שעה חמישית מיום ו". משנ"ב סי' תקפ"א סק"ג. פסקי תשובות (מהדורת תשע"ט) סי' תקט"ז סוף אות ו' וש"נ.

אודות הנהגת כ"ק אדמו"ר בזה - ראה לקט הליכות ומנהגי שבת קודש ע' ט. ארחות מנחם - שבת קודש ע' יז.

46. ראה לענין הרחיצה לכבוד שבת - שו"ע אדה"ז סי' רס"ב ס"ה. לענין הטבילה בערב שבת - ראה שער הכוונות להאריז"ל ענין ו ע' כה ובכ"מ. וה"ה לערב יום טוב, הנלמד מערב שבת (ראה שו"ע אדה"ז סי' תקט"ז שם). וע"ע בהמצוין בהערה הקודמת.

47. שו"ע אדה"ז סי' תקט"ז שם.

אודות זמן נטילת הציפורניים, אם צריך להיות קודם הטבילה או לאחר הטבילה - ראה אגרות קודש ח"י"ח ע' תקס ("לכאורה פשוט שצ"ל קודם הטבילה"). הוראה בזה בנוגע לפועל לא שמעת", שמועות וסיפורים ח"ב ע' 51 (שכ"ק אדמו"ר מהר"ש נהג לגזוז הציפורניים לאחר הטבילה). ולהעיר מלשון שו"ע אדה"ז סי' רס"א וסי' תקט"ז ס"ב.

48. ראה פסקי תשובות שם.

ד. לובשים בגדי יום טוב נאים וחשובים, להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שיוציא לאור משפטנו⁴⁹.

ה. למנהגנו, אין לובשים 'קיטל', גם לא שליח-הציבור והתוקע⁵⁰.

הכנות לסעודה

ו. נוהגים שלא לאכול מאכלים מרים, וכן נמנעים מלאכול מאכלים חמוצים בסעודות ראש-השנה⁵¹.

ז. כמו כן אין לערב חומץ בבישול מאכלים⁵².

ח. אין נמנעים מלאכול מאכלים חריפים⁵³.

ט. אין אוכלים אגוזים, משום שמרבים כיחה וניעה, ומסיחים דעת האדם בתפילה⁵⁴, ובהתאם לזה רבים נמנעים מלאכול גם שקדים ובוטנים⁵⁵.

י. יש להכין תפוח, דבש, רימון, דגים, וראש איל [או ראש כבש, ראש דג וכיו"ב]⁵⁶, וכן פרי חדש (עבור הלילה השני של החג⁵⁷).

קבלת הידור נוסף

יא. "בכל ראש-השנה צריך כל אחד לקבל על עצמו זהירות יתירה במצוות עשה, וזהירות בסייג של לא-תעשה וזהירות יתירה בהנהגה

49. טושו"ע שם. לוח כולל חב"ד. במטה אפרים סי' תקפ"א סק"ה כתב רק "בגדים נאים" ולא "חשובים" כמו ביום טוב, אבל בשערי תשובה שם סק"ג כתב שאכן לובשים בגדים נאים וחשובים כבכל יו"ט. ע"ש.

50. ספר המנהגים ע' 56.

51. מטה אפרים סי' תקפ"א סק"ג.

52. שו"ע אדה"ז סי' תקפ"א ס"ב.

אודות אכילת לימון ועירובו במאכלים - יש שכתבו להימנע אם נותן טעם חמוץ במאכלים (החיד"א במורה באצבע אות רנד, ובטוב עין סי' יח אות צא בשם תשובת הגאונים. כף החיים סי' תקפ"א סק"ח). אבל באם אין טעמו מורגש - מותר (ראה קצה המטה למטה אפרים שם סק"ט).

53. מניעה זו לא נזכרה בדברי הפוסקים וגם בשו"ע אדה"ז לא הזכיר זאת בין הדברים שיש להימנע מלאכול. וראה גם בערוך השולחן סי' תקפ"א סק"ג שאין מניעה לערב פלפלים החריפים במאכלים עכ"פ כשזוהו חלק מתבלין המאכל. ומפי השמועה, שכ"ק אדמו"ר אכל בראש-השנה דג עם חריין. אמנם יש המביאים שהיו שנמנעו מלאכול חריף - ראה בלקט יושר ע' 124 אות ט מובא שבעל תרומת הדשן נמנע מלאכול חריף. וכ"כ במאור ושמש פרשת תולדות ד"ה ועתה שא נא.

54. שו"ע אדה"ז שם ס"ו.

55. ראה נטעי גבריאל, הל' ראש-השנה, פכ"ח סוסי"ד ובהערה שם. אבל אין מניעה לערוב במאכלים, עוגות וכיו"ב כשהם טחונים - ראה שו"ת באר משה ח"ג סי' צז.

56. כדלהלן פ"ו בהרחבה.

57. כדלהלן פ"ג ס"ט.

לצורך הדלקת הנרות בליל ב' דראש־השנה, מומלץ שיכינו עבור היום השני של החג נרונים חדשים נפרדים חד־פעמיים (וראה עוד להלן פי"ג ס"ב).

יח. המשתמשים בשעון שבת, מקרר עם התקן שבת וכדו', יזכרו לכוונם עבור שני ימי החג.

נתינת צדקה

יט. קודם הדלקת נרות נותנים צדקה גם עבור שני ימי ראש־השנה.⁶⁵

הדלקת נרות

כ. זמן ההדלקה < זמן הדלקת הנרות - בזמן הנקוב בלוחות, כמו בכל ערב שבת⁶⁶, אך גם מי שלא הדליקה עד הלילה - תדליק בלילה, קודם הסעודה. ובמקרה זה, האשה מדליקה את הנרות מאש הדולקת לפני החג.⁶⁷

אודות זמן ההדלקה בליל ב' דראש־השנה - ראה להלן פי"ג ס"א.

כא. סדר ההדלקה < בשני הימים - מדליקים את הנרות ואח"כ מברכים, כמו בערב שבת⁶⁸. וכן אין מכבים את הגפרור, אלא מניחים אותו שיכבה מעצמו, כמו בערב שבת⁶⁹.

כב. נוסח הברכה < בהדלקת־נרות מברכים שתי ברכות: "להדליק נר של יום הזכרון" וברכת "שהחיינו"⁷⁰.

ברכת הדלקת נרות לראש־השנה:

בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָיִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַזְכָּרוֹן.

בְּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָיִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיָּמָנוּ וְהִגַּעְנוּ לְזֶמֶן הַזֶּה.

כג. טעויות בברכה < אם בירכה בטעות "להדליק

טובה⁵⁸. וכ"ק אדמו"ר הרשב"ב נהג לקבל על עצמו הידור זה לפני ראש־השנה⁵⁹.

לימוד פירוש המילות

יב. על המתפלל להבין את פירוש המילים שבתפילת כל מועד, ולכן צריך ללמוד ולהסדיר את פירוש המילות, ובפרט הפיוטים, שפירושם מורכב⁶⁰.

יג. בהתאם לזה, הוראת רבותינו נשיאנו הק', שהיורד לפני התיבה [עכ"פ], בפרט בימים הנוראים, ילמד את פירוש המילות של התפילות והפיוטים, לכל הפחות כפשוטם, ויש להקפיד על כך ולחזור ולשנן זאת מידי שנה בשנה⁶¹.

לימוד דיני התקיעות

יד. על התוקע וה'מקריא' לחזור היטב על דיני התקיעות⁶².

סמוך לכניסת החג

טו. כ"ק אדמו"ר הזכיר את מנהג רבותינו נשיאנו בערב ראש־השנה בסמוך לכניסת החג להיכנס לשוחח לזמן מה עם זוגתם הרבנית, ושיש ללמוד מכך הוראה לכל אחד ואחד⁶³.

הכנת אש ושעון שבת

טז. מאחר שאסור להבעיר אש חדשה ביום טוב⁶⁴, לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [אפשר גם אש מהגז], בכדי שיוכלו להעביר אש־מאש להדלקת הנרות בליל ב' דראש־השנה וכן עבור הבישולים, במידת הצורך.

יז. המשתמשים בנרונים שבכוסיות זכוכית, כדי שלא להיכנס לחשש מוקצה בהחלפתם

58. ספר המאמרים קונטרסים ח"א ע' קלב. ספר המנהגים ע' 56. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול־תשרי ע' קנג ואילך. וש"נ.

59. ספר המנהגים שם.

60. שו"ע אדה"ז סי' ק ס"א.

וכיום כבר נדפסו מחזורים בתוספת פירוש המילות גם בנוסח אדה"ז. 61. ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ד ע' תעז. ח"ו ע' שכד. ח"ז ע' שסג. ח"א ע' טז.

כמו כן, על שליח־הציבור לדעת את דיני התפלה בכלל ודיני שליח־ציבור בפרט - ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"א ע' שגג.

62. כדלהלן פ"ט ס"כ ופס"ו ס"ג.

וראה לעיל פ"א ס"כ לענין תקיעת שופר כדי להתלמד.

63. תורת מנחם תשמ"ח ח"א ע"א 39.

64. מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות זאת מערב יו"ט אסור לעשות כן ביו"ט (שו"ע אדה"ז סי' תקב ס"א).

65. שערי צדקה עמ' קמב.

66. מטה אפרים סי' תקצט סק"י. לקוטי שיחות חכ"ד ע' 297 הע' 69. קיצור דיני נש"ק ע' לו.

67. מטה אפרים שם.

68. שו"ע אדה"ז סי' רסג ס"ח, כדי שלא לחלק בין שבת ליום־טוב.

69. שהרי כיבוי אסור גם ביו"ט, כמבואר בשו"ע סי' תקיד ס"ה.

70. ספר המנהגים ע' 56. וכן הוא מנהג בית רבינו ר'מעשה רב' (אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ג ע' קמ. ח"ו ע' קכה). וראה שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ נצבים וילך תשמ"ג (תורת מנחם תשד"מ ח"ד ע' 2029), ש"מנהג זה הולך ומתפשט, ככל העניינים דהפצת המעיינות".

בטעם המנהג כתב כ"ק אדמו"ר באגרות קודש ח"א ע' כביג, שיש לקשר זאת עם הטעם להדלקת הנרות שזהו משום כבוד שבת ויום־טוב, ואם כן מובן שבראש־השנה נדרשת ברכה אחרת. וראה ביאור הדברים בקובץ הערות וביאורים גל' א"כ ע' 21 ואילך. פרדס חב"ד גל' 6 ע' 45.

"שהחיינו" וסומכת על תנאי זה יש לה על מה לסמוך.⁷⁵

כו. אם שכחה לברך "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות - תכוון לצאת ידי חובת ברכה זו בקידוש.⁷⁶

כז. איש המדליק, יברך "שהחיינו" רק בקידוש.⁷⁷ ואם טעה וברך "שהחיינו" בהדלקת נרות - אינו מברך שוב בקידוש.⁷⁸ מאידך, אשה המקדשת לעצמה, מברכת "שהחיינו" בהדלקת נרות, כמנהג שאר הנשים ולא בקידוש.⁷⁹

ג.

הנהגות היום המיוחדות

ניצול הזמן

א. החל משעה קודם תפילת מנחה (עד תפילת ערבית במוצאי ראש-השנה), יש "לשקוד באמירת תהלים לילה ויום, כי בשני ימים אלו צריך להיזהר מדיבור חול עד קצה האחרון, למעט בשינה ולהרבות בתפילה ובתחנונים מקרב ולב עמוק, ובכל רגע פנוי לאמר תהלים".⁸⁰

תפילת מנחה

ב. עבודת הימים-הנוראים מתחילה למעשה כבר בתפילת מנחה בערב ראש-השנה, שהיא התפילה האחרונה של השנה שעברה, ורבותינו נשיאנו נהגו להתפלל תפילה זו באריכות גדולה.⁸¹

שצוינו בש"ת ציץ אליעזר (שם) חלק בזה אלא שסמך אפוסקים שאין דין קבלת יום-טוב בהדלקת נרות כלל (וראה בזה גם ביה"ל סי' תקכו ד"ה ספק חשכה), ולא קי"ל הכי לרוב הפוסקים, וכ"כ במטה אפרים סי' תרכה סק"ג שבהדלקת נרות חלה קבלת יום-טוב כמו בשבת. ועצ"ע מלשון שו"ע אדה"ז סי' תקיד סכ"ד. וכן ראה בהרחבה בקובץ הערות וביאורים גל' איט ע' 52 ואילך מש"כ לנטות לדברי הפוסקים שאין בזה קבלת עיצומו של יום. וי"ל ע"ד. ואכמ"ל.

75. ראה קובץ מבית לוי גל' ב יום כיפור ס"א. פסקי תשובות שם הע' 308.

76. והרי זהו מקומה של ברכה זו לכתחילה, אלא שנהגו לברכה בעת הדלקת נרות (ראה המצויין בנטיע גבריאל, הל' ראש-השנה, פכ"א הע' ו').

77. מטה אפרים סי' תקצט סק"ט. לוח כולל חב"ד.

78. ספר המנהגים ע' 60.

79. וכן משמעות סתימת המטה אפרים סי' תקפא סקנ"ד וס' תקצט שם.

80. ספר המנהגים ע' 56.

81. ספר השיחות תש"ב ע' 2.

וראה ספר המאמרים תש"ג ע' 41, אשר קודם תפילה זו "עושה חשבון-צדק בנפשו מכל אשר עבר עליו במשך השנה, הן בענייני מצוות-עשה, הן בענייני מצוות-לא-תעשה, והן בענייני המידות

נר של יום-טוב", אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "להדליק נר של יום הזכרון", ואם נזכרה לאחר כדי דיבור - אינה חוזרת ומברכת.⁷¹

כד. אם בירכה בטעות "להדליק נר של שבת-קודש", אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "של יום הזיכרון".

ואם נזכרה לאחר כדי דיבור - לא יצאה ידי חובתה וצריכה לחזור ולברך "להדליק נר של יום הזיכרון"⁷², ויכולה לעשות כן כל עוד הנרות דולקים.⁷³

כה. ברכת "שהחיינו" < הצריכה להדליק נרות ולעשות תנאי שעדיין אינה מקבלת את החג - לא תברך "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות אלא רק תצא ידי חובה בשמיעת ברכה זו בקידוש.⁷⁴ ומכל מקום המברכת

71. שכן מנהג העולם לכתחילה לברך "של יום טוב", ומנהגו לברך "של יום הזכרון" חידוש הוא - ראה בהמצוין לעיל בהערה הקודמת, מה גם שבנוסח התפילה נקרא גם ראש-השנה "יום טוב". לוח יומי הלכה למעשה, תשרי תשפ"ה ח"א, ע' עח.

72. וע"ד המבואר בשו"ע אדה"ז סי' תפז ס"א, גבי מי ש"טעה ולא אמר 'מקדש ישראל והמונים' אלא חתם בענין אחר, ואפי' טעה וחתם 'מקדש השבת', אע"פ שגם יום-טוב נקרא שבת, אעפ"כ, כיון ששינה ממטבע שטבעו חכמים בעיקר ענין הברכה - לא יצא" כו'. ואף כאן, לאחר שנתקן נוסח לברכה זו שמייחד את היום-טוב, הגם שיוצאת י"ח אם ברכה "להדליק נר של יום-טוב", כמבואר לעיל סכ"ג, אך כשינתה לנוסח של שבת - אינה יוצאת י"ח, מה גם שיל' שיש כאן טעות בעיקר כוונת הברכה, שולכת-חילה לא היתה על ראש-השנה אלא על שבת (ראה העמק שאלה שאלתא ח אות י. שו"ת בצל החכמה ח"ה סי' קכר אות טו). וע"ז כתבו בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סי' קיב וח"ג סי' קכב [נדלא כמו שציין בפסקי תשובות סי' רטג הע' 157 בדעתו] ושו"ת באר משה סי' רכב [וציין אליו למקרה הפוך בנטיע גבריאל, הל' שבת, פכ"ז סכ"ד, אבל ראה בדבריו בהל' יום-טוב ח"ב פט"ז הע' ג] לענין טענה ובירכה "להדליק נר של שבת" במקום "להדליק נר של יום-טוב", שאם לא יתקנה תוך כדי דיבור - לא יצאה י"ח. וראה גם שמירת שבת כהלכתה פמ"ד ס"ה ובהערות שם. וכן פסקו למעשה בנדר"ד כמה מרבני חב"ד. ויש להאריך בזה טובא, ואכ"מ.

73. ראה בהמצוין בהערה הקודמת. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה שם.

ואף שיש שכתבו שאין תברך ללא מעשה הדלקה, ולכן צריכה להדליק נר נוסף או שתצווה לאחר לעשות כן, כדי שתוכל לומר "להדליק" (ראה שמירת שבת כהלכתה שם ובהמצוין שם) - הרי לשיטת אדה"ז אין מניעה לברך "להדליק" גם ללא מעשה הדלקה, וכפי שכתב בהרחבה בקו"א לס' רטג סק"ג. ע"ש.

74. כיון שקבלה זו נחשבת לקבלת "עיצומו של יום" (להבדיל משאר קבלת תוספת שבת - ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז קו"א לס' רסא סק"ג), מאחר שאומרת ברכה השייכת לזמן, ומשכך לא מועיל בה תנאי, וכדין ציבור שהתפללו ערבית או כשענה "ברכו" עם הציבור (ראה שו"ע אדה"ז סי' רטג סט"ז ואילך) - ראה אורחות חיים סי' רטג סק"ז. כף החיים סי' תקיד סק"ב. שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' יט. שמירת שבת כהלכתה פמ"ג סכ"ג. נטיע גבריאל, הל' יום טוב ח"ב, פט"ז סכ"ג. פסקי תשובות סי' רטג אות לב. פסקי הגרמ"ש אשכנזי שם.

מאידך, בשו"ת ובחרת חיים להגר"ש קלוגר סי' פג (ועוד פוסקים

קבלת עול מלכות שמים

ג. עיקר עבודת ראש־השנה הוא בקבלת עול מלכות שמים, לכן עבודת היום צריכה להיות באופן של עבודה פשוטה - באמירת תהלים כל הזמן, ובמיעוט שינה בשני לילות ראש־השנה ככל האפשר⁸².

הימנעות מעישון

ד. גם המעשנים ביום-טוב נמנעים מלעשן בראש־השנה (גם בצינעא), ועליהם להשפיע גם על מכיריהם בזה⁸³.

ד.

תפלת ערבית דליל א' דראש־השנה

הכנות לתפילה

א. קודם התפילה אומרים תהילים⁸⁴.
ב. לפני כל תפילה בראש־השנה נוהגים לנגן את הניגון "אבינו מלכנו"⁸⁵.

ש"ץ אבל

ג. אבל ל"ע < שליח־ציבור קבוע, יכול לשמש כשליח־ציבור בראש־השנה גם כשהוא בשנת אבלות רח"ל⁸⁶.

עבודת התפילה

ד. תפילת ערבית של ליל א' דראש־השנה, היא התפילה הראשונה וממילא גם ה'ראש' לכל תפילות השנה, וידוע גודל הפלאת עבודתם של רבותינו נשיאינו הק' בתפילה זו, שהיתה באריכות גדולה ובכוונה עצומה ובנעימה

קדושה⁸⁷, ובשיחת כ"ק אדמו"ר, כי "מעין זה ושמץ מינהו צריך להיות גם אצל כל אחד ואחד מהחסידים"⁸⁸.

ה. באשר לכוונה בתפילה זו, כתב כ"ק אדמו"ר הריי"צ⁸⁹ ש"צריכה להיות החרטה מעומקא דליבא על העבר, ויעורר רחמים רבים על נפשו בתחנונים ובכיה מעומקא דליבא ופנימיות כוחות נפשו, שמתחנן על נפשו כי יקבלוהו לעבד".

ו. בתפילות הימים־הנוראים התיירו להגביה מעט את הקול בתפילת לחש, למי שהדבר עוזר לו לעורר הכוונה ביותר⁹⁰.

הוספות בתפילה

ז. החל מתפילה זו, ישנם מספר שינויים והוספות בנוסח תפילת שמונה־עשרה, כדלהלן: את ברכת "הא־ל הקדוש" מסיימים ב"המלך הקדוש" [ובימות החול: בברכת "מלך אוהב צדקה ומשפט" חותמים "המלך המשפט"]⁹¹.

ח. כן מוסיפים לפי תקנת הגאונים: בברכת אבות - "זכרנו לחיים" וכו', בברכת "מחיה המתים" - "מי כמוך" וכו', בברכת "מודים" - "וכתוב" וכו', בברכת שים שלום - "ובספר חיים" וכו'. כן באמירת "עושה שלום" בתפילות ובקדישים, משנים ל"עושה השלום"⁹².

ט. בתפילות ראש־השנה ויום הכיפורים מוסיפים בברכת "המלך הקדוש" - "לדור ודור" וכו'.

י. אין כופלין "לעילא" בנוסח הקדיש, מלבד בתפילת נעילה ביום־הכיפורים⁹³.

דיני השוכח והטועה יפורטו להלן פ"ה.

"לדוד מזמור"

י. בסיום תפילת ערבית, קודם קדיש תתקבל⁹⁴, אומרים המזמור⁹⁵ "לדוד מזמור, לה' הארץ

וירא־שמים, בין בעניינים שבין אדם למקום והן בעניינים שבין אדם לחברו, והחשבון שעושה הוא אדעתא דנפשיה באמת לאמיתו . . . וכשמתבונן במעמדו ומצבו הכללי בגשמייתו וברוחניותו, רואה הוא כי השי"ת התנהג עמו ועם בני־ביתו בחסד חנים . . . שלא כפי המגיע לו עבור הנהגותיו . . . הנה כאשר מתבונן בכל זה באריכות ההתבוננות, הרי הוא מכיר בחטאו ופשעו, ובתפילת המנחה, שהיא התפילה האחרונה דהשנה שעברה, הרי הוא מתעורר בהתעוררות גדולה, בחרטה מעומקא דליבא על כל העבר, והוא שב להו', לקבל עול מלכותו ית"י.

82. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ ח"י ע' תכה.

83. ספר המנהגים ע' 56.

84. שם.

85. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר יום ב' דראש־השנה תשד"מ (תורת מנחם תשד"מ ח"א ע' 26), שהו כד להזכיר את זכותו של בעל הניגון, כ"ק אדמו"ר הזקן. ע"ש. וכך המנהג בבית־חיינו (כיום וברוב השנים) ובקהילות אנ"ש.

86. אגרות קודש ח"ו ע' שסג. וראה גם אוצר מנהגי חב"ד אלול־תשרי ע' סא וע' קי.

87. ראה בהרחבה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' עא ואילך.

88. ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 13 הע' 19.

89. ספר המאמרים תש"ג ע' 19.

90. ראה שו"ע אדה"ז סי' קא ס"ג. וראה גם קונטרס ומעין מאמר יא סופ"א.

91. שו"ע אדה"ז סי' תקפב ס"א.

92. שם ס"ו.

93. ספר המנהגים ע' 56.

94. סידור אדה"ז.

95. תהלים פכ"ד.

ברכה שלאחריה - חוזר לראש התפילה¹⁰¹, אלא שאינו צריך לחזור שוב מהפסוק "אֱדֹנָי שְׁפָתַי תִּפְתָּח" וכו', ומתחיל מ"ברוך אתה ה' וכו'. אכן, אם נזכר שטעה לאחר מסיים את תפילת העמידה [והיינו שערך רגליו, או שאמר "יהיו לרצון" השני אף שלא עקר רגליו¹⁰²] - מתחיל מ"אֱדֹנָי שְׁפָתַי תִּפְתָּח" וכו'¹⁰³.

ב. אמר רק "האל" ולא אמר "הקדוש" אפילו שהיה יותר מכדי דיבור - מסיים ואומר "המלך הקדוש" ואינו חוזר¹⁰⁴.

ג. אם יודע שאמר "ובכן תן פחדך" אך מסופק אם חתם "המלך הקדוש" - אין צריך לחזור¹⁰⁵. אבל אם גם מסופק אם אמר "ובכן תן פחדך" - חוזר¹⁰⁶.

ד. שליח ציבור שטעה בחזרת הש"ץ וחתם "האל הקדוש" (ולא תיקן ל"המלך הקדוש" תוך כדי דיבור) - חוזר לראש התפילה, וחוזר לומר גם את הקדושה¹⁰⁷.

שאר הוספות

ה. שחכ "זכרנו", "מי כמוך", "וכתוב", "ובספר" - אם נזכר קודם שהזכיר את "השם" שבחתימת אותה ברכה - אומרם במקום שנזכר וממשיך משם על הסדר, אבל אם נזכר לאחר שהזכיר את "השם" שבחתימת הברכה - אינו חוזר¹⁰⁸.

ו. שחכ לומר "לדור ודור" . . ובכן תן פחדך וכו', אם עדיין לא אמר "השם" של "המלך הקדוש" - חוזר ואומר. ואם כבר אמר "השם", דהיינו שאמר " . . וקדושים בכל יום יהללך סלה, ברוך אתה ה' - יחתום "המלך הקדוש", וממשיך "אתה בחרתנו"¹⁰⁹.

ומלואה" וגו'. למנהגנו, אין פותחים את הארון לאמירתו, וכן אין אומרים אותו פסוק בפסוק חזן וקהל, אלא הש"ץ מתחיל אמירת הפסוק הראשון בקול, וכן מסיים בקול את הפסוקים האחרונים: "שאו שערים ראשיכם" וגו'⁹⁶.

יא. מובא בשם כ"ק אדמו"ר הרשב"ב, שהכוונה באמירת מזמור זה בליל ראש השנה היא כלי להשפעות גשמיות על כל השנה⁹⁷.

ברכת "לשנה טובה תכתב ותחתם"

יב. לאחר תפילת ערבית, מאחלים איש לרעהו: "לשנה טובה תכתב ותחתם", ואומרים זאת בלשון יחיד⁹⁸.

וכך נהג כ"ק אדמו"ר בליל א' דראש השנה, לברך את כל הקהל יחד בברכת "לשנה טובה תכתב ותחתם" בלשון יחיד⁹⁹.

יג. כמו־כן מברכת אשה לרעותה [וכן בעל לאשתו] בלשון נקבה: "לשנה טובה תכתבי ותחתמי"¹⁰⁰.

ה. השוכח והטועה בתפילות הימים הנוראים

"המלך הקדוש"

א. טעה ואמר "האל הקדוש" או שנסתפק אם אמר "המלך הקדוש", אם נזכר תוך כדי דיבור וחוזר ואמר "המלך הקדוש" - יצא, ואם נזכר לאחר כדי דיבור או שהתחיל

96. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' סדח.

97. ספר השיחות תרפ"ז ע' 112.

98. ספר המנהגים שם.

99. בשנים הראשונות היה מברך לכל אחד ואחד, ובשנים המאוחרות יותר היה מברך מהבימה את כל הקהל שלוש פעמים "גוט יום טוב" ושלש פעמים "לשנה טובה תכתב ותחתם" בלשון יחיד (ובכל פעם היה הקהל משיב לו בברכתו), וחוזר ובידך בלשון יחיד בכל הדרך ביציאתו מבית המדרש - אוצר מנהגי חב"ד שם ע' 5.

מאידך שם ע' 5 סט כתב שהברכה בלשון יחיד היא רק כשמברכים ליחיד ולא כשמברכים לרבים וכך פירש את כוונת הדברים בלקוטי דיבורים ח"א ע' מג, שהוא כנראה המקור דמנהג זה, דגם לאדם נכבד שבדרך־כלל פונים אליו בלשון רבים מברכים אותו בלשון יחיד, וכן הוכיח מכמה מקומות שכן נהגו רבותינו נשיאנו כאשר דברו לרבים ובכל מכתבי כ"ק אדמו"ר בידך לציבור בלשון רבים.

אבל בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 11 הע' 6 כתב שהחידוש במנהג זה הוא שמברכים גם לרבים בלשון יחיד. וכן משמע לכאורה משיחות כ"ק אדמו"ר: ז"ך אלול תשד"מ (תורת מנחם תשד"מ ח"ד ע' 2655) וכ"ך אלול תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 315). ובאשר להנהגת רבותינו נשיאנו הנז' - אין איתנו יודע עד מה. וראה גם קובץ הערות התמימים ואנ"ש דיישיבת תולת"ל מאריסטאון גל' רחצ ע' ו ואילך.

100. ראה לקוטי שיחות חכ"ד ע' 300.

101. שו"ע שם ס"א ב.

102. ראה שו"ע אדה"ז סי' קיז ס"ה.

103. קצות השולחן סי' כא ס"ג.

104. אשל אברהם סי' תקפב סק"א. דעת תורה סי' תקפב סק"ב. אף המטה סי' תקפב סק"ז.

105. משנה ברורה סי' תקפב סק"ד. אף המגן סי' תקפב סק"ט. וטעם הדבר, שכיון שאמר "ובכן תן פחדך", מן הסתם חתם כהלכה ולא אמר כהרגלו בכל השנה. וראה עוד בנתיבות התפילה פ"ט ס"ד וש"נ.

106. שו"ת בית הלוי ח"א סי' מב.

107. ראה שו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג. ובנדו"ד - ראה שערי תשובה סי' תקפב סק"א. מטה אפרים שם סק"ח. שו"ת מנחת שלמה סי' ב.

108. שו"ע אדה"ז סי' תקפב ס"ו.

109. מטה אפרים סי' תקפב סק"ח. מאמר מרדכי שם סק"ו. דרך החיים סי' קמא ס"ד.

וכן אם הרימון היה לפניו בשעת הקידוש אך לא כיוון לפטרו בברכת "שהחיינו" - מברך עליו "שהחיינו" בנפרד¹¹³.

ד. מי שבירך "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות - אינו מברך שוב בקידוש¹¹⁴.

ה. הנשים, שכבר בירכו "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות, עונות אמן על ברכה זו בקידוש ואין בזה משום הפסק¹¹⁵.

מי שיוצא ידי חובה בקידוש ובברכת "שהחיינו" מהמקדש, אם צריך לברך "שהחיינו" בנפרד על הרימון - ראה להלן סכ"ב.

ו. מי שלא בירך "שהחיינו" בליל א' דראש־השנה - מברך בשעה שנזכר, גם שלא בשעת הקידוש, ואפילו ביום - עד שיגיע ליל ב' דראש־השנה¹¹⁶.

בשמחה וביראה

ז. "מצוה לאכול ולשתות ולשמוח¹¹⁷ בראש־השנה¹¹⁸", ו"והגהין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמנה, וכן כתוב בעזרא¹¹⁹: 'אכלו משמנים ושתו ממתקים'¹²⁰. ומנהג ישראל להרבות בסעודה ובאכילת בשר

דין הוספת "המלך המשפט" והטועה בה יתבאר להלן במדריך לעשרת ימי תשובה פ"ג ס"ג.

1. סעודת ליל א' דראש־השנה

הכנות לסעודה

א. בדבר הכנת המאכלים לסעודת החג ומה שנמנעים מלאכול בו - ראה לעיל פ"ב ס"ו ואילך.

קידוש ליל ראש־השנה

ב. סדר הקידוש הוא: ברכת "בורא פרי הגפן", ברכת "מקדש ישראל ויום הזיכרון" וברכת "שהחיינו"¹¹⁰.

ג. אם הרימון [שאוכלים במהלך הסעודה, כדלהלן סי"ט] הוא פרי חדש עבורו - יניחו לפניו בשעת הקידוש, ויכוון בברכת "שהחיינו" שבקידוש שרוצה לפטור בה גם את ברכת "שהחיינו" שעל הרימון¹¹¹.

אולם אם לא היה לפניו בשעת הקידוש - אינו יכול לכוון לפטור בברכת "שהחיינו" שבקידוש וצריך לברך עליו "שהחיינו" בנפרד לפני שיאכלנו¹¹².

110. סידור אדה"ו.

111. ראה המלך במסיבו ח"א ע' עה, שכ"ק אדמו"ר לא בירך "שהחיינו" על הרימון כיוון שכבר כיוון עליו בברכת "שהחיינו" שבקידוש.

והקידוש בזה, שיכול לפטור בברכת "שהחיינו" שעל הקידוש ברכת "שהחיינו" שעל פרי חדש, ודלא כהסוברים שהם ב' סוגי "שהחיינו" ואין לפטור זה בזה אלא במקום שיש ספק בברכת "שהחיינו" (ראה שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' כ. הליכות שלמה פכ"ג אות פג לפי שו"ת כתב סופר או"ח סי' כו. פסקי תשובות סי' רכה אות א ובהערות שם), אלא יכול לכתחילה לפטור זה בזה (וכדעת שו"ת הב"ח (הישנות) סי' קלב בשם המרדכי סוכה סי' תשסו. שו"ת האהל לך שלמה סי' צב. בן איש חי פרשת ראה אות יא. כף החיים סי' רכה סק"ח. שו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' פז. שו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סי' יט. ועוד).

112. ראה שו"ת הב"ח שם. אשל אברהם (בוטשאטש) סי' רכה ד"ה ועל כל פנים. קצות השלחן סי' סג בדי השולחן סק". שו"ת מעט מים סי' סה וסי' עו. שו"ת יביע אומר שם. הלכה ברורה סי' רכה בירור הלכה סקל"ז.

אודות הנהגת כ"ק אדמו"ר שצוינה בהערה הקודמת - הגה בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 14 הע' 63 ציין להנהגה זו והעיר שבכה"ג צריך להיות הרימון מונח לפניו, וככפנים. אמנם בקובץ הערות וביאורים גל' תתקיא ע' 65 ובהע' 2 שם, רוצה לדייק שאין צריך שיהיה הרימון לפניו בשעת אמירת "שהחיינו", שכן בליל א' דראש־השנה תשל (תורת מנחם חנ"ח ע' 3) ביקש כ"ק אדמו"ר שיביאו את הרימונים לשולחן רק בעת אכילת התפוח, משמע שלא היו בשעת הקידוש. ע"ש. אולם אין ראיה משם שמדובר שפטר את הרימונים בברכת "שהחיינו" (אם כי גם לא ברור שהיכא דפטר את הרימונים ב"שהחיינו" שבקידוש אכן היו הרימונים לפניו, מאידך נראה שבתשל היה מקרה

חריג, שלא הובאו הרימונים לשולחן כבר בשעת הקידוש, אבל בשאר השנים אכן היו לפניו כבר בשעת הקידוש).

113. ראה אשל אברהם שם.

114. ספר המנהגים ע' 60.

אבל מברך על הרימון לפני אכילתו - ראה להלן בפנים סכ"ב.

115. ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' כא. וראה גם המובא בקיצור דיני ומנהגי שבת קידוש ויום־טוב ע' לט הע' 14. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 12 הע' 51.

116. לפי שו"ע אדה"ו סי' תעג ס"ב. וראה שיחת כ"ק אדמו"ר אחרון שליפסח תשכ"ג (תורת מנחם חלו" ע' 326 ואילך).

117. אבל אין בו מצות שמחת יום־טוב כבכל יום־טוב וחוליהמועד (ראה שו"ע אדה"ו סי' תקטס ס"ו), "וראש־השנה אינו לא חג ולא רגל" (שם סי' תקצט ס"א), ולכן "אין אומרים 'מועדים' לשמחה חגים וחמנים לששון", מפני שימים אלו לא ניתנו לשמחה ולששון" (שם סי' תקפב ס"ו). וראה גם סי' קצח ס"א).

ומכל מקום, מהלשון שבפנים משמע שיש בו קצת מצות שמחה (עכ"פ לגבי אכילה ושתיה שבו, הנלמדת מהפסוק בנחמיה דלהלן בפנים, ושם "כי חדות ה' היא מעודכם" - ראה ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 613 הע' 13), אלא שאין בו שמחה יתירה כביום־טוב, וכך מורה לשון הרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ו, שימים אלו "לא ימי שמחה יתירה". אכן, בספר השיחות תנש"א ע' 6 כתב שנקרא יום־טוב ויש בו "מעין שמחת יום־טוב".

וראה ספר השיחות תשמ"ח שם: "אלא שהשמחה בראש־השנה היא באופן ד'וגילו ברעדה, תגל הארץ, בני ציון יגילו במלכם' (לקוטי תורה נצבים מז, רע"א)".

118. שו"ע אדה"ו סי' תקצט ס"א.

119. נחמיה ח, י.

120. שו"ע אדה"ו סי' תקפג ס"ד.

יד. תחילה מברך "בורא פרי העץ" ואחר־כך יאמר, קודם שיאכל: "יהי רצון מלפניך, שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה"¹³⁵.

טו. בעת ברכת "בורא פרי העץ" שעל התפוח יהיה לפניו הרימון כדי שיהיה בדעתו לפוטרו בברכת "בורא פרי העץ"¹³⁶.

טז. כמו־כן, יש לכוון בברכת "בורא פרי העץ" על התפוח לפטור את הפירות שמגשים כקנינו בסוף הסעודה¹³⁷.

יז. גם אם יש על השולחן תמרים או רימונים, שהם משבעת־המינים, מברכים ברכת "בורא פרי העץ" על התפוח דוקא¹³⁸. וכך נהג כ"ק אדמו"ר¹³⁹.

יח. כ"ק אדמו"ר נהג ליטול את התפוח בימנו כשהוא שלם בקליפתו¹⁴⁰, לאחר מכן היה חותכו לכמה חלקים וחלק אחד היה טובל ג' פעמים בדבש, ורק לאחר מכן היה מברך עליו "בורא פרי העץ"¹⁴¹.

מאכלים נוספים

יט. נוהגים לאכול רימון בליל א' דראש־השנה, כדי שירבו זכויותינו כרימון¹⁴².

כ. את הרימון אוכלים בתחילת הסעודה, לאחר אכילת התפוח¹⁴³.

לכבוד החג, מפני שבתחילת השנה סימן יפה הוא להם להרכות בסעודה¹²¹.

ח. "אמנם לא יאכלו כל שבעים¹²², למען לא יקילו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם"¹²³.

ט. כ"ק אדמו"ר הריי"צ לא נהג לומר 'לחיים' בסעודות ראש־השנה, וכן לא הניח לשיר ניגון בסעודות ראש־השנה, גם לא ביום השני¹²⁴. וכן נהג כ"ק אדמו"ר בסעודות בבית כ"ק אדמו"ר הריי"צ, אך בעת ההתוועדויות דיום ב' דראש־השנה נהג לומר 'לחיים' ואף הורה לנגן בהן¹²⁵.

טבילת "המוציא" בדבש

י. בכל סעודות ראש־השנה טובלים פרוסת "המוציא" (ג' פעמים¹²⁶) בדבש¹²⁷, אך מניחים גם מלח על השולחן¹²⁸.

יא. כ"ק אדמו"ר נהג לטבול פרוסה נוספת במלח ג' פעמים¹²⁹.

אכילת תפוח בדבש

יב. בליל א' דראש־השנה נוהגים לאכול תפוח מתוק¹³⁰ ולטבול אותו (ג' פעמים¹³¹) בדבש¹³².

יג. אוכלים אותו בתחילת הסעודה, לאחר ברכת "המוציא"¹³³ ואכילת לפחות כזית פת¹³⁴.

121. ראה מג"א סי' תקכט ס"ג לפי דברי התוס' בע"ז.

122. וראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ ח"ד ע' טטו (במכתב לתלמידי הישיבה): "למעט באכילה ושתיה". וראה גם ספר המאמרים קונטרסים ח"ב ע' 636.

123. שו"ע אדה"ס סי' תקצז ס"א.

124. ספר השיחות תש"ב ע' 5.

125. אוצר מנהגי חב"ד אלול־ישרי ע' פט. שם ע' קמח. וראה שם ע' עה לגבי זמירות.

126. הנהגת כ"ק אדמו"ר - ראה 'ימן שנת הקהל תשמ"א' ע' 11. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13.

127. שו"ע אדה"ס סי' תקפג ס"ד.

128. הפרטים בזה - ראה ספר השיחות תש"ד ע' 24. ספר המנהגים ע' 67. לקוטי שיחות ח"ד ע' 372 הע' 27.

129. ראה שו"ע אדה"ס סי' קסו ס"ח בדבר המנהג להניח מלח על השולחן. אבל ראה אוצר מנהגי חב"ד שם סי' עה ממשמעות ספר השיחות תרצ"ט ע' 304.

129. אוצר מנהגי חב"ד שם. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13. וראה כף החיים סי' תקפג סק"ד, שאין לבטל בשום סעודה את טבילת פרוסת המוציא במלח, למיתוק הגבורות. וראה עוד הנהגות שונות בזה באוצר מנהגי חב"ד שם. וש"ג.

130. כן הוא הלשון בשו"ע אדה"ס סי' תקפג ס"א ("תפוח מתוק"). ובסידור אדה"ס משמעות הלשון הוא שיש לקחת תפוח מתוק ולא חמוץ, וכן העירו בכ"מ.

אך אם אין לו תפוח מתוק יכול לברך גם על תפוח חמוץ בדבש - ראה שו"ת מקדש ישראל עמ' קכב.

131. הנהגת כ"ק אדמו"ר דלהלן סי' ח.

132. שו"ע אדה"ס וסידור שם.

133. ובטעם מנהגו - ראה אגרות קודש ח"ג ע' רט.

134. קיצושי"ע סי' קכט ס"ט. והוא משום קידוש במקום סעודה -

ראה שו"ע אדה"ס סי' רעג ס"ה וס"ו. ובקצות השולחן סי' פא בדי השולחן סק"ב, שצריך לאוכלו בתוך כדי אכילת פרוס.

135. סידור אדה"ס. וראה אגרות קודש שם ע' קמ, שאינו נחשב להפסק בין הברכה לאכילה.

136. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13. תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 323. וכן נהג כ"ק אדמו"ר, שהמניין עד שביאו את הרימונים לשולחן, ורק אז בירך על התפוח - ראה המלך במסיכו ח"ב ע' יג.

אכן, גם אם אינו לפניו - יכוון בדעתו לפטור, וגם אם לא התכוון בפירוש לפטור, כיון שהיה בדעתו לאוכלו - אינו צריך לברך עליו בנפרד - ראה סדר ברכת הנהנין לאדה"ס פ"ט ה"ה. וע"ע קובץ הערות וביאורים גל' תתשנ"ע ע' 79 ואילך.

137. כך נהג כ"ק אדמו"ר הריי"צ (תורת מנחם - רשימת היומין ע' קנט), ואמר שכן נהגו בליובאוויטש (ספר השיחות תש"ה ע' 4), וכן הורה לשואלו בזה (אוצר מנהגי חב"ד אלול תשרי ע' פ). המלך במסיכו ח"א ע' נד וע' קיא, דלא כבספר המנהגים ע' 56. וראה השק"ט בזה בהרחבה בקובץ הערות וביאורים גל' תר ע' 47. וראה גם בגליונות תרד"ח הדיונים על דברים אלו, ומה שכתב בזה שם גל' תרח ע' 41.

138. לוח כולל חב"ד. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' עט.

139. המלך במסיכו ח"ב ע' יג. אוצר מנהגי חב"ד שם. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13 ובהע' 61.

140. וראה להלן בפנים ס"א גבי הרימון, שטוב ליקח רימון שלם. ולכאורה ה"ה לתפוח, והנהגת כ"ק אדמו"ר היא בדוקא, ודלא כמ"ש בהכפר של הרבי גל' 22, מדור שואלים את הרב הע' 20. וראה עוד במ"מ שבהערה הבאה.

141. ראה המלך במסיכו ח"א ע' נד וע' קיא. ח"ב ע' שח.

142. שו"ע אדה"ס סי' תקפג ס"ב.

143. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 14. וראה גם תורת מנחם חנ"ח ע' 3 הע' 1.

הוא יחדש עלינו את השנה הזאת" וכו'¹⁵³, אך "עושה שלום" אומרים כבכל השנה, ולא "עושה השלום" ככתפילות ובקדישים¹⁵⁴.

כז. שכח "יעלה ויבוא" בברכת המזון בלילה, ונזכר לאחר שכבר התחיל תיבת "ברוך" של ברכת הטוב והמטיב - חוזר לראש. אבל ביום - אינו חוזר¹⁵⁵.

כח. אם נזכר לאחר סיום ברכת "ובנה ירושלים" ולפני התחלת תיבת "ברוך" [הן בלילה והן ביום] - אומר "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לזכרון, את יום הזכרון הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום הזכרון"¹⁵⁶.

ז. תפלת שחרית

השכמת הבוקר

- א. בראש השנה משכימים לקום¹⁵⁷.
- ב. בשני ימי ראש השנה משתדלים ביותר לטבול במקוה טהרה לפני התפילה, ובפרט בעלי התפילה והתקיעה והכהנים¹⁵⁸.
- ג. כ"ק אדמו"ר הרי"צ היה מצווה לתקוע ללמוד בימי ראש השנה בבוקר את המאמר "להבין ענין תקיעת שופר" הנדפס בסידור עם דא"ח (רמד, ג), וכן בחלק מה'מחזורים'¹⁵⁹. וכן ראוי לנהוג גם לכל מי שיוצא למבצע שופר, להוציא את הרבים ידי חובתן בתקיעת שופר¹⁶⁰.

כא. טוב יותר להביא את הרימון לשולחן כשהוא שלם¹⁴⁴.

כב. אם הרימון הוא פרי חדש עבורו - מניחו לפניו בשעת הקידוש ומכוון המקדש לפוטרו בברכת "שהחיינו" שבקידוש, כדלעיל ס"ג.

אולם מי שלא מקדש בעצמו ויוצא ידי חובת קידוש מהמקדש, יברך "שהחיינו" על הרימון¹⁴⁵ (אך לא "בורא פרי העץ", שכבר נפטר בברכת התפוח¹⁴⁶).

כמו כן, הנשים שבירכו "שהחיינו" בהדלקת נרות (וכן גבר שהדליק נרות ובירך אז "שהחיינו") ולא בירכו בשעת הקידוש, מברכים "שהחיינו" לפני אכילת הרימון¹⁴⁷.

כג. נוהגים לאכול דגים בראש השנה, כדי שנפירה ונרבה כדגים¹⁴⁸.

כד. כמו-כן בליל א' דראש השנה אוכלים ראש איל, זכר לאילו של יצחק, או ראש כבש, ואם אין לו - אוכל ראש של דג¹⁴⁹, שנהיה לראש ולא לזנב¹⁵⁰.

כה. אין אומרים "יהי רצון" באכילת הרימון והדגים והראש, כי-אם באכילת התפוח בלבד¹⁵¹.

ברכת המזון

כו. בברכת המזון מוסיפים "יעלה ויבוא" ומזכירים בו יום-טוב וראש השנה, "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב"¹⁵², "הרחמן

144. ראה תורת מנחם חנ"ח ע' 3 ה' 1.

וראוי לאכול מהרימון שיעור כזית - ראה שיחת כ"ה אלול תשנ"א (תורת מנחם חנ"ח ע' 323 ה' 66 ובשנה"ג שם [ועפ"ז כן היה צריך לאכול גם מהתפוח, אולם ככל הנראה כ"ק אדמו"ר לא נהג לאכול כזית מהתפוח, אלא רק חתך ממנו חתיכה אחת וטבלה בדבש ואכלה - ראה בקודש פנימה ע' 20]).

ומסיבה זו יש לאוכלו בהמשך לאכילת התפוח, בתחילת הסעודה, כדי שלא יצטרכו לברך עליו ברכה אחרונה בפני עצמו, ויהא נפטר בברכת המזון - ראה שיחת הנ"ל. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 14.

145. לפי המובא במטה אפרים סי' תר סק"ו.

146. כדלעיל בפנים סט"ו.

147. ולא מצינו שהאשה תצטרך לכוון לפטור ברכת "שהחיינו" שעל הפרי בשעת הדלקת נרות ותניחו או לפניו בשעת הברכה, כמו בליל ב' דראש השנה. ותכן, שהסיבה להנהגה זו בליל ב' דראש השנה היא שונה, משום שאז ה"שהחיינו" על היום הוא בספק, ולכן צריך לצרף לו גם ברכת "שהחיינו" שעל הפרי, משא"כ בליל א' דראש השנה, שברכת "שהחיינו" אז היא מדיון ודאי ולא מדיון ספק.

148. שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

149. חיי אדם כלל קל"ח ס"ו. דרך החיים סי' קמ"ב ס"ב.

150. שו"ע אדה"ז שם ס"ה. ספר המנהגים ע' 56.

151. ספר המנהגים ע' 56.

152. המלך במסיבו ח"א ע' רלט.

וראה 'רשימות' חוברת ד ע' 8 שכ"ק אדמו"ר הרשב"ב נ"ע היה אומר

"הרחמן" זה בלחש. ובשיחת כ"ק אדמו"ר יום ב' דר"ה תשס"ז (תורת מנחם חס"ו ע' 19 ואילך) הביא מכ"ק אדמו"ר הרי"צ שכן נהגו, אלא שבאותה התוועדות אמרו כ"ק אדמו"ר בקול רם והקהל ענה אחריו אמן - אוצר מנהגי חב"ד שם ע' פה.

153. סידור אדה"ז. אך אין אומרים 'הרחמן הוא יחדש עלינו את החודש' וכו' - ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצ"א ס"ו.

154. ראה תורת מנחם תשד"מ ח"א ע' 28.

155. סידור אדה"ז. וראה גם שער הכולל פל"ד סי"א.

156. סידור אדה"ז.

157. ראה מטה אפרים סי' תקפד סק"א.

158. שם סק"ב.

וראה ליובאוויטש וחייליה ע' 27, שכ"ק אדמו"ר הרשב"ב נוהר מאוד לטבול במקוה בראש השנה, וגם כאשר שהה בנאות-דשא בסלאוויאנסק בשנת עזר"ת, הרחוק מהעיר יותר משני קילומטר, הלך מהנאות-דשא למקוה שבעיר בשני ימי ראש השנה.

159. ספר המנהגים ע' 56.

160. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' צא. הלכות ומנהגי חב"ד ע'

16 הע' 75.

וראה להלן פ"ט ס"ג בדבר הבאתם לתקיעת שופר.

"המלך"

ט. נוהגים שלאמירת "המלך", ניגש שליח ציבור אחר, והוא ה'בעל שחרית'¹⁷⁰.

"שיר המעלות ממעמקים"

י. אין פותחים את הארון לאמירת "שיר המעלות"¹⁷¹.

יא. אין אומרים אותו פסוק בפסוק חזן וקהל¹⁷².

חזרת הש"ץ

יב. מיד כאשר מתחילה חזרת הש"ץ, יכולים הקהל לחזור את ג' הפסיעות למקומם¹⁷³. אך כ"ק אדמו"ר נהג לחזור למקומו ששליח הציבור הגיע ל"למען שמו באהבה"¹⁷⁴.

יג. למנהגו, אין אומרים הקהל בחזרת הש"ץ את הקטעים "זכרנו" ו"מי כמוך", אך אומרים "וכתוב לחיים טובים" ו"ובספר חיים", ותחילה אומר הציבור בקול, ולאחר מכן אומר השליח ציבור¹⁷⁵.

יד. במקומות המוסגרים במחזור כ'נוסח אחר' ("אפתנו" ו"ארצנו", "בקדושתך" כערכך", "איום" ו"היום", ועוד) נהוג בבית חיינו לומר את שתי הנוסחאות¹⁷⁶.

טו. באמירת קדושה מכוונים את הרגליים עד ששליח הציבור מגיע למילים "לדור ודור"¹⁷⁷.

טז. היו שנים שכ"ק אדמו"ר היה מגביה עצמו בישיבתו בסיימי הברכות בחזרת הש"ץ ומתורמם מסמיכתו על הסטנדר באמירת "וכתוב" ו"ובספר חיים"¹⁷⁸.

יז. בעת פתיחת הארון בשעת חזרת הש"ץ אין

אכילה קודם תקיעת שופר

ד. אין אוכלים ולא טועמים דבר קודם תקיעת שופר¹⁶¹. וראוי גם שלא לשתות קודם התקיעות¹⁶². אולם רבים נוהגים להקל בשתייה¹⁶³.

ה. מי שחלש ואין דעתו מיושבת עד שיטעם - יכול להקל בזה¹⁶⁴ [ומ"מ יקרא קריאת שמו קודם לכן]¹⁶⁵.

ו. נשים, היות שמעיקר הדין אינן מחויבות בתקיעת שופר¹⁶⁶, נהגו להקל להן לטעום ולשתות לפני התפילה אם קשה להן ההמתנה עד התקיעות¹⁶⁷.

ז. קטנים שהגיעו לגיל חינוך, אף שמחויבים בתקיעת שופר מדין חינוך¹⁶⁸, אין צריכים למנוע אותם מאכילה ושתיה לפני תקיעת שופר.

תפילת שחרית

ח. יש להשתדל במיוחד בימי ראש השנה להביא את הילדים לבית הכנסת למשך זמן מסוים, כדי שישתתפו - כל אחד לפי גילו - בתפילות ובברכות, ויענו "אמן" ו"אמן יהא שמיה רבא" וכו'¹⁶⁹.

161. מטה אפרים סי' תקפח סק"ב ובקצה המטה שם.

162. קצה המטה שם סק"ה. אלף המגן שם סק"ב. וכן נוהגים להחמיר, כמו קודם נטילת לולב - ע"פ הירוקה סי' שנג.

163. בהלכות ומנהגי חב"ד ע"פ 16 הע' 74 מביא בשם הגר"ש דבורקין ע"ה, שפסק להחמיר לשתות, ובהתאם לפסיקתו כך נהגו בבית חיינו כל השנים. ואולי יש לומר, שע"פ הוראת והיתר רבותינו נשיאנו בכלל בדורנו לטעום קודם התפילה (היום יום י' שבט, אגרות קודש חיד"ע י"ט, ועוד), גם כאן, המיקל בשעת הצורך יש לו על מי לסמוך. וראה גם שיעורי הלכה למעשה ח"א סי' עב אות ב, שאין להחמיר אלא בטעימה בלבד והשתיה היא חומרא יתירה שלא נהגו בה. אבל ראה במקורות שהובאו באלף המגן שם. ולהעיר גם משדי חמד, מערכת ד' מינים, סי' ג אות כב לענין נטילת לולב, שבשורת והשיב משה התיר שתייה לפני קיום מצוה, אבל בפועל נהגו לאסור השתייה בסוכות לפני נטילת לולב ואוסר זאת מעלות השחר [אמנם יתכן לחלק, דשאני נטילת לולב, שבידו לקיימה מיד קודם התפילה, משא"כ שופר].

164. ראה מטה אפרים שם ובאלף המגן שם.

165. ובכל אופן, גם מי שמוכרח לאכול - אין לו להרבות באכילה יותר מדי, אלא יטעם את הכמות הנדרשת לו לשוב הדעת בתפילה ובתקיעות - ראה קצה המטה שם הע' ד.

166. לפי שו"ע אדה"ז סי' ע' קו"א סק"ב (כמסתפק) ובביאור הלכה סי' פט ד"ה ולא (בפשוטות).

167. שו"ע אדה"ז סי' תקפט ס"ב.

168. ראה קיצושו"ע סי' קכט סי"ט. וראה בהרחבה פסקי תשובות סי' תקפה אות ג ובהערות שם. וש"נ

169. מטה אפרים סי' תקפט סק"ד. וראה להלן פ"ט ס"ג ובהערה שם. וש"נ.

169. לקוטי שיחות חכ"ט ע' 356.

170. מטה אפרים סי' תקפד סק"ט.

ואינו אומר "המלך" במקומו הפרטי (כמנהג חלק מהאשכנזים) אלא מתחיל את הנעימה המקובלת בעמוד השליח ציבור - הלכות ומנהגי חב"ד ע"פ 16 הע' 78.

171. אוצר מנהגי חב"ד אלוילת שרי ע' צג.

172. שם.

173. שו"ע אדה"ז סי' קכג ס"ב.

174. כ"ה במחזור השלם 'קה"ת תשס"ה בכ"מ. ובמ"א מובא שהיה חוזר כשסיים הש"ץ "מסוד חכמים ונבונים".

175. אגרות קודש ח"ג ע' ה.

176. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' צט.

177. מנהג כ"ק אדמו"ר. כ"ה במחזור השלם 'קה"ת תשס"ה) ב'הנהגות' על אתר.

178. אך בשנים אחרות היה יושב גם בסיימי הברכות - אוצר מנהגי חב"ד שם ע' צו.

כבר הניחו את הספר על הבימה ופתחוהו לקריאה.¹⁸⁹

ה. לאחר שספרי התורה מגיעים אל בימת הקריאה, מניחים על הבימה את ספר התורה הראשון, ומוסרים את ספר התורה השני למי שישב עמו ויחזיקו עד שיגיע זמן הקריאה ב¹⁹⁰.

ו. אין מניעה שקטן יישב עם ספר התורה, ובלבד שיחזיקו ביציבות ובכבוד.¹⁹¹

נגינת הטעמים והברכות

ז. בקריאת התורה של שחרית בימים הנוראים מנגנים את טעמי הקריאה בניגון המיוחד לימים אלו. אך במפסיד קוראים בטעמים הרגילים.¹⁹²

ח. גם הזמנת העולים ואמירת ה"מי שברך" נאמרת בנעימה המיוחדת לימים הנוראים בדומה לקריאת התורה.¹⁹³

ט. יש נוהגים בימים הנוראים לומר את ברכת התורה בנעימת הקריאה בתורה שבימים אלו¹⁹⁴, אולם כ"ק אדמו"ר בעלייתו לתורה בימים הנוראים בירך את ברכת התורה בנעימה של כל השנה.¹⁹⁵

הקריאה

י. בספר התורה הראשון קוראים לחמשה קוראים בפרשת וירא: "וה' פקד את שרה" (בראשית כא, א'לד).

יא. לאחר הקריאה, בסיום עליית 'חמישי', מניחים את ספר התורה השני על בימת הקריאה ליד¹⁹⁶ ספר התורה הראשון, אומרים

חובה לעמוד¹⁷⁹, אכן היו שנים בהם נהג כ"ק אדמו"ר לעמוד בכל פעם שפתחו את הארון עד שסגרוהו¹⁸⁰.

"אבינו מלכנו"

יח. "אבינו מלכנו" אומרים כולם יחדיו ולא פיסקא אחר פיסקא חזן וקהל¹⁸¹.

יט. בבית חיינו נהוג לנגן בעת אמירת "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה".

כ. באמירת "אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו", צריך לומר "רוע גזר" בנשימה אחת¹⁸².

ח.

קריאת התורה

הוצאת ספר התורה

א. בראש השנה לפני "ברוך שמה" אומרים ג' פעמים י"ג מדות¹⁸³ [גם כשחל בשבת¹⁸⁴]. וכן תפלת "ייבוננו של עולם" והפסוקים "יהיו לרצון" וגו' "ואני תפילתי" וגו'¹⁸⁵.

ב. את י"ג מדות אומרים החזן והקהל יחדיו¹⁸⁶.

ג. פותחים את הארון ומוציאים שני ספרי תורה, את הספר הראשון נותנים לשליח הציבור שיוליכו לבימת הקריאה, ואת הספר השני נוטל הפותח את הארון בעצמו ומוליכו אחרי השליח ציבור אל בימת הקריאה¹⁸⁷.

ד. יש להשתדל שהספר הראשון שמוציאים מההיכל יהיה מכוון לקריאה הראשונה¹⁸⁸.

אולם אם טעו והתבלבלו בין הספרים, אזי יחליפו בין הספרים ויקראו תחילה בספר המוכן לקריאה הראשונה, וזאת אף אם

189. שאין זה פגם לספר התורה, מאחר שבלאו הכי יקראו בו לאחר מכן - ראה שערי אפרים שער ח סס"ז. שערי רחמים על אתר סקמ"ב. פרי מגדים משב"ז סי' קמ סק"ד. ביה"ל סי' תרפד ד"ה ואם טעה בשם אחרונים.

190. שערי אפרים שם.

191. אגרות קודש ח"ג ע' קלח (לענין נתינה לקטן להחזיק ספר תורה "לאחר הגבה וכיו"ב"). וראה מ"ש בזה בשערי אפרים שם. ספר חיים (להר"ח פאלאני, סי' ב ס"א). חקרי מנהגים אורח סי' לה (ח"א ע' רכז). אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - קריאת התורה (נדפס בסוף תיקון קוראים בהוצאת חזק, תש"פ), סמ"ה. וש"ב.

192. למען ידעו . . . בנים יולדו ע' 140. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קד ואילך.

193. אוצר מנהגי חב"ד שם.

194. שם.

195. שם ע' קה. אך להעיר, שעלה רק למפסיד ולמנחה, שבקריאתם אין משנים מהנעימה של כל השנה.

196. בשו"ת משנה הלכות ח"ג סי' כב כתב שצריך להניחו משמאל לספר התורה הראשון, כדי שיהיה קרוב יותר לבעל הקריאה ולא

179. ראה שעה"צ סי' קמו סקי"ח.

180. אוצר מנהגי חב"ד שם.

181. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קב.

182. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפד ס"ד.

183. סידור אדה"ז.

184. ספר המנהגים ע' 56. תורת מנחם - רשימת היומין ע' קס. שם ע' רנזח. ר"ד כ"ק אדמו"ר מסעודות ראש השנה תש"ל (תורת מנחם חנ"ח ע' 5). וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קב.

185. שם. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קג. וראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות שם הע' 81.

186. אוצר מנהגי חב"ד שם.

187. כך נוהגים בבית חיינו ובקהילות אנ"ש. וראה שערי אפרים שער י ס"ו.

188. כמ"כ לכתחילה יש לגלוש את ספר התורה השני לפני התפילה, כדי למנוע טרחא וציבורא בגלילתו בציבור בשעת הקריאה, לפי המבואר בשו"ע סי' קמד ס"ג, שאין גוללים ספר-תורה בציבור.

ואת שליח-הציבור המתפלל מוסף [ביום שמתפלל]²⁰⁵.

יט. במקום שנוהגים למכור את כל העליות, ניתן לכלול גם את עליות אלו במכירה.

"מי שברך"

כ. נוסח "מי שברך" לעולה לתורה, כפי שהובא בסידור 'תורה אור'²⁰⁶: "מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב, הוא יברך את (פלוני בן פלוני) בעבור שעלה לתורה לכבוד המקום, לכבוד התורה (לשבת: ולכבוד השבת)²⁰⁷, ולכבוד יום הדין, בשכר זה הקב"ה²⁰⁸ ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין²⁰⁹ וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידי עמו כל ישראל אחיו ונאמר אמן".

כא. נוסח "מי שברך" לחולה בראש-השנה הוא כפי הנוסח בחול, וכמודפס במחזור²¹⁰.

לאחר קריאת התורה

כב. לאחר קריאת התורה אין מחזירים את ספרי-התורה עד לאחר סיום סדר התקיעות ו"אשרי"²¹¹.

כג. אם יש ברית-מילה בבית הכנסת - מלים אחר קריאת-התורה, לפני התקיעות. אך אם ברית-המילה נערכת במקום אחר, מקיימים אותה אחר גמר התפילה²¹².

חצי-קדיש, ולאחר מכן מגביהים וגוללים את ספרי-התורה הראשון¹⁹⁷.

יב. לאחר סיום¹⁹⁸ גלילת ספרי-התורה הראשון פותחים את ספרי-התורה השני וקוראים בו למפטיר בפרשת פנחס "ובחודש השביעי באחד לחודש" (במדבר כט, א'), ולאחר מכן מגביהים וגוללים אותו כרגיל¹⁹⁹.

יג. במקום שיש רק ספרי-תורה אחד, יאמרו חצי-קדיש מיד לאחר סיום עליית 'חמישי' ורק לאחר-מכן יגללו את ספרי-התורה למפטיר ולאחר קריאת המפטיר מגביהים וגוללים אותו כרגיל²⁰⁰.

יד. הפטרה - לאחר מכן קוראים להפטרת היום: "ויהי איש אחד" (שמואל-א - ב, א-י).

טו. בנוסח ברכות ההפטרה - "על התורה ועל העבודה... ועל יום הזכרון הזה... ", וחותרם: "מקדש ישראל ויום הזיכרון"²⁰¹.

טז. אם טעה בתוך הברכה והזכיר הנוסח של שבת, אם עדיין לא אמר "השם" של חתימת הברכה - חוזר ומזכיר "יום הזכרון" וממשיך על הסדר, ואם כבר אמר "השם" - חותרם "מקדש ישראל ויום הזיכרון"²⁰².

יז. אם טעה בחתימת הברכה והזכיר של שבת, אם נזכר תוך כדי דיבור מחתימת הברכה - חותרם "מקדש ישראל ויום הזיכרון", ואם נזכר לאחר כדי דיבור מחתימת הברכה - צריך לחזור ולברך²⁰³.

העולים לתורה

יח. נוהגים להעלות לתורה את בעלי-התקיעה²⁰⁴.

ייראה כמעבר על המצוות. ע"ש. וי"א שכך היה המנהג בבית-חיינו. אבל ראה התקשרות גל' תקנוי ע' 13 הע' 7.

197. ואם שכחו ואמרו חצי-קדיש לפני הנחת ספר-התורה השני - אין זה מעכב ולא צריכים לומר שוב קדיש לאחר קריאת המפטיר (ראה פסקי תשובות סי' קמז סק"ז ובהע' 37 שם).

198. ראה שו"ע סי' קמז ס"ח ובמשנ"ב סק"ה. וכ"ה בשערי אפרים שער י"ב סי"ב.

199. ראה שו"ע סי' קמז ס"ח ובמג"א שם סק"ב.

האוחז את ספר-התורה הראשון אינו צריך לעמוד להגבהת ספר-התורה השני - שו"ת קנין תורה ח"ה סי' טז. התקשרות גל' א"ע ע' 8 הע' 10.

200. א"א בוטשאטש שם. אלף המגן סי' תקפד סק"ה.

201. סידור אדה"י.

202. דרך החיים סי' קיא ס"ד. ועוד - לגבי תפלה. ובשו"ת אגרות משה א"ח ח"ד סי' ע אות יד שמשווה דין ההפטרה לדין התפלה. בנתיבות התפלה פכ"ג ס"ג ובהערות שם.

203. שו"ת אגרות משה שם. בנתיבות התפלה שם.

204. ראה מג"א סו"ס רפב. ביאור הלכה סי' קלו. ושם חילק, דהיינו דוקא כשאינו נוטל שכר, אבל אם בא בשכרו אינו חייב כלל. אולם

בשו"ע אדה"י סי' תקפד ס"ח הביא מנהג זה ולא חילק בין התוקע בחינם להנוטל שכר. וכן העיר בילקוט הגבאי. אבל ראה התקשרות גל' תקצח ע' 8 הע' 17.

205. מג"א וביאור הלכה שם. ולפי המבואר לעיל בהערה הקודמת, נראה דה"ה גם אם נוטל שכר.

206. המועתק כאן - ממהדורת תשמ"ז ואילך, חובר ע"י בעל שער הכולל ונדפס גם בספרו פכ"ז ס"ה.

207. כן הוא בסידור תורה אור. ובשער הכולל שם אינו. ובקונטרס הסידור אות כא תמה עליו, "דמאי שנא שבת מיו"ט". וראה נתיבים בשדה השליחות ע' שיב הע' 3.

208. בשער הכולל נשמטה תיבה זו בטעות - ראה נתיבים בשדה השליחות ח"א ע' שיג הע' 9.

209. הצ"ע בלשון זו - ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רכא. נתיבים בשדה השליחות שם ע' שיד הע' 13.

וראה פרס חב"ד גל' 9 ע' 145. גל' 16 ע' 226.

מיקום הוספה זו כאן היא רק בסידור תורה אור, אבל בסידורי תהלת ה' ומחזורי חב"ד מופיע נוסח זה אחר "וישלח ברכה" וכו'. ובמחזור השלם מהדורת אה"ק תשס"ה ואילך נקטו כבסידור תורה אור. ואילו במהדורת נ"י תשס"ה נקטו כבסידור תהלת ה'. וראה נתיבים בשדה השליחות שם ע' שיג הע' 11 ובע' שטו, שצידד כבסידור תורה אור. 210. מטה אפרים סי' תקפד סק"ב, וכך נדפס במחזור השלם.

211. שו"ע אדה"י סי' תקצ סכ"א. וראה להלן פ"ט ס"ב לענין ההנהגה עם ספרי-התורה בשעת התקיעות.

212. שו"ע אדה"י סי' תקפד ס"ט.

ו. לפני התקיעות אומרים כולם, הן התוקע והן הציבור, ז' פעמים את מזמור "למנצח לבני קורח מזמור" (תהלים פרק מז)²²¹.

ז. התוקע עומד החל מאמירת מזמור "למנצח" עד לאחר גמר התקיעות²²², וגם הציבור נוהגים לעמוד²²³.

ח. בזמן ההכנות לתקיעות, נוהגים שכל השופרות שמתכוונים לתקוע בהם בתקיעות דמיושב ובתקיעות דמעומד יהיו לפניו על הבימה²²⁴, ויהיו כולם מכוסים במפה²²⁵, ובשעת אמירת הברכות יגלה את פי השופר שתוקע בו²²⁶.

ט. לאחר מכן אומר התוקע בניגון מיוחד²²⁷ את הפסוקים "מן המיצר" וגו', פסוקי "קר"ע שט"ן" ו"עלה אלוקים בתרועה" וגו', והקהל חוזר אחריו פסוק בפסוק²²⁸.

י. בפסוק "טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי" - נהג כ"ק אדמו"ר לומר "האמנתי" במ"ם פתוחה²²⁹.

יא. לאחר מכן אומר התוקע את ה"הי רצון" הנדפס במחזורים - בלחש²³⁰. והקהל אין אומרים "הי רצון" זה²³¹.

כוונה לצאת ידי חובה

יב. על התוקע וכן על השומעים לכוון לצאת ידי חובת מצות שופר.

טו.

סדר תקיעת־שופר²¹³

מקום התקיעות

א. את התקיעות הראשונות שלפני תפילת מוסף נוהגים לתקוע על בימת קריאת התורה²¹⁴.

וראה להלן פ"י ס"ד ואילך לגבי התקיעות שבתפילת מוסף.

ב. בשעת התקיעות אין צורך להחזיק את ספרי התורה וניתן להניחם על בימת הקריאה. ויש הנוהגים להחזיקם בעמידה בשעת התקיעות²¹⁵.

הבאת הקטנים

ג. קטנים שהגיעו לגיל חינוך, חייבים לחנכם לשמוע תקיעת־שופר²¹⁶, וגיל הגיעו לחינוך לענין זה הוא בכל קטן לפי חכמתו והבנתו²¹⁷.

ד. מנהג ישראל להביא את הילדים, ואפילו הקטנים ביותר, לשמיעת תקיעת־שופר בבית הכנסת²¹⁸.

ההכנות לתקיעות

ה. כתב כ"ק אדמו"ר הזקן בסידורו לפני התקיעות²¹⁹: "יכין עצמו לתקוע בשופר", וביאר כ"ק אדמו"ר שמדובר בהכנה כללית לעבודת ה' שבמשך כל השנה, ושהכנה זו שייכת לכל אחד ואחד²²⁰.

וראה מכתב הבעש"ט לתלמידו הרב המגיד ממעזריטש (מעש"ק סליחות תקט"ו - נדפס בקובץ התמים גל' ב ע' כז): "בב' ימים של ראש־השנה הקדוש הבעל"ט, קודם התקיעות תצייר ג"כ את צורתו לפניך וגם צורת קדשו של מורי הידוע שזכות לראותו פעם אחת".

221. סידור אדה"י קודם התקיעות. ומ"ש שכן אומרים גם הציבור - ראה לקוטי שיחות שם הע' 2. וכ"ה במטה אפרים ס' תקפה סק"ג. וראה גם המלך במסבי ח"א ע' רלג.

222. שו"ע אדה"י ס' תקפה ס"ד וס"ח ס' תקפט ס"ז. וראה גם להלן פט"ו ס"א.

223. משנה ברורה ס' תקפה סק"ב. וראה עוד להלן שם.

224. אלף למנן ס' תקפה סק"ו. ושם, שמכל מקום, גם אם באמצע התקיעות נצרך להחליף השופר ולא היה לפניו שופר זה בשעת הברכה - אין במכריס עליו.

225. מטה אפרים ס' תקפה סק"ג. וכן נהג כ"ק אדמו"ר - אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קיג. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 19.

226. כמור"כ פעמים רבות נהג כ"ק אדמו"ר להניח ידו על השופר בעת הברכות - ראה חקרי מנהגים ח"ג ע' קלה ובהע' 39 שם.

227. ראה אוצר מנהגי חב"ד שם.

228. ספר הניגונים ניגון יז.

229. סידור אדה"י שם.

230. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קיח. אבל ראה קונטרס הסידור אות ע.

231. אוצר מנהגי חב"ד שם.

232. ראה לקוטי שיחות חל"ט ע' 44 הע' 7. ודלא כמ"ש באוצר מנהגי חב"ד שם שגם הקהל אומר.

213. בפרק זה באו הלכות ומנהגים הקשורים בסדר תקיעת שופר שבסדר התפילה. ליתר דיני תקיעת־שופר ראה בהרחבה להלן בפנים פ"ד.

214. שו"ע אדה"י ס' תקפה ס"ג. וראה לקוטי שיחות חל"ט ע' 43 הע' 1.

215. ראה אוצר מנהגי חב"ד אלול־תשרי ע' קיב, שהמנהג הפשוט במנינים של אנ"ש הוא להניח את ספרי התורה על בימת הקריאה, אכן בבית־חיינו נהגו לאוחזם, ויתכן שהיה זה בכדי לפנות מקום על בימת הקריאה לעריכת השופרות וחבילות הפדיונות.

216. מטה אפרים ס' תקפט סק"ד. וראה בהרחבה אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד, מעגל החיים, פ"ו סל"ט ובהערות שם. וש"נ.

217. ראה שו"ע אדה"י ס' שמג ס"ג.

218. וכתב רבינו מנוח על הרמב"ם הל' שופר פ"ו ה"ז שאינו לפני גיל 9 או 10 ובפסקי תשובות ס' תקפט הע' 9 הביא שיש שכתבו דהיינו מגיל שהילד מסוגל להיות בשקט ומבין שהוא עושה מצוה בשמיעת קול שופר.

219. שיחת כ"ק אדמו"ר כ"ה תשרי תש"נ (תורת מנחם תש"נ ח"א ע' 257). וכמוכח, יש לשומרם שלא יפריעו לשמיעת התקיעות של המבוגרים.

220. ממשנת חסידים מסכת יום ראש־השנה רפ"ג. וכ"ה בפרי עץ חיים ריש שער השופר.

221. ראה בהרחבה לקוטי שיחות חל"ט ע' 43 ואילך. המלך במסביו שם ע' קעט, ודלא כמ"ש בשער הכולל פמ"ג סק"א שההכנה היא באמצעות אמירת פרק מ"ז שבתהלים.

את אצבעו²⁴⁰. ולכן כדאי שהמקריא יחזיק לפניו שעון וכיו"ב למדידת הזמן הנדרש לכל תקיעה.

יח. במידה ולא תקע התוקע כפי הדין - מחזירו ה'מקריא' למקום שצריך לחזור לפי ההלכה, ולכן ה'מקריא' צריך להיות בקי בדיני התקיעות.

יט. כן יש לו להקפיד, שבמקום שהתוקע תקע באופן לא נכון וצריכים להחזירו רק ל'שברים' או ל'תרועה' ולא ל'תקיעה' שבתחילת הסדר - אין לו להחזירו יותר מכך, כיון שאין לתקוע ביום-טוב תקיעות לחינם²⁴¹.

כ. נוהגים שה'מקריא' הוא הש"ץ דשחרית (ובתנאי שבקי הוא בהלכות התקיעות. וראה בהערה)²⁴².

דיני התקיעות

אופן התקיעות ודין טעות בתקיעות - ראה בהרחבה להלן פט"ו. וש"נ.

וידוי התוקע

כא. בין תקיעת סדר תשר"ת לסדר תש"ת ובין תקיעת סדר תש"ת לסדר תר"ת, מתוודה התוקע בלחש²⁴³, ולמעשה המנהג שאין מתוודים בפה אלא במחשבה, ותוכן הוידוי אינו על עוונות כי-אם ענין הגעגועים, כבן המתגעגע לאביו²⁴⁴.

סיום התקיעות

כב. לאחר התקיעות אומרים התוקע וכן הציבור "ובכן יהי רצון מלפניך" וכו' הנדפס במחזורים²⁴⁵.

כג. לאחר סיום התקיעות, אומרים ג' הפסוקים: "אשרי העם" וגו', "בשמך יגילון" וגו', "כי

ולכן, יש לתוקע להתכוון להוציא את השומעים ידי חובתו, וכן על השומע להתכוון לצאת ידי חובה, ואם אחד מהם לא כיוון - לא יצא השומע ידי חובתו²³².

יג. התוקע אינו צריך להתכוון כוונה פרטית להוציא ידי חובה כל אחד מהשומעים אותו, אלא מספיקה כוונה כללית שמתכוון להוציא ידי חובה את כל מי שישמענו²³³, אך על השומע להתכוון לכך בפירושו²³⁴. עם זאת, גם אדם שרק מטה אזנו לשמיעת התקיעות ומאזין להם, בכך מגלה הוא בדעתו שהוא מתכוון לצאת ידי חובת התקיעות²³⁵.

הברכות

יד. התוקע מברך בניגון מיוחד²³⁶ "לשמוע קול שופר" ו"שהחיינו". והשומעים יכולו לצאת ידי חובה בברכותיו, ולכן לא יענו "ברוך הוא וברוך שמו"²³⁷.

טו. בין הברכות לתקיעות - אסור להפסיק בדיבור, הן לתוקע והן לציבור היוצאים ידי חובתם ממנו, גם לא מענייני התפילות ואפילו לא מענייני התקיעות, ואם הפסיק בדיבור: אם ההפסק היה מענייני התקיעות - אין צריך לחזור ולברך, ואם הוא בענין אחר (כולל לצורך התפילה) - צריך לחזור ולברך.

ואם דיבר באמצע התקיעות, אפילו אם דיבר לאחר ששמע רק תקיעה אחת - אין צריך לחזור ולברך²³⁸.

המקריא

טז. נוהגים שליד התוקע עומד 'מקריא' - אדם המקריא לפניו את התקיעות, ועליו לעשות זאת כשהוא מורה באצבעו בסידור ואינו מקריא בדיבור²³⁹.

יז. התוקע מאריך בתקיעתו עד שהמקריא מסיר

240. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קיט.

241. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקצו ס"ב.

242. שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"ו.

ולהעיר, שרבותינו נשיאנו, בעת שלא תקעו בעצמם שימשו כ'מקריא' (ראה המובא באוצר מנהגי חב"ד שם. וש"נ), ויתכן שלא דוקא שהבעל שחרית משמש כ'מקריא' אלא ניתן לכבד בזה כל אדם ירא שמים היוודע את הלכות התקיעות.

243. כמוכא בסידור אדה"ז.

244. שאין מתוודים בראש-השנה - ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפב ס"ב. אגרות קודש חכ"ב ע' תקיא ואילך, לפי לקוטי דיבורים ח"א ע' 102. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קכד ואילך. ושם, בשם הרב שלמה חיים קסלמן ע"ה, שהוידוי בלחש הוא ציור פני הרב. וראה לעיל הע' 220 ממכתב הבעש"ט.

245. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קכו.

232. שו"ע אדה"ז סי' תקפס ס"ה.

233. שם ס"ז.

234. משמעות שו"ע אדה"ז שם.

235. ראה להלן בפנים פט"ז ס"ט.

236. ספר הניגונים ניגון יח.

237. שו"ע אדה"ז סי' קכד ס"ב, ושם: "ואם ענה - אפשר שלא יצא ידי חובתו".

238. שו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ז.

ולכאורה, השומע הצריך לחזור ולברך וכבר התחיל התוקע בתקיעות, יחזור ויברך בין סדרי התקיעות. וראה כף החיים סי' תקפה סקל"ט.

239. ספר המנהגים ע' 56.

ד. בתקיעות אלו אין צריך התקוע לעמוד על בימת הקריאה, ויכול לתקוע כשהוא עומד במקומו²⁵⁵. אך בבית־חיינו נוהגים שהתקוע עומד על בימת הקריאה²⁵⁶.

ה. אין מקרין את התקוע ב"תקיעות דמעומד", לא בתפילת הלחש ולא בחזרת הש"ץ וגם לא בתקיעות שלאחרי חזרת הש"ץ²⁵⁷.

אופן התקיעות ודין טעות בתקיעות - ראה בהרחבה להלן פט"ו.

ו. בתפילת מוסף בלחש, לפני התקיעות, השליח־ציבור או התקוע דופק על השולחן כדי לסמן לציבור שעומדים לתקוע²⁵⁸.

ז. אם נמצא המתפלל באמצע הברכות והחלו לתקוע - יעצור וישמע את התקיעות למרות שאינו בין הברכות. ואם הקדים וסיים הברכה לפני התקוע - יעצור וימתין לתקיעות²⁵⁹.

חזרת הש"ץ

ח. מכיון שאסור לשליח־הציבור לעקור רגליו באמצע חזרת הש"ץ לכן יעמוד כבר מתחילת החזרה רחוק מעט מעמוד התפילה באופן שיוכל לכרוע על פניו ב"עלינו לשבח", כדלהלן²⁶⁰.

ט. כ"ק אדמו"ר נהג לעמוד בעת אמירת פיוט "לא־ל עורך דין" וכן באמירת "ונתנה תוקף"²⁶¹.

י. במקומות המוסגרים במחזור כ'נוסח אחר' ("בקדושתך"/"כערךך", "איום"/"היום", ועוד) נהוג בבית־חיינו לומר את שתי הנוסחאות²⁶².

יא. עומדים גם בעת התקיעות שבחזרת הש"ץ ושבקדיש תתקבל שלאחריה.

"עלינו לשבח"

יב. אין רוקקים באמירת "שהם משתחוים להבל ולריק"²⁶³.

תפארת" וגו', התקוע אומרם בניגון מיוחד²⁴⁶ והקהל חוזר אחריו פסוק בפסוק²⁴⁷.

כד. נוהגים שבסיום התקיעות התקוע פונה במבטו אל הקהל והם מביטים בפניו²⁴⁸.

הפסק

כה. מתחילת "תקיעות דמיושב" ועד לאחר סיום "תקיעות דמעומד" (שבתפילת מוסף) - אין לתקוע ולציבור היוצאים ידי חובתם ממנו להפסיק בדיבור, מלבד עניינים הקשורים לתקיעות או לתפילה²⁴⁹. אכן, ניתן להפסיק לברכת "אשר יצר"²⁵⁰.

כו. גם ללמוד תורה אסור בזמן חזרת הש"ץ, אולם בזמן שממתין בין סיום תפילת לחש שלו עד לתחילת חזרת הש"ץ או בשעה ששליח הציבור מאריך בפיוטים, יכול ללמוד בהרהור בלבד²⁵¹, ויש שהקילו בלימוד דיני ועניני התקיעות²⁵².

לענין 'תקיעות דמעומד' שבתפילת מוסף - ראה להלן פ"י ס"ב ואילך.

י. תפילת מוסף

"הנני העני ממעש"

א. את תפילת "הנני העני ממעש" אומר השליח־ציבור בלבד.

'תקיעות דמעומד'

ב. במהלך תפילת מוסף, בתפילת לחש ובחזרת הש"ץ תוקעים מספר פעמים, בין פסוקי מלכויות וזכרונות ושופרות וכן בסיום התפילה (בתוך קדיש תתקבל שלאחרי חזרת הש"ץ), ותקיעות אלו נקראות "תקיעות דמעומד"²⁵³.

ג. תקיעות אלו תוקעים רק כאשר מתפללים בציבור, אבל המתפלל ביחידות אינו תוקע בתפילת מוסף²⁵⁴.

255. שו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ט.

256. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 30 הע' 160. ושם, ש"יש אומרים שכך הורה הרבי לתקוע דמעומד, הרה"ח ר' יוסף מנחם מענדל טננבוים ע"ה.

257. אוצר מנהגי חב"ד אלו־ל־תשרי ע' קלד.

258. שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' לו.

259. ראה מטה אפרים סי' תקצא סק"ג.

260. ראה מטה אפרים סי' תקצב סק"א.

261. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קלא.

262. שם ע' צט.

263. רשימות חוב' קפג ע' 10. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22

הע' 109.

246. ספר הניגונים ניגון יט

247. ספר המנהגים ע' 56.

248. קונטרס לימוד החסידות ע' 11. וראה המלך במסיבו ח"א ע' קיג.

אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קכז.

249. שו"ע אדה"ז שם.

250. ראה נטעי גבריאל, הל' ראש־השנה, פס"ד סוס"א. וש"נ.

251. שו"ת הר צבי ח"א סי' מב.

252. לקט יושר לתלמידי התרומת הדשן ע' קכח בשם רבו.

253. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"א.

254. ראה שו"ע אדה"ז שם ס"א וס"ז. סי' תקצו ס"א.

הראת", ויש לו להאריך מעט בזה עד שיסיימו הקהל לומר את הפסוקים, ואז יתחיל באמירת "אוחילה לא־ל"²⁷⁵.

סיום התפילה

כב. לאחר סיום התפילה ושיעור תהילים היומי (ואמירת ג' הפרקים, וקדיש יתום ומשניות וקדיש דרבנן), תוקעים שלושים תקיעות נוספות, כדי לערבב את השטן²⁷⁶.

כג. נוהגים לתקוע 'שברים־תרועה' בתקיעות אלו בנשימה אחת, כמו ב"תקיעות דמיושב"²⁷⁷. ואם תקע בהפסק נשימה - אינו מעכב.

כד. אין מקרין את התוקע בתקיעות אלו²⁷⁸.

כה. בסיום התקיעות תוקעים תקיעה גדולה, כבסדר "תקיעות דמיושב"²⁷⁹.

כו. תקיעות אלו אינן לעיכובא, כיון שכבר יצאו הציבור ידי חובתן. אולם אם יש הסומכים על תקיעות אלו כדי לצאת ידי חובתן, יש להם לכוון לצאת ידי חובה, וכן התוקע יכוון להוציאם ידי חובה בתקיעות אלו וינהג בהם כדין כל הטעויות שבתקיעות²⁸⁰.

כז. לאחר מכן אומרים "שש זכירות".

יא. במהלך היום

סעודת היום

א. סדר קידוש היום: "תקעו" וגו', "כי חוק" וגו', ואין אומרים "אלה מועדי" וגו' וגם לא "אתקינו סעודתא"²⁸¹.

ב. דין השוכח "יעלה ויבוא" בברכת־המזון בסעודת היום דראש־השנה - ראה לעיל פ"ו סכ"ז ואילך.

שינה בראש־השנה

ג. נוהגים שלא לישון בראש־השנה ביום²⁸². והיושב בטל הרי הוא כישן²⁸³.

יג. בחזרת הש"ץ פותחים את הארון לאמירת "עלינו לשבח", וכשאומרים "ולא שם חלקנו כהם" סוגרים הארון²⁶⁴.

יד. באמירת "ואנחנו כורעים" חוזרים ופותחים הארון, וכורעים ונופלים על פניהם הש"ץ והקהל²⁶⁵.

טו. צורת כריעה והשתחויה זו שונה מנפילת־אפים שבכל יום, בה נופלים רק על היד, אלא צריך לנגוע בראשו בקרקע.

טז. לצורך זה, אם מדובר ברצפת אבנים או שיש וכדו' - יש לשטוח תחילה מפה או מגבת וכיו"ב להפסיק בין ראשו לקרקע²⁶⁶. אולם אם מדובר ברצפת קרשים וכיו"ב - אין נוהגים להחמיר בזה²⁶⁷.

יז. כשמגיעים למילים "ואנחנו כורעים" עושים את הכריעה, ולאחר מכן, במילה "משתחוים" עושים את ההשתחויה.

יח. סדר הכריעה וההשתחויה הוא כדלהלן: תחילה כורעים על הברכיים וגודלי הרגליים, ואחר־כך על גודלי הידיים²⁶⁸, כאשר שאר האצבעות קפוצות לתוכם²⁶⁹.

לאחר מכן מכופפים את הראש עד שנוגעים עם המצח בקרקע ומתרוממים עם הברכיים, כך שבזמן זה נשאר עומד על אצבעות²⁷⁰ רגליו וגודלי ידיו בלבד לרגע קט²⁷¹.

יט. נשים אינן כורעות ומשתחוות²⁷².

כ. מכיון שכאמור²⁷³, אסור לשליח־הציבור לעקור רגליו בעת התפילה, לכן העומדים לידו יסייעו לו לקום מה'כריעה' מבלי שיצטרך לעקור רגליו²⁷⁴.

כא. בשעה שהש"ץ מסיים "הוא אלוקינו, אין עוד" וכו' אומר הקהל את פסוקי "אתה

264. מחזור השלם.

265. שם.

266. כמבואר בשו"ע או"ח ס"ו קלא. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22 הע' 110.

267. ספר המנהגים ע' 57. צמח צדק פסקי־דינים, חידושים על הרמב"ם, הל' תפילה פ"ה הי"ג.

268. תורת מנחם - רשימת היום ע' קסא. שם ע' שטט.

269. הנהגת כ"ק אדמו"ר - אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קלב.

270. ובתורת מנחם - רשימת היום ע' שטט: "גודלי".

271. תורת מנחם - רשימת היום שם.

272. כנראה מטעמי צניעות - ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב או"ח סו"ס ער.

273. לעיל ס"ח.

274. מטה אפרים סי' תקצב סק"א.

275. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22.

276. מחזור השלם.

277. שבח המועדים ע' 30 הע' 12, שכן תקעו אצל כ"ק אדמו"ר הריי"צ ואצל כ"ק אדמו"ר.

278. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קלח.

279. מחזור השלם, ודלא כמ"ש באוצר מנהגי חב"ד שם.

280. ראה גם להלן פט"ו סכ"ז.

281. ספר המנהגים ע' 57.

282. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ח.

283. שם.

הראשון, אך יש לו לעשות זאת זמן מספיק לפני כניסת החג השני, כדי שיהיה ניכר שיכול להשתמש בו עוד בחג הראשון²⁸⁹.

י. כמו כן, לכתחילה אין להכניס בקבוקי שתיה למקרר בחג הראשון עבור החג השני, אלא אם כן כוונתו לשתות מהם גם בחג הראשון²⁹⁰.

יא. מותר להחזיר אוכל למקרר בחג הראשון, כיון שזהו מקומו, וכן מותר להכניס למקרר אוכל שעלול להתקלקל, למרות שאין לו עוד צורך בו היום אלא לצורך החג השני²⁹¹.

לענין הכנת הדלקת נרות החג השני - ראה לעיל פ"ב סי"ז.

תפילת מנחה

יב. יש להקדים מעט את תפילת מנחה, כדי שיוכלו להספיק לצאת ולומר את סדר ה"תשליך" לפני השקיעה.

יג. סדר תפילת מנחה: קרבנות, "אשרי", "ובא לציון", תפילת העמידה לראש־השנה, "לדוד ה' אורי", "עלינו".

דיני ומנהגי "תשליך" יתבארו להלן פ"ב.

יב. סדר "תשליך"

א. אחר תפילת מנחה ביום א' דראש־השנה (כשחל בחול), קודם שקיעת־החמה, טוב לילך מחוץ לעיר אל באר מים או מעיין שיש בו דגים [וה"ה לחוף ים או נהר וכדו']²⁹² ואומרים שם סדר "תשליך"²⁹³.

ב. באם אפשר, מדייקים לראות את הדגים שבמים²⁹⁴.

289. כמובן משו"ע אדה"ז סי' תק ס"כ, שכל שאינו עושה מעשה בידיים והכל נעשה מעצמו - מותר לעשותו, כל עוד הוא ראוי לאוכלו בו ביום. והנה אע"פ שגם אדה"ז החמיר בסי' רנד ס"י, נראה שנדון דידן דומה יותר להמבואר בסי' תק, שם התיר. וראה עוד בהרחבה כפר חב"ד גל' 1663 מדור הלכות בטעמיהן. וש"נ. קובץ שערי ישיבה ח"ח ע' 265 ואילך. ואכמ"ל.

290. שמירת שבת כהלכתה פ"י סי'.
והמיקל בזה, להכניס בקבוקי שתיה למקרר עבור החג יש לו על מי לסמוך - עיין שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קנח לפי משנה ברורה סי' תרסו סק"ה.

291. ראה בהמצוין בהערה הקודמת.

292. שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ז.

293. סידור אדה"ז.

294. ראה דרכי משה סי' תקפג סק"ב. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ ויקהל-פקודי תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ב ע' 378 שוה"ג להע' 28), "שמדייקים שיוכלו לראות את הדגים שבמים, כפי שנהג כ"ק מו"ח"

אמירת תהלים

ד. בכל רגע פנוי ביום יש להרבות באמירת פרקי תהלים²⁸⁴.

"מבצע שופר"

ה. על פי הוראת כ"ק אדמו"ר יוצאים בימי ראש־השנה לזכות את אחינו בני־ישראל בשמיעת קול השופר, דהיינו לברך ולתקוע להם את 30 הקולות המחויבים מן הדין, והן ג' פעמים תשר"ת, ג' פעמים תש"ת וג' פעמים תר"ת. ולהלן פט"ז פורטו בהרחבה ההלכות הנוצרות לתקוע ב'מבצעים'.

תקיעות להתלמד

ו. למרות שאין לתקוע תקיעות לחינם, "מותר לומר לקטן שיתקע בכדי שיתלמד, בין שהגיע לחינוך ובין שלא הגיע לחינוך, ומותר לו לתקוע כל היום. . לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצוות"²⁸⁵.

ז. אמנם הגדול אסור לו לתקוע להתלמד לצורך התקיעות של מחר, כיון שאסור להכין מיום טוב ראשון ליום טוב שני²⁸⁶, אולם אם רוצה לתקוע בבוקר לפני התפילה כדי להתלמד לתקיעות של אותו היום וכן מי שכבר יצא ידי חובת תקיעת שופר ורוצה להתלמד על מנת לצאת ל'מבצע שופר' ולהוציא אחרים ידי חובה - מותר²⁸⁷.

הכנה ליום ב' דראש־השנה

ח. אסור להכין שום דבר מיום א' דראש־השנה ליום ב', הן בדברים האסורים משום מלאכה, כגון בישול והדלקת הנר, והן בדברים האסורים מחמת טרחא, כגון הדחת הכלים, עריכת השולחן, גלילת ספרי־התורה, וכן הבאת מחזורים לבית־הכנסת, ויש להמתין עד לאחר צאת־הכוכבים²⁸⁸.

ט. מאכל המוכן לאכילה והוא קפוא (כגון חלה), אף שכוונתו לאכול ממנו רק בסעודת הלילה השני, מותר להוציאו מהמקפיא במהלך החג

284. ראה לעיל פ"ג ס"א.

285. שו"ע אדה"ז סי' תקצו ס"ב.

286. שם.

287. משמעות שו"ע אדה"ז שם. וכ"כ להדיא בלקט יושר לתלמיד בעל תרומת הדשן ע' קכה.

והעיר, שאין לתקוע כלילה כדי להתלמד לתקיעות שלמחרת ביום, מכמה טעמים - ראה המצוין בפסקי תשובות סי' תקצו הע' 7.

288. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקג ס"ב.ג. מטה אפרים סי' תקצח סק"ח.

ל"תשליך"³⁰⁴, ובעת ההליכה ל"תשליך" ובזמן אמירתו, יש להיזהר שלא תיווצר תערובת של גברים ונשים³⁰⁵.

ז. אומרים את סדר ה"תשליך" כפי הנדפס במחזורים, ובסימומו מנערים את שולי הטלית־קטן³⁰⁶.

יג. ליל ב' דראש־השנה הדלקת נרות

א. יש להיזהר להכין את הנרות ולהדליקן - רק לאחר זמן צאת־הכוכבים הנהוג במוצאי שבת וחג³⁰⁷ (בשנה זו, לפי אופק תליאביב: 19:12). את הנרות יש להדליק אך ורק מאש הדולקת מערב יום־טוב.

ב. באם משתמשים בפמוטות עם נרונים הנמצאים בכוסיות זכוכית, מוטב שלא להחליפם לצורך הדלקת הנרות בליל ב' דראש־השנה, אלא להשתמש עבור החג בנרונים חדשים נפרדים ולא להזדקק לזה.

ג. על הנרות מברכים: "להדליק נר של יום הזכרון" ו"שהחינו", כמו בליל א' (ואם טעתה בנוסח הברכה - ראה לעיל פ"ב סכ"ב ואילך).

ד. בשעת ההדלקה יהיה מונח לפניו פרי חדש, ובעת שמברכת "שהחינו" תסתכל עליו ותכוון להוציאו ידי חובה. מסיבה זו, יש להדליק את הנרות סמוך לקידוש, כדי לסמוך את ברכת "שהחינו" לאכילת הפרי החדש ככל האפשר³⁰⁸.

אכן, אשה הלוכשת בגד חדש להדלקת נרות - יכולה לברך "שהחינו" בהדלקת נרות מבלי להניח לפניו פרי חדש, וכן אינה צריכה להדליק נרות בסמוך לקידוש (אלא שתיהר שתדליק לאחר צאת־הכוכבים, וכן"ל).

ובאם היא מדליקה בסמוך לסעודה, תניח לפניו גם את הפרי חדש ותכוון עליו בברכת

ג. אם כבר שקעה החמה, ניתן לאומרו עד צאת־הכוכבים²⁹⁵.

ד. כשאין בקרבת מקום באר מים או מעין, ניתן לדחות את אמירת ה"תשליך" לעשרת ימי תשובה, ביום י"ג מדות' (ח' תשרי, וכשחל בשבת - מקדימים ליום חמישי, ו' תשרי)²⁹⁶. אם לא יוכלו לעשות כן²⁹⁷ - אפשר לאומרו ליד בור מים שאינו מים חיים²⁹⁸, ויש האומרים אותו ליד אקווריום שיש בו דגים²⁹⁹, ובשעת הדחק אפשר לאומרו אפילו ליד ברז פתוח³⁰⁰.

ה. אין לטלטל דלי וכיו"ב עם דגים לצורך אמירת "תשליך", משום איסור מוקצה³⁰¹. אבל מותר לטלטל אקווריום שבו דגים העשויו לנזק³⁰².

ו. נשים וקטנים אינם חייבים באמירת "תשליך"³⁰³, אולם המנהג שאף הם הולכים

אדמו"ר". וכן הקפיד כ"ק אדמו"ר בעת עשיית התשליך ליד הנהר, לעמוד במקום שממנו ניתן לראות את הדגים - תורת מנחם ח"ב ע' 4. וראה גם יומן אראנו נפלאות ע' 8.

295. מטה אפרים סי' תקצח סק"ד.
ומי שלא הספיק לאומרו, יכול לאומרו למחרת ביום ב' דראש־השנה לאחר תפילת מנחה (או בעשרת ימי־תשובה, כדלהלן בפנים) - ראה ברכי יוסף סי' תקפ"ז. מטה אפרים שם סק"ו. נטעי גבריאל, הל' ראש־השנה, פס"ט סי' ובהע' כג ובהערה שם.

296. כהנהגת כ"ק אדמו"ר הרי"צ בהיותו בניו־יורק בשנת תר"ץ, כמסופר ברשימותיו ממוצאי ראש־השנה תר"ץ: "נוסעים אנחנו אל חוף הים, כי לילך אל הנהר לתשליך [בראש־השנה עצמו] לא היה אפשר, מפני ריחוק המקום" כו'. וראה גם תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסה (ושם הוא בהמשך לכך שסיפר כי הרה"ק רבי ישראל מרוזין לא היה הולך לתשליך בראש־השנה כי אם ב"ג מדות). אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ב ע' רנב. ר"ד כ"ק אדמו"ר מסעודת ליל ב' דראש־השנה תשל' (תורת מנחם חנ"ח ע' 6, ושם, שהלך במוצאי ראש־השנה ובי"ג מדות). אוצר מנהגי חב"ד אלול־תשרי ע' קמה. וש"נ.

297. שכן מהנהגת כ"ק אדמו"ר הרי"צ שבהערה הקודמת משמע שלא עשה כן לכתחילה והעדיף לקיים ה"תשליך" בעשיית. אבל ראה להלן הע' 300.

298. ראה כף החיים סי' תקפג סק"ל.

299. שאז יש מעלת הדגים אמנם חסרה המעלה דנהר או מעין, ובסידור אדה"ו משמע שהם שני ענינים שונים "כי מים מורים על החסדים וגם דגים רומזים על עינא פקידא" - ראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות על אתר הע' 129. ואכמ"ל.

300. הוראת כ"ק אדמו"ר להרב יעקב יהודה העכט ע"ה, הובאה בכפר חב"ד גל' 536 ע' 14. ובנתיבים בשרה השולחן ח"ב פ"ט הע' 30 הביא המעשה מפי בנו של הרב העכט, הרב שמעון ש"י, ושם הובאה ההוספה, ש"ק אדמו"ר אמר לו שבנוסף במשך השבוע ילך ל"תשליך" כרגיל. ע"ש. אבל ראה לעיל הע' 297.

301. שו"ע אדה"ו סי' שח ס"ט. וראה בהמצוין בהערה הבאה.

302. ראה קצות השולחן סי' קכא בדי השולחן סק"ד. שמירת שבת כהלכתה פ"ח הע' סב ופכ"ז סכ"ז. שבת כהלכה פמ"א סכ"ג־ד ובהערות שם.

303. ערוך השולחן סי' תקפג סק"ד. אלה המגן סי' תקצח סק"ז. נטעי גבריאל שם ס"ח. וש"נ.

304. זכור לאברהם סי' תקפג. הליכות בת ישראל פ"ט סכ"ב. וע"ע בהמצוין בנטעי גבריאל שם.

305. ראה קצה המטה סי' תקצח סק"ז ובהמצוין לעיל בהערה הקודמת.

306. ספר המנהגים ע' 57.

307. ראה מטה אפרים סי' תקצח סק"ט.

308. מטה אפרים שם. סי' תר סק"ו. וראה באלף למטה שם סק"ה.

בשעת הקידוש, וכן אם לא היה לפניו בשעת הקידוש, אף שהתכוון להוציא אותו - מברך עליו "שהחיינו" בנפרד³¹⁵.

יא. הגם שהפרי חדש מובא לצורך ברכת "שהחיינו" של המקדש³¹⁶, מנהג טוב שגם השומעים טועמים ממנו, ואם לא ברכו לפני כן שהחיינו בעצמם (כגון ילדים ובחורים שאינם מדליקים נרות בעצמם ולא קידשו בעצמם, וכן אשה שהפרי לא היה מונח לפניו כשברכה "שהחיינו" בהדלקת נרות או שלא כיוונה להוציא, וכיו"ב) - מברכים עליו "שהחיינו" לפני ברכת הפרי³¹⁷.

יב. מברכים ואוכלים מהפרי החדש שיעור כזית³¹⁸ ומברכים ברכה אחרונה (רק על הפרי, אך לא על יין הקידוש), ולאחר מכן נוטלים ידיים לסעודה³¹⁹.

יג. אכילת ה'סימנים' היא רק בלילה הראשון של ראש־השנה ולא בלילה השני³²⁰.

י.ד.

יום ב' דראש־השנה

תפילת שחרית

א. השכמה וסדר תפילת שחרית, כביום א' דראש־השנה - ראה בהרחבה לעיל פ"ז.

ב. סדר קריאת־התורה, כביום א' דראש־השנה - ראה בהרחבה לעיל פ"ח, וקוראים בפרשת העקדה "ויהי אחר הדברים האלה" (בראשית כב, א'כד), למפסיר קוראים (כאתמול) בפרשת פנחס "ובחודש השביעי באחד לחודש" (במדבר כט, א'ו) והפטרה "כה אמר ה' מצא חן במדבר" (ירמיה לא, א'ט).

הזכרת נשמות

ג. מנהג רבותינו נשיאנו להזכיר נשמות בלחש ביום ב' דראש־השנה, לאחר קריאת־התורה

"שהחיינו", ואם לא מדליקה בסמוך לסעודה או שהפרי לא היה מונח לפניו בשעת הדלקת נרות, אזי כשאוכלת ממנו בסעודה³⁰⁹ תברך עליו "שהחיינו" בנפרד³¹⁰.

ה. למרות האמור, גם מי שאין לה פרי חדש או בגד חדש מברכת "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות³¹¹.

תפילת ערבית

ו. סדר תפילת ערבית, כבליל א' דראש־השנה - ראה בהרחבה לעיל פ"ד.

איחולים

ז. בליל ב' דראש־השנה אין מאחלים "לשנה טובה תכתב ותחתם"³¹².

קידוש

ח. סדר הקידוש, כבליל א' דראש־השנה - ראה בהרחבה לעיל פ"ו ס"ב ואילך. וש"נ.

ט. נוהגים בלילה זה להניח פרי חדש לפני המקדש, ויתן עיניו בו בברכת "שהחיינו" שבקידוש ויכוון לפוטרו, אולם גם אם אין לו פרי חדש יאמר "שהחיינו"³¹³.

סעודת ליל ב' דראש־השנה

י. מיד לאחר הקידוש, לפני נטילת ידיים לסעודה, אוכלים מפרי חדש, עליו התכוונו בברכת "שהחיינו" בשעת הקידוש³¹⁴. אולם אם לא התכוון להוציא אותו בברכת "שהחיינו" שבקידוש, אף שהיה לפניו

309. וראה להלן סי"א שהמנהג שכל בני הבית אוכלים מהפרי חדש ולא רק המקדש.

310. ואף שיש מקום לדון בזה מצד ברכה שאינה צריכה, מאחר שבכוונתה לאכול מהפרי חדש בלאו הכי, ומדוע שלא תפטרנו גם בשעת הדלקת הנרות ותניחנו לפניו ותדליק את הנרות סמוך לקידוש. ועוד, שאם בלאו הכי מתכוונת לאכול מהפרי חדש אינה צריכה להבגד החדש עבור "שהחיינו" בהדלקת הנרות (ראה שו"ע אדה"ז סי' ס"ז), ויכולה כבר ללוכשו ביום הראשון לכבוד החג ובהדלקת הנרות דליל ב' תכוון על הפרי חדש.

אבל למעשה אין כאן ברכה שאינה צריכה כלל, שכן בנדו"ד בלאו הכי יש הפסק בין ההדלקה לאכילת הפרי, ואינה רוצה לאוכלו עתה אלא לאחר מכן, או שבכלל אינה בטוחה בכך שתאכלנו (שהרי אכילתו בסעודה היא רק מנהג טוב), ולכן גם באם מחליטה לאוכלו לאחר מכן אין בכך משום ברכה שאינה צריכה (ראה בהרחבה בקו"א סי' רמט סק"ד וכן בסי' רעא סק"ד). ולהעיר גם מהדיון המובא לעיל פ"ו הע' 111 לענין פטור "שהחיינו" מהפרי חדש בה"שהחיינו" בהדלקת נרות.

311. שו"ע אדה"ז סי' תר ס"ה"ו.

312. שכן הוא שייך ליום הראשון דוקא - ראה לעיל בפנים פ"ד סי"ב. אבל ראה ספר השיחות תנש"א ח"א ע' 37 הע' 76, שאולי יש מקום לאמירתו גם בליל ב', אך לפועל לא אומרים, ומאחלים "גוט יום טוב".

313. סידור אדה"ז.

314. ספר המנהגים ע' 56. בטעם הדבר ראה אגרות קודש ח"ג ע' רט.

315. ראה אשל אברהם (בוטשאטש) סי' רכה. קצות השולחן סי' סג בדה"ש ס"ק י'.

316. מטה אפרים סי' תר סק"ז.

317. שם. וכ"כ בסידור יעב"ץ. אשל אברהם תנינא סי' תר.

318. כמוכן שאם הפרי חדש מעורב עם פירות אחרים, כגון בקומפוט וכיו"ב, אין צורך לאכול דוקא ממנו כזית אלא כל הפירות מצטרפים לשיעור כזית.

319. ספר השיחות תש"ה ע' 4. אוצר מנהגי חב"ד אלול־תשרי ע' פא"פב.

320. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קב. ושם, שפעם אירע שהביאו לפני כ"ק אדמו"ר רימנים בלילה השני, וכ"ק אדמו"ר התפלא מדוע לא הביאום בלילה הראשון, ולא אכל מהם.

- יומשך גם לנו בכל עניינינו אור החסידות עד למטה מטה³²⁶.

יב. בשנת תשמ"ה חידש כ"ק אדמו"ר שאת החיבור הזה יעשו גם בלימוד של גליא דתורה³²⁷.

מוצאי החג

יג. בתפילת ערבית אומרים "אתה חוננתנו", וכן מוסיפים כל ההוספות השייכות ל"עשרת ימי תשובה".

יד. טעה ואמר "האל הקדוש" - ראה לעיל פ"ד ס"א ואילך.

טעה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט", אם נזכר תוך כדי דיבור וחזר ואמר "המלך המשפט" - יצא, ואם נזכר לאחר כדי דיבור או שהתחיל את הברכה שלאחריה - אינו חוזר, אבל טוב שיחזור ויתפלל בתורת נדבה, ואין צריך לחדש בה דבר, כיון שחוזר מחמת הספק³²⁸.

טו. מנהגו להתחיל ההבדלה ב"הנה א-ל ישועתי"³²⁹, ואין מברכים על הנר ועל הבשמים³³⁰. ואין אומרים "ויתן לך".

טו.

דיני תקיעת־שופר וטעויות בתקיעות³³¹

השופר

א. יש לוודא את כשרותו של השופר מבעוד מועד, ובאם נמצא נקב או סדק בשופר - יש להראותו לרב מורה־הוראה, כיון שלעתים הדבר פוסל את השופר.

התוקע

ב. נכון לחזור אחר תוקע הגון, הגדול בתורה ובמעשים טובים ככל האפשר, ומרוצה לקהל. גם ראוי שיהיה בן שלושים, ושיהיה נשוי. אולם כל ישראל כשרים הם, ובלבד שיהיה מרוצה לקהל³³².

326. אגרות קודש ח"ד ע' תצח.

327. שיחת יום ב' דראש־השנה תשמ"ה (תורת מנחם תשמ"ה ח"א ע' 31).

328. שו"ע אדה"ז סי' תקפא ס"ב.

329. פרי מגדים משב"ז ריש סי' תצא.

330. שו"ע אדה"ז סי' תצא ס"א.

331. הבא לקמן הוא דיני תקיעת שופר השייכים לתוקע, סדר תקיעת שופר בסדר התפילה פורט בהרחבה לעיל פ"ט.

332. ראה מטה אפרים סי' תקפא סק"ב.

קודם התקיעות, "וכל אחד ואחד יחליט כיצד להתנהג בעניין זה"³²¹. ולמעשה, נהוג להזכיר נשמות בלחש, אולם הציבור שיש לו הורים אינו יוצא מבית־הכנסת.

סדר התקיעות

ד. סדר התקיעות, כביום א' דראש־השנה - ראה בהרחבה לעיל פ"ט.

ה. התוקע מברך גם "שהחיינו", ולכתחילה עליו ללבוש בגד חדש שיהיה עליו בשעת ברכת "שהחיינו"³²².

תפלת מוסף

ו. סדר תפילת מוסף, כביום א' דראש־השנה - ראה בהרחבה לעיל פ"י.

מנחה, התוועדות וניגונים

ז. סדר תפילת מנחה, כביום א' דראש־השנה - ראה לעיל פ"א סי"ג.

ח. ביום השני של ראש־השנה לפנות ערב הנהיג כ"ק אדמו"ר שנוטלים ידיים לסעודה והתוועדות³²³.

ט. בהתוועדות זו נהוג לנגן את ניגונים של רבותינו נשיאינו, ולפני כל ניגון מזכירים את האדמו"ר שחיבר אותו³²⁴.

י. אם נמשכה ההתוועדות אל תוך הלילה, בברכת־המזון יש להזכיר "יעלה ויבוא"³²⁵.

לימוד במוצאי ראש־השנה

יא. כ"ק אדמו"ר הציע "לחבר השעות דראש־השנה והתחלת מוצאי ראש־השנה בלימוד החסידות, ובשביל אשר סללו לנו נשיאינו

321. ראה תורת מנחם תשמ"ג ח"א ע' 56.

322. שו"ע אדה"ז סי' תר ס"ז.

323. ספר המנהגים ע' 57. הנהגה זו של התוועדות בראש־השנה, הונהגה על ידי כ"ק אדמו"ר בראש־השנה תשי"ב (ראה תורת מנחם ח"ד ע' 8). בראש־השנה של שנת תשי"ג הוסיף את ההוראה שכל אחד מהציבור יאמר "לחיים" (ראה תורת מנחם ח"ד ע' 13).

324. הניגונים שהיו מנגנים אצל כ"ק אדמו"ר: ניגון "ג' תנועות" להבעש"ט, הרב המגיד ממעזריטש וכ"ק אדמו"ר הזקן, "אלי אתה" או ניגון לראש־השנה לכ"ק אדמו"ר הזקן (וכשהתוועדו בשבת בהמשך לראש־השנה - ניגנו במקום זה ניגון "בני היכלא" לכ"ק אדמו"ר הזקן). ניגון ה'קאפעליע' לכ"ק אדמו"ר האמצעי, ניגון ה'ימין ה' לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק, ניגון "לכתחילה אריבער" לכ"ק אדמו"ר מהר"ש, ניגון הכנה לכ"ק אדמו"ר הרשב"י, ניגון "הבינוני" לכ"ק אדמו"ר הרי"צ וניגון "אתה בחרתנו" או "שאמיל" לכ"ק אדמו"ר.

ובשיחת ש"פ האוינו ננשא" (תורת מנחם תנשא" ח"א ע' 20) אמר כ"ק אדמו"ר שכאשר מזכירים את שמותיהם של רבותינו נשיאינו, אין מזכירים אותם בשמותם הפרטיים אלא בשם כנשיא - "הבעל־שם־טוב", "הרב המגיד" וכו', אך בשעת מעשה יש לחשוב על שמם הפרטי והפירוש בהשמות, ושם בשיחה ביאר בהרחבה הענין של כל שם.

325. שו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ז.

בנשימה אחת, אך בהפסק זמן מועט ביניהם ('הפסק משהו'), כדי שיחשבו לשני קולות³⁴⁰.

ט. אין להפסיק בנשימה באמצע ביצוע ה'שברים' או באמצע ביצוע ה'תרועה', ואם הפסיק - חוזר³⁴¹, פעמים חוזר לבצע את ה'שברים' או ה'תרועה' עצמם ופעמים עליו לחזור מה'תקיעה' שבתחילת הבבא, כדלהלן בדיני 'טעות בתקיעות'.

אורך התקיעות

י. אורך ה'תקיעה' שבכל סדר מתשר"ת, תש"ת, תר"ת - נגזר מאורך ה'שברים' או ה'תרועה' או 'שברים-תרועה' שבאותו סדר, דהיינו שאורך ה'תקיעה' שבסדר תשר"ת צריך להיות לפחות באורך ה'שברים' וה'תרועה' ביחד, בסדר תש"ת באורך של 'שברים' ובסדר תר"ת באורך של 'תרועה'.

עם זאת, בדיעבד אין זה מעכב, שכן מעיקר הדין די בכך שהתקיעה תהיה בשיעור של תשע טרומיטין (כדלהלן)³⁴².

יא. באופן מעשי, כיון שנפסק לפועל ש"תרועה" היינו תשע טרומיטין (=קולות קצרים) [שהן כ-2.5 שניות], ו'שברים' היינו שלוש קולות שכל אחד מהם באורך ג' טרומיטין [ובסה"כ זה כשיעור תשע טרומיטין - שהן כ-2.5 שניות, כנ"ל], לכן בתשר"ת ה'תקיעה' תהיה קרוב ל-5 שניות, ובתש"ת ותר"ת ה'תקיעה' תהיה כ-2.5 שניות³⁴³ (ולהלן יתבאר מנהג חב"ד באופן תקיעת ה'שברים' וה'תרועה').

יב. יצוין, כי מנהג רבותינו נשיאינו להוסיף ב'תקיעה' האחרונה שבכל בבא כשיעור כל הקולות שלפניה באותה בבא, כגון: בתשר"ת - ה'תקיעה' האחרונה שבבבא כאורך ה'תקיעה' וה'שברים' וה'תרועה' שלפניה יחד. בתש"ת - ה'תקיעה' האחרונה שבבבא כאורך ה'תקיעה' וה'שברים' שלפניה יחד,

הכנות התוקע

ג. על התוקע ללמוד מבעוד מועד את הלכות תקיעת שופר ולהיות בקי בהם, כדי שיוכל לתקוע כראוי ולהוציא את הרבים ידי חובתם. וכן, על מנת שידע כיצד לנהוג במקרה של טעות בתקיעות³³³.

ד. על התוקע ללמוד בימי ראש השנה בבוקר את המאמר "להבין ענין תקיעת שופר" (נדפס בסידור עם דא"ח (רמד, ג), וכן בחלק מהמחזוריים)³³⁴.

התקיעות

הבהרה להבנת הבא לקמן: "סדר" תשר"ת = תקיעת שלוש פעמים תשר"ת. "בבא" = פעם אחת תשר"ת מתוך שלושת הפעמים שב"סדר" תשר"ת. וכן הוא בתש"ת ותר"ת.

ה. התוקע צריך לתקוע בעמידה, ויזהר שלא להישען על הבימה וכיו"ב בשעת התקיעות, אך בדיעבד, אפילו אם תקע מיושב - אינו צריך לחזור ולתקוע מעומד³³⁵. וכאמור³³⁶, נהוג שגם הציבור עומדים בעת התקיעות.

ו. אם הדבר אפשרי, טוב לתקוע בצד ימין של פיו (ואיטר - בצד שמאל של פיו³³⁷). וכן יטה את פיו הרחב של השופר כלפי מעלה ולא יטנו לצדדים³³⁸.

ז. כל הקולות כשרים לתקיעת שופר, ולכן גם כאשר צליל התקיעה [דק, עבה, וכיו"ב] משתנה מתקיעה אחת לחברתה או אפילו באותה תקיעה - יוצאים ידי חובה לכתחילה³³⁹.

ח. בין כל תקיעה ותקיעה יש להפסיק בנשימה, מלבד כשתוקעים תשר"ת ב"תקיעות דמיושב" (בלבד), שאז אין להפסיק בנשימה בין 'שברים' ו'תרועה', אלא יש לעשותן

333. שכן במקרים מסוימים אין התקיעה כשרה אפילו בדיעבד. ומאידך, לא תמיד יכול להחמיר על עצמו ולחזור ולתקוע מספק, שהרי תקיעה לחינם אסורה ביום טוב, משום עובדין דחול.

334. ספר המנהגים ע' 56.

335. שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"א.

336. לעיל בפנים פ"ט ס"ז.

337. מג"א סי' תקפה סק"ד. אולם הושמט בשו"ע אדה"ז, אכן נראה שכן הוא גם לדעת אדה"ז. וראה גם שיחת ש"פ האזינו תשל"א (תורת מנחם חס"ב ע' 37) שכתב להדיא לעשות כן. וראה בהרחבה דיני איטר פי"ח הע' א. וש"נ. ואכהמ"ל.

338. רמ"א סי' תקפה ס"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ז.

339. שו"ע אדה"ז סי' תקפו ס"ט וסי"ח.

340. שו"ע אדה"ז סי' תקצ ס"ט.

341. להעיר, שכ"ק אדמו"ר היה תוקע שברים ותרועה בסדר תשר"ת בנשימה אחת ללא כל הפסק ביניהם, וכן נהג גם בשנים בהם היה מקריא, ע"י נתינת אצבע על השברים ועל התרועה יחד - ראה קובץ הערות וביאורים גל' תתלה ע' 99. ולהעיר משו"ת אבני נזר א"ח סי' תמד.

342. שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

343. שם ס"ז.

כן יש לשים לב שהתקיעה לא תהיה קצרה מן השברים, כמבואר בשו"ע אדה"ז שם.

343. ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז שם ס"ד וס"ז.

בשמימה) - צריך לחזור לראש הבבא³⁵¹, אך בשעת הדחק, אם לא חזר ותקע שנית - יצא ידי חובתו³⁵².

יח. ב'שברים־תרועה' שבסדר תשר"ת שב'תקיעות דמיושב', שכאמור יש לעשותם בנשימה אחת (אך בהפסק משהו), אם לא תקע אותן בנשימה אחת - חוזר לתחילת הבבא, אך בשעת הדחק, אם לא חזר ותקע שנית - יצא ידי חובתו³⁵³.

יט. ב'שברים־תרועה' שבסדר תשר"ת שב'תקיעות דמעומד', שכאמור יש לעשותם בהפסק נשימה, באם תקע אותן בנשימה אחת - יצא ידי חובתו ואין צריך לחזור ולתקוע שנית³⁵⁴.

יז. יש טעויות שעבורן מספיק לחזור על אותו הקול בלבד שטעה בו ולהמשיך על הסדר, ויש טעויות שעבורן צריך לחזור לתחילת הבבא, והדבר תלוי בסוג הטעות, וכדלהלן. וכמובן, תמיד יש להפסיק בנשימה לפני שתוקע את הקול המתוקן.

כ. טעויות בסדר תשר"ת < תקע 'שברים' באופן חלקי, כגון שני שברים במקום שלושה, והמשיך והריע 'תרועה' ולא הפסיק בנשימה ביניהם - אינו צריך לחזור לתקיעה של תחילת אותו הבבא אלא תוקע שוב 'שברים־תרועה' כדין וממשיך משם כרגיל, אך אם הפסיק בנשימה בין ה'שברים' וה'תרועה'

ובתר"ת - התקיעה האחרונה שבבבא כאורך ה'תקיעה' וה'תרועה' שלפניה יחד³⁴⁴.

יג. ה'שברים' למנהגנו הם שלשה קולות ומחצה³⁴⁵, כאשר כל קול צריך להיות באורך של ג' טרומיטין, ולאחר ג' קולות שאורכו של כל אחד מהם הוא כשיעור ג' טרומיטין מוסיפים עוד קול אחד קצר³⁴⁶.

יד. באופן תקיעת ג' ה'שברים' למעשה, ישנן דעות שונות, האופן הא': טו או טו, או טו, או טו. האופן הב': טו או טו, או טו, או טו. האופן הג': טו או טו, או טו, או טו, או טו³⁴⁷.

טו. ה'תרועה' מעיקר הדין היא ט' טרומיטין, אך מנהגנו להאריך בטרומיטין³⁴⁸.

טעות בתקיעות

טז. התוקע צריך לדעת באיזו תקיעה הוא אוזן, ולכוון לתקיעה הנכונה, שלולא זאת יכול הוא לפסול את התקיעה. לדוגמא: אם בעת שתקע 'תקיעה' אחרונה של סוף סדר תשר"ת חשב שהוא כבר ב'תקיעה' הראשונה של סדר תשר"ת, אף ששם לב לכך לאחר התקיעה ותקע שוב תקיעה חדשה לתשר"ת - לא יצא ידי חובת תשר"ת, ועליו לתקוע שוב את ה'תקיעה' האחרונה של תשר"ת³⁴⁹.

מאידך, אם התבלבל בין התקיעות שבסדר הסדר, כגון שתקע 'תקיעה' אחרונה של בבא הראשונה דתשר"ת וחשב שהיא ה'תקיעה' של תחילת בבא השניה דתשר"ת - יצא ידי חובה³⁵⁰.

יז. כאמור, בין תקיעה אחת לחברתה יש לעשות הפסק נשימה, ואם לא הפסיק בנשימה, אפילו אם עשה רווח בין התקיעות (אך ללא

351. ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ט.

ואין לדייק מדבריו שמה שצריך לחזור לראש הבבא הוא רק אם תקע את כל הבבא ברצף בלא נשימה, וכלשוננו: "התוקע תר"ת או תשר"ת בנשימה אחת", אבל אם עשה הפסק בין התקיעה הראשונה לתרועה או לשברים ורק לא עשה הפסק בין התרועה או השברים לתקיעה שלאחריהם, לא יצטרך לחזור לראש הבבא, כיון שהוא מעין הקול הצריך לאותו בבא, וכפי הדין להלן שם סט"ו.

י"ל דשאני הנידון דסט"ו, שלא הושלם שיעור הקול מן הדין, כגון שלא עשה שלוש שברים כמבואר שם. אבל אם השלים את שיעור הקול ע"פ דין, אז צריך לחזור לראש הבבא, כיון ששוב אינו קול הצריך לאותו בבא, כיון שכבר תקע אותו, וממילא הוא הפסק. וזה מבואר בדברי אדה"ז בס"ז ע"ש. וכן מוכח ממש"כ שם בס"א, שלמ"ד דהתקיעה הארוכה פסולה, כתב להדיא שצריך לחזור לראש הבבא, למרות שהוא מעין הקול הצריך לאותו בבא, ובפשוט הביאור הוא משום שיש כאן שיעור קול של תקיעה, והוא הפסק.

352. משמעות שו"ע אדה"ז שם ס"ט שצריך לחזור ק' כדי "לחוש לסכרא האחרונה", משמע שבדיעבד שלא חזר ותקע יצא ידי חובתו.

353. כמבואר בשו"ע אדה"ז שם, שהמנהג במדינותינו היה לתקוע תקיעות אלו עם הפסק נשימה. וראה גם להלן לענין התקיעות במבצע שופר.

354. משמעות שו"ע אדה"ז שם. וכן משמע במשנה ברורה ס"י תקצ סק"י.

344. כ"ק אדמו"ר הרי"צ הורה לבעל תוקע שאורך התקיעה שבסוף תשר"ת תהיה באורך של התשר"ת שלפניה וכן התקיעות שבסוף תשר"ת והיו באורך הקולות שלפניהם - תורת מנחם - רשימת היומן ע' שדמ. וכן נהגו כ"ק אדמו"ר הזקן וכ"ק אדמו"ר מהר"ש - היום יום חלק שני (תורת מנחם - רשימת היומן ע' תפא).

345. אגרות קודש ח"כ ע' לט. המלך במסיכו ח"א ע' נה ואילן. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלויל-תשרי ע' קכא. וש"נ.

346. עיין היטב שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

347. ואם תקע יותר שברים, כגון שתקע ארבע או חמש שברים ברצף אחד - ראה להלן הע' 359.

348. ראה אוצר מנהגי חב"ד שם.

349. שו"ע אדה"ז שם ס"ד. תורת מנחם - רשימת היומן ע' שדמ. וראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קכג עד כמה היו מאריכים רבותינו בנשימה בטרומיטין. וש"נ.

349. שו"ע אדה"ז ס"י תקצ ס"ג.

350. ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ח.

אם שם לב לטעותו עד לאחר שתקע את ה'תקיעה' האחרונה שבבבא זו - תקיעה זו עולה לו במקום ה'תקיעה' הראשונה שהיה צריך לחזור עליה וממשיך משם על הסדר.³⁶²

אך אם שם לב לטעותו רק לאחר שכבר התחיל בבא אחרת של תקיעות (כגון שטעה בבבא הראשונה של תשר"ת ונזכר רק לאחר שהתחיל את הבבא השניה של תשר"ת) או אפילו אם כבר התחיל סדר אחר (כגון שטעה בתשר"ת ונזכר לאחר שהתחיל תשר"ת או תר"ת) - גומר את כל הסדר שעומד בו ואחר כך תוקע את הבבא שטעה בה בלבד.³⁶³

כז. דיני החזרה במקום שטעה הינם רק בתקיעות דמיושב ומעומד, כיון שמברך עליהם, אבל אם טעה בשלושים קולות האחרונים שתוקעים לאחר סיום התפילה - אינו חוזר, שאינם אלא מנהג³⁶⁴, אלא אם כן מכון להוציא בהם ידי חובה מכל סיבה שהיא.

טז. הלכות הנחוצות ל'מבצע שופר'

הכנות התוקע

א. על המתכוון לצאת ל'מבצע שופר', ככל 'בעל תקיעה', להכין את עצמו לתקיעת שופר הן בלימוד הלכות תקיעת שופר והן בלימוד המאמר "להבין ענין תקיעת שופר"³⁶⁵.

ב. תוקע שכבר יצא ידי חובתו בתקיעת שופר ורוצה לתקוע להתלמד לאחר התפילה כדי לתקוע ב'מבצע שופר' להוציא את הרבים ידי חובתן באותו היום - הדבר מותר, אבל אין לתקוע להתלמד ביום טוב ראשון לצורך תקיעה ביום טוב³⁶⁶.

זמן התקיעות

ג. לכתחילה ניתן לתקוע בשופר החל מזמן הנץ³⁶⁷ החמה³⁶⁷, אולם אנשים שמסיבות שונות

הנ"ל - צריך לחזור ל'תקיעה' של תחילת הבבא³⁵⁵.

כא. אם טעה ולאחר ה'תקיעה' החל להריע 'תרועה' במקום 'שברים' - צריך לחזור ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁵⁶.

כב. אם ב'תרועה' תקע ג' טורמיטין בלבד ונפסק קולו - צריך לחזור ל'תקיעה' הראשונה של הבבא³⁵⁷.

כג. **טעויות בסדר תשר"ת** > תקע 'תקיעה' ולאחריה טעה והריע 'תרועה' במקום 'שברים' - אינו מועיל שיחזור ויתקע 'שברים' כראוי, אלא יחזור ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁵⁸.

כמו כן, אם טעה ולאחר שתקע 'שברים' הפסיק בנשימה ותקע בטעות שוב 'שברים' - חוזר ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁵⁹.

כד. **טעויות בסדר תר"ת** > תקע 'תקיעה' ולאחריה טעה ותקע 'שברים' במקום 'תרועה' - אינו מועיל שיחזור ויתקע 'תרועה' כראוי אלא יחזור ל'תקיעה' שבתחילת הבבא.

כמו כן, אם טעה ולאחר שהריע 'תרועה' הפסיק בנשימה ותקע בטעות שוב תרועה - חוזר ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁶⁰.

כה. במקרה שבסדר תר"ת הריע ג' טורמיטין ונפסק קולו של השופר - אינו יכול להסתפק בכך שיריע שוב אלא צריך לחזור שוב ל'תקיעה' שבתחילת הבבא, כיון שכאשר הריע כבר ג' טורמיטין - יצא ידי חובה לפי דעה אחת, ולכן יש צד שהמשך התרועות שיריע יהיו הפסק³⁶¹.

כו. בכל מקום שצריך לחזור ולתקוע מתחילת ה'תקיעה' הראשונה של אותה הבבא,

355. שו"ע אדה"ז שם סט"ו-יז.

356. שם סוסט"ז.

357. ע"פ שו"ע אדה"ז שם ס"י. וראה להלן סכ"ד.

358. שו"ע אדה"ז שם סט"ז.

359. שם ס"ז.

ומתוך דבריו שם משמע, שאם לא הפסיק בנשימה ותקע ברצף עוד שברים - יצא ידי חובתו, ואין זה נחשב להפסק. וכן המשמעות במקור הדברים בר"ן (ראש השנה י, ב) בשם הרמב"ן: "דיכין שהפרידו לעצמו אינו מן השברים והפסיק בין השברים לתרועה".

360. ראה המצוין לעיל בסעיפים הקודמים אודות טעויות בסדר תשר"ת.

361. ע"פ שו"ע אדה"ז שם ס"ז. וראה לעיל סכ"ג שה"ה אם טעה כן בסדר תשר"ת.

ובשם הרב יוסף יצחק אופן ש"י, שפעם אחת אירע כן אצל כ"ק אדמו"ר, ובכל פעם חזר לתקיעה הראשונה של תר"ת ועד שהצליח להריע תרועה שלימה נמשך הדבר כ-25 דקות(!).

362. שו"ע אדה"ז שם ס"ח.

363. שם.

364. שם ס"ט.

365. ראה לעיל פ"ט ס"ה. וש"נ.

366. ראה לעיל פ"א ס"ז.

367. שכן לשיטת אדה"ז בסידורו ד"ה זמן קריאת שמע, זמן תחילת היום הוא בהנף החמה.

לכתחילה יש להיזהר שלא לתקוע תקיעה של מצוה עד לאחר שלש

ט. התוקע עבור אחרים ואינו מעוניין לצאת ידי חובה בתקיעה זו, כגון שתוקע להם לפני תפילתו, ובדעתו לשמוע את התקיעות לאחר מכן בבית הכנסת, יכוון בתקיעות שתוקע לאחרים שלא לצאת בהם ידי חובתו³⁷⁵.

הברכות

י. מי שכבר שמע את התקיעות בבית הכנסת ויצא ידי חובתו, וכעת תוקע עבור אחרים, אם הם יודעים לברך - השומעים יברכו את הברכות "לשמוע קול שופר" ו"שהחיינו"³⁷⁶, ורצוי שאחד מהם יברך עבור כולם³⁷⁷.

יא. אם אינם יודעים לברך - יברך התוקע עבורם³⁷⁸ והם יענו אמן אחריו, אך לא יענו "ברוך הוא וברוך שמו". ויכול לברך הן את ברכת "לשמוע קול שופר" והן את ברכת "שהחיינו"³⁷⁹. אפשרות נוספת היא שהתוקע ילמד את הברכה, יבטא כל מילה, והם יחזרו אחריו (או שילמד את אחד מהם והוא יוציא את כולם)³⁸⁰.

יב. אם התוקע תוקע לרבים, וביניהם יש מי שאינם יודעים לברך ויש גם כאלו שיודעים לברך - אחד מאלו שיודעים לברך יברך ויוציא את כולם ידי חובה ולא התוקע³⁸¹ (וראה להלן אודות נשים וילדים).

לא יוכלו לתקוע להם לאחר מכן - מותר לתקוע להם כבר מעלות השחר³⁶⁸. וראה הבהרה חשובה בענין להלן ס"ט.

ד. אם צריך לתקוע לפני התפילה עבור מישהו שלא יוכל לתקוע עבורו לאחר מכן - הדבר מותר, גם אם בשל כך יפסיד תפילה במנין³⁶⁹.

ה. יש לסיים את התקיעות לפני שקיעת החמה³⁷⁰, אך גם לאחר השקיעה ניתן לתקוע עד צאת הכוכבים - ללא ברכה³⁷¹, ואפילו אם מתחיל לתקוע לפני השקיעה ויודע שיסיים לאחר השקיעה³⁷² לא יברך.

כוונה לצאת ידי חובה

ו. על התוקע להתכוון להוציא את השומעים ידי חובתו, וכן על השומע להתכוון לצאת ידי חובה, ואם אחד מהם לא כיוון - לא יצא השומע ידי חובתו.

ז. כוונת התוקע לא צריכה להיות מיוחדת למי שרוצה להוציאו ידי חובה, אלא מספיקה כוונה כללית שמתכוון להוציא את כל מי שישמענו³⁷³. ולכן כדאי להשתדל לכוון כן בפירוש בכל פעם שתוקע, וכך יוכל להוציא גם אנשים שאינו מודע לכך ששומעים אותו, כפי שהדבר מצוי כשתוקע בשופר ברחובה של עיר ובבתי רפואה וכיו"ב.

ח. כאמור, גם השומעים מחויבים לכוון לצאת ידי חובה בשמיעת התקיעות, וראוי לעוררם על כך. עם זאת, גם מי שאינם יודעים לכוון, יש לראות בעצם הטיית אזנם להקשיב לתקיעות - רצון לצאת ידי חובת המצוה³⁷⁴.

לתקוע לו שנית, דכיון שעמד מהליכתו, חזקה שנתכוון לצאת ידי חובתו" (שו"ע אדה"ז שם ס"ח).

375. ראה מטה אפרים סי' תקפה סק"ט. וראה שיעורי הלכה למעשה (להרב שלום דובער לוינ' ש"י, קה"ת תשע"ד) ח"א סי' עא. ועיג"כ פסקי תשובות סי' תקפה הע' 14 ובאותו ז' והע' 51.

376. שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"ה.

אמנם דין זה הוא לכתחילה, כמבואר בשו"ע אדה"ז סי' רעג ס"ו, שבדיעבד אכן מוציא גם את מי שיועד לברך בעצמו. וכן משמעות דבריו גם בנדר"ד - בסי' תקפה ס"ח (ראה דברי שלום לסי' תקפה ס"ה הע' כג).

377. שו"ע אדה"ז סי' ריג ס"ו.

378. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקפה שם. וראה נתיבים בשדה השליחות שם הע' 1.

379. שכן נחשב מחויב בדבר מצד דין "ערבות" - לפי שו"ע אדה"ז סי' קסז סכ"ג.

380. ראה שו"ע אדה"ז סי' תפר ס"ד: "ואם הם אין יודעים לברך ברכת המזון, יקרא הוא עמהם כל ברכת המזון מילה במילה, ואינו כמברך לבטלה, כיון שהן עונין אחריו כל מילה ומילה, והרי הוא כמקרא את הקטן ומלמדו ברכת המזון אחר אכילתו". וראה נתיבים בשדה השליחות שם הע' 3. שיעורי הלכה למעשה סי' עא אות ג.

381. ראה שיעורי הלכה למעשה שם סוף אות א, לפי המבואר בשו"ע אדה"ז סי' קכז ס"א גבי חזרת הש"ץ לציבור שיש בו בקיאות ואינם בקיאים, שלמרות זאת הש"ץ מוציא רק את מי שאינו בקי.

והוא דלא כמ"ש בנתיבים בשדה השליחות שם ס"ב ובהע' 2, לפי המנהג המובא בתרומת הדשן סי' קמ (להבנת כמה אחרונים) ועוד, שמברך התוקע ומוציא את הבקי יחד עם מי שאינו בקי (וראה בס' שיעורי הלכה למעשה שם סוף אות א, לפי המבואר בשו"ע אדה"ז סי' קכז ס"א גבי חזרת הש"ץ לציבור שיש בו בקיאות ואינם בקיאים, שלמרות זאת הש"ץ מוציא רק את מי שאינו בקי).

שעות מתחילת היום (שו"ע אדה"ז סי' תקצא סוסי"ד), כאשר הכוונה לשלש שעות זמניות מהנץ החמה, ובדומה לסוף זמן קריאת שמע, אכן אנשים שחוששים שלא יוכלו לתקוע להם לאחר מכן - מותר לתקוע עבורם החל מזמן הנץ החמה, וככפנים. וראה בהרחבה בירורי מנהגים - מועדים ע' 117 ואילך. נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ט הע' 14-15. וש"נ.

368. ע"פ המבואר בשו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"א. וראה נתיבים בשדה השליחות שם הע' 15.

369. שכן מצות שופר היא מדאורייתא ועולה בחשיבותה על מעלת התפילה בציבור.

370. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"א.

371. ראה משנ"ב סי' תקפה סק"א ובשעה"צ שם.

372. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"ב (גבי תקע קודם עמוד השחר והמשיך לאחר עמוד השחר).

373. שדינו דומה לתוקע בבית הכנסת, שכיון שתוקע עבור הציבור, נכללים בכוונתו גם אלו השומעים אותו מחוץ לבית הכנסת ומהבתים הסמוכים לו - עיי' היטב שו"ע אדה"ז סי' תקפט ס"ז.

374. וכדין "מי שהיה מהלך ועמד כדי לשמוע התקיעות משליח ציבור ואחרי"כ נסתפק לו אם נתכוון לצאת בשמיעתו - אין צריך

נשים וילדים

יג. נשים > אף שמעיקר הדין נשים פטורות ממצות שופר (ככל מצות עשה שהזמן גרמא), מכל מקום התירו לתקוע עבורן בשופר, ואף יכולות לברך על כך³⁸².

יד. הנשים המברכות, יכולות לברך הן את ברכת "לשמוע קול שופר" והן את ברכת "שהחינו". עם זאת, גבר שכבר יצא ידי חובתו ותוקע עבור הנשים בלבד, אינו יכול לברך עבורן, אפילו אם הן אינן יודעות לברך³⁸³.

טו. אם יש מספר נשים הרוצות לשמוע, יכולה אשה אחת לברך עבור כולן, ובפרט אם יש מהן שאינן יודעות לברך³⁸⁴.

טז. מספר התקיעות המחויב עבור הנשים זהה לזה של הגברים, כלומר, יש לתקוע עבורן שלושים קולות³⁸⁵.

יז. ילדים > מותר לתקוע גם עבור ילדים שהגיעו לגיל חינוך, והם יכולים לברך בעצמם את הברכות. אולם גם התוקע יכול לברך עבורם אף כאשר הם יודעים לברך בעצמם, מדין חינוך³⁸⁶.

מכשיר שמיעה

יח. אדם הנעזר במכשיר שמיעה (כאלו שהשימוש בהם מותר בשבת ויום-טוב), באם מדובר במכשיר שמיעה מיכני וללא כח אלקטרוני - חייב הוא בשופר ויכול לברך עליו וכן להוציא אחרים ידי חובתם.

אמנם באם מדובר במכשיר שמיעה חשמלי - אינו יוצא ידי חובת מצות שופר אם שומע

את קול השופר באמצעות המכשיר, אלא צריך להסיר מעליו את המכשיר ולשמוע את קול השופר באופן ישיר, ואם ללא המכשיר אינו יכול לשמוע את התקיעות כלל - אין לברך על תקיעות אלו, ומוטב לצרפו יחד עם אנשים אחרים ולתקוע בברכה עבורם, ולכוון להוציא גם כן³⁸⁷.

הפסק נשימה

יט. יש להיזהר לעשות הפסק נשימה בין כל תקיעה ותקיעה³⁸⁸, מלבד ב'שברים-תרועה' שבסדר תשר"ת שיש לתקוע אותן בנשימה אחת³⁸⁹. ואם תקע אותן בשתי נשימות - חוזר לתחילת הבבא, אך בשעת הדחק, אם לא חזר ותקע שנית - יצא ידי חובתו³⁹⁰.

אורך התקיעות

כ. מאחר שהשומעים צריכים להקשיב לתקיעות מתחילתן ועד סופן, וכן כדי שלא ייחלש התוקע ויוכל לזכות כמה שיותר יהודים, אין טעם להאריך בתקיעות יותר מהמחויב ע"פ דין (להאריך בטרומיטין או באורך התקיעות וכיו"ב) אך מאידך יש להיזהר לתקוע כפי המחויב בהלכה³⁹¹, וכפי שנבאר בהרחבה לעיל פט"ו.

מספר התקיעות

כא. מן הדין יש לתקוע שלושים תקיעות, וגם במסגרת 'מבצע שופר' אין להקל בזה לכתחילה ויש לתקוע כסדר: תשר"ת ג' פעמים, תש"ת ג' פעמים ותרת"ג ג' פעמים, ורק באופן זה יכול הוא לברך על התקיעה³⁹².

387. ראה לקוטי שיחות חכ"א ע' 497 שמחלק בין מכשיר חשמלי למכשיר מכני, שהשומע דרך מכשיר מכני שיוצא י"ח, דאכן שומע קול שופר. וראה גם פסקי תשובות סי' תקפט אות ג. נתיבים בשדה השליחות שם סי"ח ובבירורי הלכה סי' יג. וש"נ.

388. שו"ע אדה"ז סי' תקצ ס"ט. וראה לעיל פט"ו סי"ח ואילך פרטי הדינים בזה.

389. ואף שבתקיעות שבביהכ"ס עושים פעמים כך ופעמים כך, כדי לצאת גם דעת החולקים בזה (מבואר בשו"ע אדה"ז שם), ולכן בתקיעות דמועמד עושים הפסק גם בין 'שברים-תרועה' שבתשר"ת - במבצעים, שתוקעים רק סדר תשר"ת אחד יש לתקוע רק בנשימה אחת, וכפי הדעה העיקרית להלכה.

390. כמבואר בשו"ע אדה"ז שם, שהמנהג במדינותינו היה לתקוע תקיעות אלו עם הפסק נשימה. וראה גם להלן לענין התקיעות במבצע שופר.

391. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצ ס"ד.

392. וביאור הדברים בקצרה: הסיבה שתוקעים ל' קולות של תשר"ת ג' פעמים, תש"ת ג' פעמים ותרת"ג ג' פעמים היא משום שהחייב מן התורה הוא לתקוע תרועה עם תקיעה לפנייה ולאחריה, ולפי שאין אנו יודעים מה היא התרועה, תקנו חכמים לעשות התרועה בכמה אופנים שונים כדי לצאת ידי כל הספיקות (ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז סי'

הנ"ל שם הע' 1), שכן מנהג זה לא הובא בשו"ע אדה"ז, ואדרבה פסק כהמג"א בסי' תקפה שאינו מברך להוציא את הבקי.

382. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפט ס"ב.

נשים שומרות תורה ומצוות מעדות המזרח שכפי מנהגן אינן מברכות בקיום מצוות עשה שהזמן גרמא - יש לזכורן גם בתקיעת שופר (אך ללא ברכה) - ראה בהרחבה שו"ת יביע אומר ח"א סי' לט וסי' מב. ח"ה סי' מג. ולקוט יוסף מועדים ע' קסה.

383. ראה שו"ע אדה"ז שם.

ולענין אם יכול לאית עורון את המילים והן יחזרו אחרי - ראה בהמצוין לעיל הע' 380.

384. ראה פסקי תשובות סי' תקפה הע' 47. נתיבים בשדה השליחות שם סי"ו. וש"נ.

385. נתיבים בשדה השליחות שם הע' 9.

386. ראה שיעורי הלכה למעשה שם אות ב לפי שו"ע אדה"ז סי' קצ ס"ד (לענין ברכות הטעונות כוס), סי' רסט ס"ג (לענין קידוש), סי' רצו ס"ו (לענין הבדלה) וסי' קסו ס"כ (לענין ברכת הנהנין), ודלא כמ"ש בנתיבים בשדה השליחות שם סי"ה ובהע' 5, שיכול לברך עבורם רק אם אינם יודעים לברך.

וממילא לא יהיו הפסק, שאם ה'שברים'
הוא עיקר - הרי ה'תרועה' היתה כ'מתעסק'
בלבד, ואם ה'תרועה' עיקר - הרי ה'שברים'
היו כ'מתעסק' בלבד.³⁹⁵

(ב) לתקוע עשרה קולות בלבד של תשר"ת
תשר"ת תר"ת.³⁹⁶

(ג) יכול גם לתקוע רק תשר"ת ג' פעמים או
תר"ת ג' פעמים.³⁹⁷

כג. אם השומע ממחר וכדו' ואינו מוכן בשום
אופן לשמוע מספר התקיעות המחויבות
(שלושים קולות) אלא לשמוע רק מספר
תקיעות בלבד ובלאו הכי לא ישמע כלל -
גם זה ניתן להחשיב לאונס, ולתקוע בפניו
בא' משלושת האופנים הנ"ל.

כד. יודגש כי יש לתקוע רק תקיעות כאלו שניתן
לצאת בהם ידי חובת מצות שופר, אבל
מספר תקיעות שאין השומע יוצא בהם ידי
חובתו - אין לתקוע אפילו ללא ברכה, שכן
אסור לתקוע לחינם ביום טוב.³⁹⁸

מסיבה זו, אין לתקוע תקיעות לתזכורת או
כדי לגרום לאנשים לצאת מבתיים לשמוע
קול שופר, כיון שלא מדובר בתקיעות של
מצוה.

395. כן דעת הגה"ח הרב חיים שלום דייטש שליט"א והגה"ח הרב
יקותיאל פרקש שליט"א ועוד. וראה גם נתיבים בשדה השליחות ח"ב
פ"ט ס"ד ובהע' 4. שו"ת השלוחים סי' מז.

396. ראה מטה אפרים סי' תקפו סק"ג. סי' תרא סק"ג. מועדי קודש
שם. לוח יומי הלכה למעשה, ראש השנה תשפ"ה ח"א, ע' לב ואילך.
וש"ג. וראה שו"ת השלוחים שם.

397. לפי המבואר בסי' תקצג שם. וראה נתיבים בשדה השליחות
ושו"ת השלוחים שם.

398. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצו ס"ב.

ואין צורך שבעל תוקע אחד יתקע את כל הל'
קולות, אלא אפשר לחלק את התקיעות בין
כמה בעלי תקיעה, וכשאחד מהם מתעייף,
משיך חברו מהמקום בו הוא הפסיק.³⁹³

כב. בשעת הדחק, כאשר נחלש התוקע ואינו
יכול לתקוע שלושים קולות (ואין מי שיעזור
לו), נאמרו כמה דעות ואפשרויות במספר
התקיעות המינימלי, אך מאחר שפירוט
אלו מבוססות רק על דעות מסוימות
בפוסקים ויש חולקים בזה, לכן יובהר
שבמקרה כזה יתקע ללא ברכה:

(א) לתקוע תשר"ת ג' פעמים³⁹⁴, ויש
המציעים במקרה זה - לעשות הפסק נשימה
בין ה'שברים' לתרועה, ולעשות תנאי, שכל
קולות ה'שברים' וה'תרועה' המיותרים יהיו
כ'מתעסק בעלמא' ולא כדי לצאת ידי חובה

תקצ' ס"א-ב). ונראה מדברי אדה"ז, שלאחר תקנת חכמים זו הרי כן
הוא קיום מצות התורה, ואין לפחות מכך מדינא (כן משמעות לשון
אדה"ז בסי' תקצב ס"ג ובעיקר ב) ס"ז, סי' תקצו ס"א, ועוד. וי"ל דכך
היא שיטת הרמב"ם הל' שופר פ"ג ה"ב'ג בזה, דלא כרב האי גאון
המובא בראש-ראש השנה פ"ד ס"י, ובשו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ד
בשם "יש נוהגין". וכ"כ המשנ"ב ועוד.

393. כמבואר בשו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"ח.

394. שכן כתב בשו"ע אדה"ז סי' תקצג ס"ג (מהר"ן ראש-השנה יא, ב
בדפי הרי"ף ד"ה ודאמרין. וטושו"ע סי' תקצג ס"ב ומג"א שם סק"ג)
דמי שאינו יודע כיצד לעשות התרועה, שיתקע מה שהוא יודע ויעשה
י' קולות, "דשמא מה שהוא יודע זו היא תרועה האמורה בתורה
ונמצא מקיים המצוה כמאמרה", היינו שהגם שמתקנת חכמים מחויב
הוא מצד הספק לתקוע ל' קולות, אבל מ"מ כל שיכול לתקוע באחד
מאופני התרועה האמורה בתורה, מחויב לעשות כן שמה אכן זו היא
התרועה, ונמצא שקיים את מצות התורה. ובפרט כשתוקע תשר"ת,
שאו תוקע למעשה את כל סוגי התרועות (ראה שו"ע אדה"ז סי'
תקצב ס"ג).

ומזה למד במטה אפרים על אתר סק"ג דמי שהוא חלוש וכו' "יתקע
תשר"ת לבד בלא ברכה", והיינו ג' פעמים תשר"ת (ראה מועדי
קודש הל' ראש-השנה פ"ח הע' 11. שו"ת השלוחים ע' רנב במוסגר).
ואכמ"ל בשיטת המטה אפרים בזה.

סמ"ק), ואכילת פירות וירקות ושתייה [לא חריפה] אפילו הרבה) - מותרת.⁶

איסורי התענית

ה. אין לטעום מאכל אפילו בכמות קטנה ביותר, גם אם יטעם ויפלוט מיד.⁷

ו. כמו כן אין ללעוס מסטיק וכיו"ב בתענית, שכן יש בו מתיקות והנאה והוא בכלל אכילה ושתייה האסורות בתענית.⁸

ז. אין שוטפים את הפה ביום התענית.⁹ אכן מי שיש לו צער גדול בדבר וכיו"ב, יש מקום להקל לשטוף פיו ואף לצחצח שיניים, אך יזהר ביותר לכופף ראשו ופיו למטה כדי שלא יבלע את המים.¹⁰

ח. שכח ואכל או שתה בתענית - עליו להמשיך ולהשלים את התענית, ואין הבדל בכמות האכילה והשתייה.

אכן, אם אכל או שתה יותר מכשיעור (היינו שאכל שיעור ככותבת¹¹ 38 סמ"ק¹²) בכדי אכילת פרס (בתוך 7-6 דקות¹³), או שתה שיעור מלוא לוגמיו (40 סמ"ק¹⁴) - אינו

6. והיינו מצד איסור אכילה קודם התפילה, וכפי שהאריך בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ו סי' גב (וכ"כ עוד אחרונים) [וראה לוח יומי הלכה למעשה (כד"צ קראון-הייטס), בין-המצרים תשפ"ג, ע' כב ובהע' 75. וראה גם קובץ הערות וביאורים גל' א' ע' 81-2. והוא דלא כמ"ש בהתקשרות גל' קא שם, שלא נאמרה הגבלה זו אלא בתענית של תשובה ולא בשאר תעניות].

7. שו"ע ורמ"א סי' תקסז ס"א.

מלבד כאשר במשך לצורך סעודת מצוה שתקיים בלילה, שאז הקילו בתענית: ציבור (פרט לתשעה: באב ויום-הכיפורים) לטעום ולפלוט מיד - משנ"ב שם סק"ו.

8. ראה שו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' פ אות ב. חזו"ע ארבע תעניות ע' כ"ל: ושל"ג.

9. ראה משנ"ב סי' תקסז סק"ג. היום יום כ"ב מנחם-אב.

10. משנ"ב שם סק"א. וראה שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' קט. חזו"ע שם ע' כז:כח. ושל"ג.

11. וכדעת שו"ת צמח צדק שער המילואים ח"א סי' חי' [במהדורת תשנ"ד: סי' קט"ק, ובמהדורת תשע"ח: סי' צב:צג] לענין תשעה: באב. ספר המנהגים ע' 45 ובשו"ג. ושל"ג - שכן הוא שיעור העינוי בכל ארבע התעניות, בכיום-הכיפורים (ראה שו"ע אדה"ו סי' תריח סי"ג).

12. שיעור ככותבת כתב בשו"ע אדה"ו שם שהוא שני שליש ביצה. וראה בזה שיעורי תורה להגרא"ח נאה סי' ג ס"ו ואילך שיעור ככותבת לענין יום-הכיפורים שאיסורו בכרת, אבל בדברנו יש להקל, ולפ"ו אם שיעור ביצה לדעתו הוא 57.6 סמ"ק, אזי שיעור כותבת, שהוא שני שליש ביצה, הוא 38.4 סמ"ק. וראה גם פסקי תשובות סי' תקסח הע' 2.

13. ראה ספר המנהגים שם. שיעורי הלכה למעשה ח"א ע' תכו. ואכ"מ.

14. דשיעור 'כלמלא לוגמיו' היינו כמות השתייה שאדם מסוגל למלא בצד אחד של פיו. ולמעשה מדובר בכ-40 סמ"ק (מ"ל). שיעור זה של 40 סמ"ק (מ"ל) הוא באיש או אישה ממוצעים, אך מי שמבנה גופם קטן (צעירים וכיו"ב), שפיהם קטן יותר, צריכים לשער לפי הכמות

עשרת־ימיתשובה

א. צום גדליה

התענית

א. חובה להתענות בג' בתשרי, וצום זה נקרא "צום גדליה", שנהרג בו גדליה בן אחיקם.¹

אכילה קודם עלות־השחר

ב. זמן התענית הוא מעלות־השחר עד צאת־הכוכבים.²

ג. אם הלך לישון מתוך כוונה לישון עד הבוקר, הרי שהתענית מתחילה מהרגע שנרדם. וגם אם מתעורר לפני עלות־השחר - אסור לו לאכול.

ולכן, אם הולך לישון ורוצה לקום ולאכול קודם תחילת זמן התענית - דהיינו לפני עלות־השחר - יש לו להתנות כן קודם השינה³, ולכתחילה צריך להתנות זאת בפיו בפירוש⁴. אם שכח להתנות וקם משנתו - אין לו לאכול ולשתות כלל קודם עלות־השחר, אך אם הוא רגיל לשתות כשקם משנתו - מותר לו לשתות קודם עלות־השחר.⁵

ד. החל מחצי שעה קודם עלות־השחר אין להתחיל סעודת קבע, אפילו סעודה קטנה, אבל טעימה (היינו מזונות עד כביצה (כ-56

1. שו"ע סי' תקמט ס"א. שו"ע אדה"ו סי' תרב ס"א. וראה ספר השיחות תנש"א ח"א ע' 17 ואילך.

2. ראה שו"ע סי' תקסב ס"א וסי' תקסד ס"א. [ולהעיר מר"ד משיחת ליל י' טבת תשנ"ב "כהזכירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות־השחר" (שיחות קודש תשנ"ב ח"ב ע' 494). ויש שדייקו מכך שהכוונה לזמן המבואר באגרת התשובה פ"ג גבי תענית תשובה, שם כתב אדה"ו: "זוגם יכול לאכול מעט כג' שעות לפני נץ־החמה, ואף־על־פי־כן נחשב לתענית אם התנה כן". וכ"כ בספר המנהגים ע' 45 אודות "תענית תשובה בימות החורף". ובשו"ג שם "הוספת המלקט" כתב: "צ"ע אם בכל תענית דינו כן" (ואכמה"ל בזה).

אך גם אז הו' הכוונה - משמעות הדברים שאין זו הכרעה ברורה, שאכן צריכים להתענות בזמן שלפני עלות־השחר. וראה גם בהמשך השיחה שם: "... אלא שהקב"ה 'שחרר' את בני־ישראל מה'תענית' במשך הלילה עד עלות־השחר" וכו'. וראה גם שיחת עשרה בטבת תשנ"ב (תורת מנחם תשנ"ב ח"ב ע' 81 הע' 45): "שבועשה בטבת עצמו מודגש עוד יותר ענין זה בליל עשרה בטבת - שכבר התחיל יום העשירי בטבת, שמתחיל מבערב (ויהי ערב ויהי בוקר), ואעפ"כ לא התחיל הצום דעשירי בטבת עד עלות־השחר", ובשו"ג מצ"ן לשר"ע שם].

3. שו"ע סי' תקסד שם.

4. ראה שו"ת אור לציון ח"ג פל"א תשובה ב.

5. מג"א שם סק"ג. משנ"ב שם סק"ו. וראה המובא בפסקי תשובות שם אות ב ובהערות שם. ושל"ג.

יג. יולדת ומפלת בתוך שלושים יום - פטורות מן התענית.²³

יד. חולה שאין בו סכנה - פטור מן התענית ואין לו להחמיר על עצמו²⁴, ובכל ספק יש להתנייע עם רב מורה-הוראה.

טו. חתן וכלה בתוך שבעת ימי המשתה מתענים ככל אדם, כבכל תענית ציבור²⁵.

טז. בעלי הברית (הסנדק, המוהל והורי התינוק) מתענים ככל אדם²⁶, את היין נותנים לשתות לקטן²⁷ שהגיע לחינוך²⁸ שיטעם מעט מן הכוס²⁹, ועורכים את סעודת הברית במוצאי הצום³⁰.

יז. מי שהותר לו לאכול בצום - יכול לאכול כדרכו ואינו צריך לאכול ב'שעורים' כמו ביום-הכיפורים³¹, אך יעשה זאת בצנעא ולא בפני הציבור³², וכן לא יאכל מעדנים ומותרות אלא רק כדי צרכו ותו לא³³.

ב. סדר התפילות ומנהגי התענית

עבודה רוחנית

א. תורה, תפילה וצדקה > ביום התענית יש

אומר "ענגנו" בתפילתו ואינו עולה לתורה או נושא כפיו וכן אינו מתפלל לפני העמוד¹⁶.

אבל אם אכל פחות מכשיעור - אומר "ענגנו" בתפילתו וכן עולה לתורה ונושא כפיו ומתפלל לפני העמוד¹⁷.

ט. שכח ובירך על מאכל או משקה ונזכר שזה תענית - לא יאכל וישתה אלא יאמר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"¹⁸.

החייבים והפטורים מן התענית

הבהרה חשובה: הבא להלן כולל את פרטי הדינים באופן כללי. בנוגע למעשה חובה להתנייע עם רב מורה-הוראה בכל מקרה לגופו.

י. הכל חייבים להתענות בין איש ובין אשה משהגיעו לגיל מצוות¹⁹,

יא. מעוברות ומניקות פטורות מן התענית, ואינן צריכות להחמיר על עצמן ולהתענות, בפרט אם מרגישות חולשה²⁰.

יב. למעשה, גם אשה המניקה באופן חלקי בלבד והתינוק ניזון גם מתחליפי חלב - פטורה מן הצום²¹, ובזמננו יש להקל אף לאשה שאינה מניקה בפועל כל כ"ד חודש מהלידה, בפרט אם מרגישה חולשה²².

הנכנסת לפיהם, ולכן אצלם שיעור כמלוא לוגמיו הוא כ"ס 35 סמ"ק (מ"ל) - ראה שו"ע אדה"ז סי' תריח סי"ב.

15. משנ"ב סי' תקסח סק"ה. וראה שו"ת דברי נחמיה סי"ס מא. וע"ע בהמצוין בפסקי תשובות סי' תקסח אות א ובהע' 5.

16. שו"ע סי' תקסח ס"א. ביאור הלכה סי' תקסח ד"ה בין יחיד (אבל ראה משנ"ב סי' תקסח סק"ג. וראה בהמצוין בפסקי תשובות סי' תקסח אות א). וראה עוד בזה להלן בפנים פ"ב סי"ז ובהמצוין שם.

17. שו"ת מהר"ם שיק סי' רצ. שו"ת מרחשת ח"א סי' יד סק"ד. נשמת אברהם סי' תקנט סק"ב בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה.

18. ראה שערי תשובה סי' תקסח סק"א. וראה בהרחבה פסקי תשובות שם אות ב ובהערות שם. וש"נ.

19. שו"ע סי' תקנ ס"א.

20. רמ"א שם. ושם כתב: "שמצטערות הרבה", וראה גם בשו"ע אדה"ז סי' תע ס"ה, שההיתר הוא רק "כשיש לה צער מן התענית".

אכן כתבו הפוסקים האחרונים שבדורותינו כל המעוברות והמניקות נכללות בהגדרה זו ואינן צריכות להתענות, ובפרט אם מרגישות חולשה או שידועות שיבואו לידי חולשה וצער גדול עקב התענית - ראה בהמובא בפסקי תשובות סי' תקנ אות א ובהערות שם. וש"נ. וראה בהערות הבאות.

21. ראה פסקי תשובות שם הע' 7. וראה בהערה הקודמת.

22. ואף שניתן לדייק מדברי אדה"ז שם, שפטור מתענית של מנהג בלבד רק "מעוברת או מניקה ויש לה צער מן התענית וכן יולדת כל שלושים יום אף שאין לה צער", ולכאורה היולדת כל שלושים יום כבר בכלל מניקה, אלא שגם אם אינה מניקה בפועל כל שלושים יום פטורה מדין יולדת. אבל המניקה פטורה כל עוד היא מניקה בפועל - מכל מקום למעשה, גם מי שאינה מניקה בפועל יש להקל בזמננו שפטורה מן הצום, שחלושות הן ובפרט אם מרגישות חולשה או שידועות שהצום יגרום להן לחולשה. וכן מורה הרב יקותיאל פרקש שליט"א.

וודאי שאם התחילה את התענית ומתקשה לצום - יש לפטרה מדין חולה שאין בו סכנה - ראה בהמצוין בפסקי תשובות סי' תקנ הע' 4. וראה עוד לעיל בהערות הקודמות.

23. ראה שו"ע סי' תקנ ס"ו (אודות תשעה-באב, וכ"ש בשאר תענית-ציבור). וגם לאחר שלושים יום יש להקל באם היא חלושה, מדין חולה שאין בו סכנה, כדלהלן בפנים.

24. משנ"ב שם סק"ד.

25. ריטב"א תענית לא, ב. ביה"ל סי' תקמט ד"ה חייבים. משנ"ב סי' תקנ סק"ב. וראה עוד בהמצוין בפסקי תשובות סי' תקמט אות ב ובהע' 12.

26. ראה מג"א סי' תקנט סק"א. באר היטב שם סקט"ו. משנ"ב שם סקל"ה.

27. שו"ע שם סי"ז. ואין חוששים שמא יתרגל לשתות גם כשיגדל - משום שברית בתענית-ציבור אינו דבר קבוע (מג"א שם סק"ט).

28. מג"א שם. וראה גם שו"ע אדה"ז סי' תרכא ס"ה.

29. ראה שו"ע אדה"ז סי' קצ ס"ד.

באם אין ילד אפשר להסתפק בהטעמה לתינוק הנימול, וכפי הדין ביום-הכיפורים - ראה שו"ע אדה"ז שם.

30. מג"א סי' תקנט שם. ועוד.

31. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 278 הע' 58.

32. ראה מטה אפרים סי' תרב סכ"ב. שו"ת מנחת אלעזר ח"ג סי' ג. וראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רסה שאם ניכר לכל שהוא חולה או בחולה שיש בו סכנה - אין צריך להקפיד על כך.

33. משנ"ב סי' תקנ סק"ה.

ואם שכח ולא אמר "עננו" כלל - אינו חוזר.⁴²

ז. מי שאינו מתענה או ששכח ואכל או שתה יותר מכשיעור - לא ישמש כשליח-ציבור (כדלעיל פ"א ס"ח)⁴³, אבל אם אין מישהו אחר - יכול לשמש כשליח-ציבור, אך יאמר "עננו" בברכת "שומע תפלה" וכן לא יאמר "ביום צום תעניתנו" אלא "ביום צום התענית הזה"⁴⁴ ויחתום "שומע תפלה" בלבד.⁴⁵

ח. הדברים אמורים גם לגבי מי שהוא 'חיוב', שאם אינו מתענה אינו יכול לשמש כשליח-ציבור, אלא אם כן יאכל רק 'לשיעורים', שאז נחשב כמתענה ויכול לשמש כשליח-ציבור.⁴⁶

סליחות

ט. זמן אמירתם > אומרים סליחות⁴⁷ בתוך תפילת שחרית⁴⁸, לאחר תחנון, ובשנה זו, שהצום חל ביום חמישי, אומרים "והוא רחום" עד "שומר ישראל" ולא עד בכלל, ושם אומרים הסליחות, ובסיומם אומרים "שומר ישראל" וממשיכים משם על הסדר.⁴⁹

י. הנהגת השליח-ציבור > נכון ששליח-ציבור יעבור תחילה על סדר הסליחות ובפרט על הפיוטים, לדעת לכל הפחות את פירוש המילים.⁵⁰

יא. באמירת "עננו" מסיים שליח-ציבור בקול רם בכל המקומות המסומנים בשתי נקודות.⁵¹

יב. יחיד בסליחות > יחיד האומר סליחות לא יאמר י"ג מדות⁵², גם לא בניגון ובטעמים.⁵³

להוסיף בתורה תפילה וצדקה³⁴. ונוהגים להרבות בצדקה ביום התענית.³⁵

וראה להלן ס"ב לענין "אגרא דתעניתא".

ב. הוספה זו בצדקה צריכה להיות הן בכמות והן באיכות על ידי נתינה בסבר פנים יפות.³⁶

ג. כן יש להוסיף גם בצדקה רוחנית - על ידי הפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות.³⁷

ד. תשובה > ביום התענית יש לקיים את ענין התשובה במעשה בפועל - עלידי חרטה גמורה על העבר וקבלה טובה על העתיד.³⁸

תפילת שחרית

ה. שליח-ציבור אומר "עננו" בחזרת הש"ץ בין ברכת "גואל ישראל" ל"רפאנו"³⁹ אף אם יש רק שלשה מתענים ובוודאי אם יש עוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור.⁴⁰

ו. שליח-ציבור ששכח לומר "עננו":

אם לא סיים ברכת "רפאנו" - יאמר "עננו" במקום שנזכר ויחזור לומר "רפאנו",

ואם כבר סיים ברכת "רפאנו" - יאמר "עננו" ב"שומע תפלה" לפני "כי אתה שומע" ויחתום "ברוך אתה ה' העונה בעת צרה ושומע תפלה" [ואם חתם "שומע תפלה" - יצא],

ואם סיים ברכת "שומע תפלה" - אומרה ברכה בפני עצמה לאחר "שים שלום", קודם "יהיו לרצון".⁴¹

34. שיחות כ"ק אדמו"ר: עשרה בטבת תשמ"א (לקוטי שיחות ח"ב ע' 531). תענית-אסתר תשמ"מ (תורת מנחם תשמ"מ ח"ב ע' 1170). וראה בשיחת עשרה בטבת תשמ"ב (תורת מנחם תשמ"ב ח"ב ע' 653) ראה מפסוק למנהג זה.

35. ראה כף החיים סי' תקסו סקט"ו. לקוטי שיחות חכ"ה ע' 470. שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ משפטים תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ב ע' 280 הע' 32).

ובלוח כולל חב"ד: "ראוי לזכור את ירושלים החריבה ביום צום תעניתנו, ולפקוד יושביה בצדקה לקופת רבי מאיר בעל הנס זי"ע לצדקת הישוב".

36. שיחת כ"ק אדמו"ר עשרה בטבת תשמ"ו (תורת מנחם תשמ"ו ח"ב ע' 291).

37. שיחת כ"ק אדמו"ר שבעה עשר בתמוז תשמ"ו (תורת מנחם תשמ"ו ח"ד ע' 114).

38. שיחת כ"ק אדמו"ר תענית-אסתר תשמ"מ (שיחות קודש תשמ"מ ח"ב ע' 268).

39. סידור אדה"ו.

40. ספר המנהגים ע' 45 לפי פסקי דינים צמח צדק א"ח סי' תקסו סק"ג. שו"ת צמח צדק א"ח מילואים סי' ח (במהדורת תשנ"ד: סי' קי, ובמהדורת תשע"ח: סי' צג).

41. שו"ע אדה"ו סי' קיט ס"ה.

42. דמשמע שאחר ששכח ב"שומע תפלה" אינו צריך לחזור מדינא ורק שיכול עדיין לאומרה כברכה בפני עצמה אחר ברכת "שים שלום", ולכן אם שכח לגמרי אינו צריך לחזור כלל - ראה א"ר סי' תקסו סק"ו. ברכי יוסף שם סק"ו. ולהעיר מלשון אדה"ו שם. ואכ"מ.

43. שו"ע סי' תקסו ס"ה ובמג"א שם סק"ו.

44. משנ"ב שם סק"ח לפי מג"א שם.

45. מחצית השקל על מג"א שם.

46. לפי המבואר לעיל פ"א ס"ח.

47. ספר המנהגים ע' 45.

48. לפי ספר המנהגים ע' 45 הע' 3*.

49. סידור אדה"ו.

50. ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ו ע' שסג. ח"א ע' שנג וע' תטז ועוד - אודות תפילות הימים הנוראים. ובהלכות ומנהגי חב"ד ע' 303 הע' 80, שלכאורה הוראה זו שייכת גם לסליחות. וכ"כ בנתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ב ס"ג.

51. אוצר מנהגי חב"ד אילול-תשרי ע' כח.

52. שו"ע סי' תקסו ס"ה. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ג ע' קלח.

53. כך מורים רבים מרבני חב"ד ע"פ מענה כ"ק אדמו"ר, שהובא

הארוך עם הקטעים השייכים לתענית - ציבור.

טז. כאשר אין אומרים תחנון [כגון כשיש חתן או ברית מילה וכדו'] אין אומרים "אבינו מלכנו" הארוך⁵⁹.

קריאת התורה

יז. קוראים בתורה "ויחל משה" ועולים שלשה קרואים.

יח. קוראים "ויחל" אף אם יש רק שלושה מתענים⁶⁰.

יט. מי שאינו מתענה - לא יעלה לתורה⁶¹, ואם קראוהו, אם חלה התענית בשני וחמישי - בשחרית יכול לעלות, אבל בשאר ימים או במנחה בכל הימים - לא יעלה, ואם צר לו להודיע שאינו מתענה מפני חילול השם - יעלה⁶².

אמנם להגבהה וגלילה, וכן פתיחת הארון, ניתן לכבד גם את מי שאינו מתענה⁶³.

כ. את הפסוקים "שוב מחרון אפך" וגו', "ה' אֵל רחום" וגו', "וסלחת לעווננו" וגו' - אומר הציבור בקול רם והקורא בתורה חוזר עליהם. כ"ק אדמו"ר, כשעלה לתורה, התחיל לאומרם יחד עם הציבור וסיימם עם הקורא בתורה⁶⁴.

כא. בפסוק "יִקְרָא בִשְׁם ה'" יש לקורא להפסיק בין המילים "בשם ה'", כי המילה "בשם" היא בטעם טפחא, שהוא טעם מפסיק⁶⁵.

"אגרא דתעניתא"

כב. בימי התעניות נכון לתת לצדקה לפני תפילת מנחה - "אגרא דתעניתא"⁶⁶, ויש נותנים לפי עלות הסעודות שהיו אמורים לאכול היום (כ-20 ₪ לערך לכל סעודה)⁶⁷.

אולם יחיד המתפלל עם הציבור ואינו אוחז לגמרי עם הציבור, יכול לאומרם גם קצת לאחריהם, שכיון שיש ציבור האומרן נחשבת האמירה בציבור⁵⁴.

יג. יחיד יכול לומר גם את הפיוטים שבלשון תרגום, כמו "מחי ומסי"⁵⁵.

יד. כשיש ברית או חתן > אם נערכת ברית מילה בבית הכנסת או במקרה שבעלי הברית מתפללים עם המניין⁵⁶ או שנמצא חתן בבית הכנסת - הקהל אין אומרים תחנון ולא "אבינו מלכנו" הארוך (כדלהלן ס"ז), אבל אומרים סליחות כרגיל⁵⁷.

אך בעלי השמחה עצמם אין אומרים לא תחנון ולא סליחות [אבל צריכים לשמוע קריאת "ויחל", כדלהלן]⁵⁸.

"אבינו מלכנו" הארוך

טו. לאחר הסליחות אומרים "אבינו מלכנו"

בכפר חב"ד גל' 585 ע' 54 והיכל מנחם ח"ג ע' רסה - הלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 (ושם, שזה למרות האמור בענין זה בשו"ע ונו"כ שם, וגם במטה אפרים סי' תקפא סקכ"א, שיחיד יכול לומר בניגון וטעמים. וראה בקצה המטה שם, שמבאי את חילוקי הדעות השונות בזה. וצ"ע). אוצר מנהגי חב"ד שם ע' כו.

54. ראה המובא באישי ישראל פכ"ה הע' 16. נתיבים בשדה השליחות ח"א, פ"א הע' 28, ושם שכן הבחינו פעמים רבות שכך נהג כ"ק אדמו"ר כאשר הש"ץ מיהר וכשאמר י"ג מידות אחו כ"ק אדמו"ר קצת קודם, שלא הפסיק אז ואמר י"ג מידות עם הציבור אלא אמר לעצמו כשהגיע למקומו.

55. ראה התקשרות גל' ס ע' 20 הע' 8 שדייקו כן מדברי אדה"ז שיחיד אינו אומר רק את היקום פורקן השני, שמכך משמע שאין מניעה עקרונית שהיחיד יאמר פיוטים בלשון תרגום. ע"ש. וראה גם סידור רבינו הוקן עם ציונים והערות ע' שח. קובץ הערות וביאורים גל' תרא ע' 21 ואילך, והמשך הדיון בגיליונות תרג ותר. בירורי מנהגים - מועדים ע' 108 ואילך. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 301 הע' 68. ולהעיר, שבליקוט טעמים ומקורות לסליחות לא ציין כ"ק אדמו"ר שלא אומרים זאת ביחיד. אכן, בלוח כולל חב"ד כתב שהיחיד אינו אומר הפיוטים שבלשון תרגום.

56. הדגש שבעלי ברית לא די בכך שנמצאים במנין אלא צריכים הם להתפלל עם המנין כדי לפטור מתחנון - ראה בזה אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד, מעגל החיים, פ"ד סנה"ב ובהע' קח. וש"נ.

57. השלמה לסי' קלא סי' (שו"ע אדה"ז ח"ד ע' תכה).

58. המנהג בבית חיינו: מתחילים "סלח לנו", אל ארך אפיים, ויעבור, סלח לנו, וממשיכים בסדר הסליחות לתענית ציבור שעומדים בה, כולל אמירת יודי שבסדר הסליחות (לאחר פסוקי "שמע קולנו"). וכפי שנדפס בסידורי תהלת ה' הישנים (ע"פ לוח יומי הלכה למעשה, פורים תשפ"ה, הע' 75).

59. שם ("אפשר דאף הסליחות דתענית ציבור אין אומרים"). וכ"ה בבית דוד סי' שמו. עבודת הקודש (להחיד"א), קשר גודל סי' יט סכ"ד. שערי תשובה סי' קלא סקט"ו. כורת הברית יודי סי' רסה סקט"ט. שבח הברית, הלכות ומנהגי מילה, פ"ג ס"ג. ובלוח יומי הלכה למעשה שם, שכן המנהג כיום בבית חיינו. וע"ע בלוח הנ"ל לחודש תשרי תשפ"ה, ח"א ע' טו הע' 58 ובהמציזין שם. אבל ראה התקשרות גל' אסו ע' 14 הע' 15 שכתב שלמעשה כן אומרים סליחות.

59. שיחת כ"ק אדמו"ר ו' תשרי תשל"ה (שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 48). ולהעיר משעורי הלכה למעשה ח"א סי' עג אות ד.

60. ספר המנהגים ע' 45. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חט"ז ע' שיג.

61. שו"ע סי' תקסו ס"ו.

62. משנ"ב שם סק"כא. לוח כולל חב"ד. ולהעיר משו"ת חתם סופר סי' קנו.

63. ראה מטה אפרים סי' תרב סקט"ו. שערי אפרים שער א סי' יב.

64. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 35.

65. לוח כולל חב"ד.

66. ברכות ו, ב: "אגרא דתעניתא - צדקתא".

67. אליה רבה סי' תקסו סק"ב. משנה ברורה סי' תקסו סק"ב. הובא ונתבאר בשיחת כ"ק אדמו"ר מוצאי שושן פורים תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"ב ע' 460 ובהע' 35 שם).

ואלוקי אבותינו ברכנו" וכו' לפני "שים שלום".

במקומות שנוהגים שהכהנים עולים לדוכן ונושאים כפיהם, נוהגים כן גם במנחה ותענית-ציבור באם מתפללים אותה סמוך לשקיעת-החמה, אבל לא כשמתפללים מנחה גדולה⁷³.

ל. אחרי נפילת-אפים אומרים "אבינו מלכנו" הארוך⁷⁴ (אלא אם כן אין אומרים תחנון, כנ"ל ס"ז).

לא. באם נערכת ברית-מילה בבית-הכנסת או אם בעלי הברית מתפללים עם המנין או שנמצא חתן בבית-הכנסת - אין אומרים תחנון ולא "אבינו מלכנו" הארוך, כנ"ל ס"ד.

דברי כיבושין

לב. כ"ק אדמו"ר נהג לשאת "דברי כיבושין" ביום התענית בזמן תפילת מנחה, ואף עורר להנהיג כן בכל מקום⁷⁵.

לענין סגנון ואופן אמירת דברי הכיבושין - ראה הערה⁷⁶.

תפילת ערבית

לג. מתפללים תפילת ערבית מיד בצאת-הכוכבים ואין להתעכב, משום טורח הציבור, ואפשר

כג. את דמי "אגרא דתעניתא" נותנים לצדקה לעניים⁶⁸.

תפילת מנחה

כד. נוהגים להתפלל מנחה בשעה מאוחרת [יחסית]⁶⁹.

כה. בתפילת מנחה קוראים בתורה "ויחל משה" לשלשה קרואים והשלישי הוא המפטיר, ואין אומרים חצי קדיש בין הקריאה להפטרה, ומפטירים "דרשו ה' בהמצאו" (וראה לעיל ס"ז ואילך פרטי דיני קריאת-התורה ותענית-ציבור).

כו. יש שכתבו שעל השליח-ציבור להתחיל את החצי-קדיש שלאחר קריאת-התורה ולפני תפילת שמונה-עשרה רק לאחר הכנסת ספר-התורה לארון-הקודש⁷⁰. אמנם רבים נוהגים לומר את הקדיש עם תחילת החזרת ספר-התורה לארון-הקודש ולהאריך בו עד הכנסתו לארון-הקודש, כבתפילת מנחה של שבת⁷¹.

כז. בתפילת שמונה-עשרה אומרים הציבור "עננו" בברכת "שומע תפלה", ובחזרת הש"ץ אומר השליח-ציבור "עננו" בין ברכת "גואל ישראל" ל"רפאנו".

כח. יחיד ששכח לומר "עננו" בברכת "שומע תפלה", אומרה אחר "אלוקי נצור" קודם "יהיו לרצון" השני, ואם נזכר לאחר שאמר "יהיו לרצון" השני - אינו חוזר⁷².

ש"ץ ששכח לומר "עננו" בחזרת הש"ץ - ראה לעיל ס"ו.

כט. בחזרת הש"ץ אומר השליח-ציבור "אלוקינו

68. ראה רש"י שם ד"ה אגרא דתעניתא: "שנותנין צדקה לערב, לפרנסת העניים שהתענו היום".

69. ספר המנהגים ע' 48.

ושם בהערה מלקוטי דיבורים ח"א ע' קח, שכן דייקו לנהוג בליובאוויטש. ושאל הכוונה שהתפללו לאחר שקיעת החמה אלא בשעה מאוחרת - ב"ז תמוז בשעה שמונה ובתשעה באב בשעה שבע. ובהלכות ומנהגי חב"ד ע' 131 הע' 74 כתב שזהו לפי ש"ע אדה"ז סי' קכט ס"א. והוסיף שם ש"ק אדמו"ר בפועל התפלל מנחה גם בתענית ציבור בשעה הקבועה - 15:15. ע"ש.

70. ראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות מנחה של שבת הע' 6, שכן משמע מדברי השער הכולל. וראה בהרחבה קובץ הערות וביאורים גל' א'קכב ע' 87 ואילך.

וכן נהג כ"ק אדמו"ר, כפי ניתן לראות בבירור במראות-קודש מצום גדליה ועשרה בטבת תשמ"ט. וכך כתב הרב חיים שאול ברוך ש' בהתקשרות גל' א'מו ע' 14, שכן נהג כ"ק אדמו"ר בשנת האבילות על הרבנית ע"ה (למעט בתענית אסתר).

71. וכן נהגו בבית-חינו.

72. ש"ע סי' תקסה ס"ב ובמשנ"ב שם סק"ז.

73. לפי ש"ע אדה"ז סי' קכט ס"א.

74. ספר המנהגים ע' 45.

75. שיחת כ"ק אדמו"ר אור לעשרה בטבת תשל"ח (לקוטי שיחות ח"כ ע' 352). וראה גם שיחת עשרה בטבת תשל"ח (שם ע' 360), שלמרות שענין זה לא מצינו שנהגו בו רבותינו נשיאנו ולחדש עניין דרושה זהירות מיוחדת, אבל דובר כבר כמה פעמים שכשמודבר בעניין המוסיף ביראת שמים ובקיום המצוות אזי זה מעורר ומעודד לנהוג כך.

76. להלן מספר מהוראות כ"ק אדמו"ר בענין אופן אמירת "דברי כיבושין":

* דברים אלו אומרים אותם בשפה המדוברת ויש לדבר בהם על העניינים העומדים על הפרק - שיחת עשרה בטבת תשל"ח (שם ע' 360).

* במספר הזדמנויות הבהיר כ"ק אדמו"ר שאמירת "דברי כיבושין" אינה ענין של מוסר ח"ו, אלא אדרבה - ענין של "יכבוש עוונותינו ותשליך במצולות ים" וגו', דברים בזכותם של בני ישראל, ולעורר את ישראל לתשובה - שיחת ח"י תמוז תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 45). ספר השיחות תנש"ב ע' 230 הע' 40.

* "דברי כיבושין" צריכים להיות באופן שיביאו לידי מעשה, ובפרט מעשה הקשור עם ענין התענית - תשובה, אשר עניינה הוא חרטה על העבר וקבלה על הלבא - שיחת תענית אסתר תש"מ (שיחות קודש תש"מ ח"ב ע' 260).

* יש לפעול שינהיגו מנהג זה, ובמקומות בהם הדבר מתאפשר - יש לשאת לכל הפחות דברים קצרים או עכ"פ לומר מזמור תהלים המתאים לכן - שיחת אור לעשרה בטבת תשל"ח שם. במקומות שלא ניתן לשאת דברי "כיבושין" יש לפחות להרהר אותם במחשבה, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה שזה יבוא לידי פועל ממש - שם.

ה. לאחר ברכת "ישתבח", קודם אמירת חצי־קדיש, אומרים "שיר המעלות ממעמקים" וגו'.

ו. בימים אלו אומרים "אבינו מלכנו" הארוך בשחרית ובמנחה אחר נפילת־אפיים, קודם "ואנחנו לא נדע", ונהוג לפתוח הארון קודם אמירתו⁸³.

ז. כאשר אין אומרים תחנון⁸⁴ אין אומרים "אבינו מלכנו"⁸⁵.

סליחות

ח. אין נוהגים לומר סליחות בעשרת־ימי־תשובה, מלבד בצום גדליה⁸⁶.

אמירת תהלים

ט. בימים אלו ניתן לומר תהלים גם בלילה⁸⁷.

טיבול "המוציא" בדבש

י. למעשה, אין טובלים פרוסת "המוציא" בדבש בימות החול שבעשרת־ימי־תשובה⁸⁸.

התרת־נדרים

יא. מי שלא הספיק לערוך התרת־נדרים בערב ראש־השנה יכול להשלים זאת בעשרת־ימי־תשובה⁸⁹, ובאם אין עשרה - יכול להתיר אף בשלושה⁹⁰.

כפרות

יב. באם לא יספיק לערוך כפרות בערב יום־הכיפורים, יכול לעשות זאת באחד מימים אלו⁹¹.

אף להקדים התפילה במעט ובלבד שיקראו קריאת־שמע לאחר צאת־הכוכבים⁷⁷.

לד. מי שקשה עליו התענית ביותר ורוצה לטעום מיד בסיום הצום לפני תפילת ערבית, רשאי לעשות כן, אך כיון שאסור לאכול סעודת קבע לפני תפילת ערבית יאכל רק מזונות עד כביצה (56 סמ"ק), אבל בפחות משיעור זה וכן בפירות ושתייה, אפילו הרבה - מותר, שזהו בגדר טעימה בלבד.

באם ממנה שומר שיזכיר לו להפסיק לאכול ולהתפלל ערבית - יכול לאכול גם סעודה, וגם תזכורת בפלאפון מועילה לענין זה⁷⁸.

ג.

עשרת־ימי־תשובה

תשובה וחומרות

א. בימים אלו, בין ראש־השנה ליום־הכיפורים, יש לכל אדם לחפש ולמשמש במעשיו ולשוב בתשובה. וכן להדר ביותר בחומרות שאינו נוהג בהם כל השנה, ובפרט בכשרות המאכלים⁷⁹.

הוספות בתפלה

ב. כמובא לעיל⁸⁰, ישנם מספר שינויים והוספות בנוסח תפילת שמונה־עשרה בעשרת־ימי־תשובה: "זכרנו לחיים", "מי כמוך", "המלך הקדוש", "המלך המשפט" [בחול], "וכתוב", "ובספר", "עושה השלום".

ג. דיני השוכח והטועה בהוספות הנ"ל - נתבאר לעיל במדריך לראש השנה פ"ה.

דין השוכח "המלך המשפט": טעה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט", אם נזכר תוך כדי דיבור וחזר ואמר "המלך המשפט" - יצא, ואם נזכר לאחר כדי דיבור או שהתחיל את הברכה שלאחריה - אינו חוזר, אבל טוב שיחזור ויתפלל בתורת נדבה, ואין צריך לחדש בה דבר, כיון שחזר מחמת הספק⁸¹.

ד. אין כופלין "לעילא" בנוסח הקדיש, מלבד בתפילת נעילה ביום־הכיפורים⁸².

83. שו"ע סי' תרב ס"א. ספר המנהגים שם ע' 58.

84. כגון כשיש חתן או ברית מילה וכדו'.

85. שיחת כ"ק אדמו"ר ו' תשרי תשל"ה (שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 48).

86. ספר המנהגים שם.

87. שם ע' 20.

88. ראה מאמרי אדמו"ר הקצרים ע' תגד לגבי טבילת "המוציא" בדבש: "אכילת הדבש עם המוציא מראש־השנה עד אחר השוענא־רבה". ספר השיחות תש"ד ע' 24. ספר המנהגים ע' 67.

בלקוטי שיחות חיד"ד ע' 372 הע' 27 כתב כ"ק אדמו"ר דיש להסתפק האם הכוונה במאמר אדמו"ר הנ"ל רק לסעודות דשבת ויו"ט, ערב יום־הכיפורים ומוציא יום־הכיפורים או גם לאמצע השבוע.

וראה גם ספר המנהגים ע' 67 (מספר השיחות תד"ש ע' 24) והיום יום חלק שני (תורת מנחם - רשימת היומן ע' תעה) ושם כתוב בנוגע לטבילת המוציא בדבש בחול־המועד (ושבת חול־המועד) "מהיכי תיתא". ובספר השיחות תש"ח ע' 169 מפורש שבחול־המועד וכן בשבת חול־המועד אין טובלים בדבש.

89. מטה אפרים סי' תקפא סקמ"ט.

90. אלף המגן סי' תקפא סקק"א.

91. שו"ע אדמו"ר סי' תרה ס"א.

77. ראה התקשרות גל' א'סא ע' 16 ובהע' 40.

78. ראה שו"ע סי' רלה ס"ב ובנר"כ שם.

79. טושו"ע סי' תרג ס"א. וראה מש"כ בזה באלף המגן סי' תרג סק"ב. 80. פ"א ס"ו.

81. שו"ע אדמו"ר סי' תקפא ס"ב.

82. ספר המנהגים ע' 56.

הצדקה⁹⁶, ומה טוב לעשות זאת לעילוי נשמת הרבנית חנה ע"ה⁹⁷.

יח. בשנת תשמ"ט, בהוספה על הנ"ל עורר את נשי ישראל, על דבר לימוד ההלכות הצריכות להן, שבזה נכלל גם פנימיות התורה, ומצד אהבת ישראל יש להן להתעסק גם בהפצת המעיינות חוצה⁹⁸.

ד. שבת (ת)שובה⁹⁹

תשובה והחלטות טובות

א. "בשבת שובה מתקן ומעלה את כל שבתות השנה, כי התשובה דשבת תשובה היא נעלית גם מהתשובה דכל שבתות השנה"¹⁰⁰.
ב. בשבת שובה יש להחליט החלטות טובות: להוסיף בכל ענייני העבודה בתורה, עבודה וגמילות חסדים (כולל גם צדקה בשבת – על-ידי הכנסת אורחים בסבר-פנים יפות וכיו"ב¹⁰¹).

ג. התשובה של שבת זו היא "א שבת-דיקע תשובה" (תשובה של שבת)¹⁰², ועניינה לא

פרטי מנהג הכפרות פורטו בהרחבה להלן במדריך ליום-הכיפורים פ"א.

נישואין

יג. מנהג ישראל שאין מתחתנים בימים אלו (וראה בהערה)⁹².

איחולים

יד. נוהגים לאחל בכתב ובעל-פה "חתימה וגמר חתימה טובה"⁹³.

ו' תשרי

יום ההילולא של הרבנית הצדקנית מרת חנה שניאורסאהן ע"ה, אם כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

טו. התוועדות < כ"ק אדמו"ר נהג להתוועד ביום זה, וכשחל בחול נהג לסיים מסכת בתחילת ההתוועדות⁹⁴.

טז. נסיעה לאהל הק' < כ"ק אדמו"ר נסע לאוהל הק' בקשר עם היארציט.

יז. הוראות ליום זה < לעיתים רבות בהתוועדויות ביום זה נהג כ"ק אדמו"ר לעורר את האנשים נשים וטף (כל אחד לפי עניינו), להוסיף ולהתחזק בג' מצוות המרומזות בשמה: חלה, נדה והדלקת הנר, ובמיוחד אצל נשי ישראל⁹⁵, ושנכלל בזה גם ההוספה במצות

96. שיחת ו' תשרי תשמ"ח (תורת מנחם תשמ"ח ח"א ע' 122).

97. ראה שיחות: ו' תשרי תשל"ו (שיחות קודש תשל"ו ח"א ע' 21). ו' תשרי תשמ"מ (תורת מנחם תשמ"מ ח"א ע' 130). ו' תשרי תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"א ע' 44). מוצאי ו' תשרי תש"נ (תורת מנחם תש"נ ח"א ע' 65). מכתב לנשי וכוונת ישראל ו' תשרי תשמ"ה (לקוטי שיחות חכ"ט ע' 486).

98. וגם בזה יש הוראה מבעלת היארציט, שהייתה עוסקת בצעירותה בהעתקת מאמרי חסידות, ועשתה זאת מעצמה, מפני רצונה להתעסק בהפצת המעיינות – שיחת ו' תשרי תשמ"ט (תורת מנחם תשמ"ט ח"א ע' 44).

99. נוהגים לקרוא לשבת זו "שבת שובה" או "שבת תשובה" (ובשר"ע אדה"ז יש גם שינוי לשונות בזה ממקום למקום). בבאיור החילוק בין שמות אלו ועניינם – ראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 144. שיחות כ"ק אדמו"ר: שבת תשובה תשל"ה (שיחות קודש תשל"ה ח"א ע' 7). שבת תשובה תשמ"מ (שיחות קודש תשמ"מ ח"א ע' 64). שבת תשובה תשמ"מ (תורת מנחם תשמ"מ ח"א ע' 33). שבת תשובה תשמ"ו (תורת מנחם תשמ"ו ח"א ע' 56).

100. תורת מנחם – סה"מ מלוקט תשרי ע' קד.

101. תורת מנחם תשמ"ח ח"ד ע' 376. תנש"א ח"א ע' 24. ספר השיחות תשמ"ט ח"א ע' 222.

102. מענה כ"ק אדמו"ר הצמח צדק המובא בספר השיחות תש"ד ע' 8.

וראה מאמר כ"ק אדמו"ר ד"ה שובה ישראל תשמ"מ (תורת מנחם – ספר המאמרים מלוקט, תשרי-חשוון ע' קד). שאף ששבת בכלל עניינה תשובה, התשובה דשבת שובה נעלית גם מהתשובה דכל שבתות השנה, ובשיחת ש"פ האזינו תשל"ל (תורת מנחם ח"ח ע' 68), שהתשובה של שבת שובה נעלית יותר משל שאר עשרת-ימי התשובה.

וראה גם שיחת כ"ק אדמו"ר יום ב' דראש-השנה תשל"ד (שיחות קודש תשל"ד ח"א ע' 4) שענין ביטוי זה הוא שהתשובה בשבת היא גם קלה יותר.

92. מטה אפרים סי' תרב סק"ה. קיצור שו"ע סי' קל ס"ד. ועורר על כך כ"ק אדמו"ר באגרות קודש ח"ט ע' רה.

אכן בשנים האחרונות, לאחר שהורה כ"ק אדמו"ר להקדים את החתונות ולעורכם בכל זמן אפשרי מבלי להתחשב במגבלות שהיו עד אז על חתונות בתאריכים מסוימים מלבד הזמנים המפורשים בשר"ע שאין להינשא בהם, יל"ע אם קאי גם על עשרת-ימי-תשובה. ולכאורה צריך לומר שאכן ניתן לערוך חתונות גם בימים אלו. וראה גם הלכות ומנהגי חב"ד סו"ע 38. אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד, מעגל החיים, פ"כ סל"ב. וראה שם הע' עג, שאף אין מתחשבים במגבלה שמצד מנהג המובא בשר"ע. וש"נ.

אך לפועל לא נהוג בין אנ"ש להתחתן בעשרת-ימי-תשובה, אם כי כשיש איזה צורך ניתן להקל ע"פ הנ"ל.

93. כ"ק אדמו"ר נהג לאחל במכתביו שבין כסה לעשור "חתימה וגמר חתימה טובה" – ראה אגרות קודש בתאריכים אלו. וכן נהג לאחל בעל-פה כאשר היה מברך את הציבור – ראה ברכה לציבור ערב יום-הכיפורים תשמ"ו (ספר השיחות תשמ"ו ח"א ע' 17). שיחת ח' תשרי תשמ"ט לידדי ליובאוויטש (תורת מנחם תשמ"ט ח"א ע' 52), ובשיחת ו' תשרי תנש"א לידדי ליובאוויטש (תורת מנחם תנש"א ח"א ע' 60) אמר "כתיבה וחתימה טובה", ובשיחה שאח"כ לשלוחים (שם ע' 60) אמר "כתיבה וחתימה טובה וגמר חתימה טובה".

94. ספר המנהגים ע' 88.

אודות סיום מסכת ביארציט בכלל – ראה אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד שם פל"ט סו"ד. וש"נ.

אודות סיום מסכת ביארציט שחל בשבת – ראה שם סמ"ה. וש"נ.
95. כולל גם לחזור וללמוד מזמן לזמן את פרטי ההלכות דמצוות אלו.

תפילת שחרית

ח. מתפללים שחרית כרגיל, ככל שבת, ומוסיפים "שיר המעלות ממעמקים" אחרי "ישתבח" קודם הקדיש, וכן מוסיפים בתפילת העמידה את כל ההוספות השייכות לעשרת ימי-תשובה.

ט. אין אומרים "אבינו מלכנו" בשבת.

קריאת התורה

י. "כל ענייני שבת שובה שייכים לכל אחד ואחת מישראל, האנשים והנשים והטף, כמנהג ישראל, שכולם באים לבית-הכנסת ושומעים קריאת התורה וכו'"¹⁰⁹.

יא. בהוצאת ספר-תורה אין מוסיפים כלום על הנאמר בכל השנה¹¹⁰.

יב. מפטירים בהפטר שבת שובה: "שובה ישראל" עד "ופושעים יכשלו בם", "מי א-ל-ל כמוך" עד "מימי קדם" (הושע יד, ב"י. מיכה ז, יח-כ)¹¹¹.

יג. אומרים "אב הרחמים".

תפילות מוסף ומנחה

יד. מתפללים תפילות מוסף ומנחה כרגיל בכל שבת עם ההוספות לעשרת ימי-תשובה.

טו. בתפילת העמידה במוסף ובמנחה אומרים "מי כמוך אב הרחמים" וכו' (ולא "אב הרחמן")¹¹².

התוועדות שבת שובה

טז. בהתוועדות של שבת שובה שעורכים לאחר תפילת מוסף מובן שיש לדבר אודות עניינים של תשובה¹¹³.

דרשת שבת שובה

יז. נוהגים שהרב דורש בענייני תשובה ובהלכות (יום-הכיפורים ו)חג-הסוכות¹¹⁴,

רק תשובה על חטאים אלא אף על עניינים המותרים¹⁰³.

תפלת ערבית

ד. בתפילת העמידה יש להזכיר את כל ההוספות השייכות לעשרת ימי-תשובה, כדלהלן: את ברכת "הא-ל הקדוש" מסיימים ב"המלך הקדוש". בברכת "מלך אוהב צדקה ומשפט" [בחול] חותמים "המלך המשפט"¹⁰⁴.

כן מוסיפים לפי תקנת הגאונים: בברכת אבות - "זכרנו לחיים" וכו', בברכת מחיה המתים - "מי כמוך" וכו', בברכת מודים - "וכתוב" וכו', בברכת שים שלום - "ובספר חיים" וכו'. כן באמירת "עושה שלום" בתפילות ובקדישים, משנים ל"עושה השלום"¹⁰⁵.

דין השוכח והטועה - ראה לעיל במדריך לראש השנה פ"ה.

ה. בברכת מעין-שבע, אומר השליח-ציבור "המלך הקדוש (שאין כמוהו . . .)"¹⁰⁶.

ו. באם שכח ואמר "הא-ל הקדוש", אם לא אמר "השם" בסיום הברכה - חוזר ואומר "המלך הקדוש" וממשיך על הסדר, ואם כבר אמר "השם" בסיום הברכה - אינו חוזר¹⁰⁷.

סעודת שבת

ז. בשבת זו אין צורך לטבול פרוסת "המוציא" בדבש, אך יש אומרים שגם בשבתות שבין ראש-השנה להושענא רבה יש לטבול את פרוסת "המוציא" בדבש¹⁰⁸.

103. שיחת כ"ק אדמו"ר שבת תשובה תשכ"א (תורת מנחם חכ"ט ע' 16), ושם, שזהו בהתאם לפתגם זקני חסידי כ"ק אדמו"ר הזקן "מה שאסור אסור, ומה שמותר - לא צריך".

104. שו"ע אדה"ז ס' תקפב ס"א.

105. שם ס"ו.

106. שם ס"ד. סידור אדה"ז.

107. כיון שנחלקו בזה הפוסקים אם צריך לחזור לראש, ולכן לכתחילה חוזר ובידיעבד ספק ברכות להקל - ראה בנתיבות התפילה פ"כ ס"א ובהע' 18. וש"נ.

108. מאמרי אדה"ז הקצרים ע' תנד לגבי טבילת "המוציא" בדבש בעשרת ימי-תשובה. לקוטי שיחות חיד"ע ע' 372 הע' 27. אבל בספר המנהגים ע' 67 כתב כ"ק אדמו"ר בנוגע לטבילת המוציא בדבש בחול-המועד (ושבת חול-המועד) "מהיכי תיתא", ומשמע שם שגם בשבת אינו ברור שצריך לטבול בדבש. ובשבת המועדים ע' 79 הע' 6 כתב שיש לנהוג כפי המשמעות בלקוטי שיחות שם ולטבול בדבש גם בשבתות, אבל בביורוי מנהגים - מועדים ע' 126 כתב לדחות דבריו והסיק שמעיקר המנהג אין צריך לטבול אף בשבת, אך הנהגים כך יש להם על מי לסמוך. ע"ש.

109. ספר השיחות תשמ"ט ח"א ע' 5. וראה גם הע' 25 שם.

110. ודלא כמנהג העולם בזה - ראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קס.

אבל בשבת ו' תשרי תשנ"ב אמר כ"ק אדמו"ר "אחד אלוקינו . . קדוש ונורא שמו", כבימים נוראים. וראה מה שדנו בזה בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 38 הע' 195. סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות על אתר הע' 65.

111. ספר המנהגים ע' 58.

112. שער הכולל פ"ט ס"ו.

113. שיחת כ"ק אדמו"ר מוציא שבת שובה ו' תשרי תשל"ט (שיחות קודש תשל"ט ח"א ע' 15).

114. שו"ע אדה"ז ס' תכס ס"ב ("בהלכות החג"). וראה בהרחבה

יט. אין אומרים "ויהי נועם" ו"ואתה קדוש" בתפלת ערבית דמוצאי־שבת¹¹⁷.

כ. הבדלה < הבדלה במוצאי־שבת - כרגיל בכל מוצאי־שבת עם נר ובשמים ולאחריה אומרים "ויתן לך".

כא. מלוה מלכה < "יסדר שולחנו בפריסת מפה במוצאי־שבת כדי ללוות את השבת ויאכל עכ"פ כזית פת. ואע"פ שבשאר ימים אינו מסדר שולחנו רק מקיים סעודת מוצאי־שבת במיני תרגימא או פירות, מכל מקום, בימים אלו יש להדר בכל מצוה ומצוה ביתר שאת"¹¹⁸.

117. לוח כולל חב"ד. וראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קע.

118. מטה אפרים סי' תרב סקמ"ז.

"לדרוש ולהורות להם דרכי ה' וללמד להם את המעשה אשר יעשון"¹¹⁵.

מוצאי־שבת

יח. תפילת ערבית < בתפילת ערבית אומרים "אתה חוננתנו", וכן מוסיפים כל ההוספות השייכות לעשרת־ימי־תשובה¹¹⁶.

דיני השוכח והטועה בהוספות אלו - ראה לעיל במדריך לראש־השנה פ"ה.

שיחת כ"ק אדמו"ר שבת תשובה תשי"ט (תורת מנחם חכ"ד ע' 25 ואילך). לקוטי שיחות ח"ג ע' 953 ואילך.

115. לשון אדה"ז שם.

116. שו"ע אדה"ז סי' תקפא ס"ב.

ראש השנה

תקציר הנהגות וסדר היום

< מברכת "להדליק נר של יום הזכרון" ו"שהחיינו"

תפילת מנחה - ערב ר"ה

< משעה לפני מנחה שוקדים באמירת תהילים

< התפלה האחרונה בשנה - מתפללים בכוונה מיוחדת

בהתקדש החג

< ניצול הזמן באמירת תהילים

< הימנעות מעישון

תפילת ערבית - ליל א' דר"ה

< לפני התפילה - אמירת תהילים

< לפני התפילה - נהגו לנגן 'אבינו מלכנו'

< הוספות בתפילת לחש: "זכרנו לחיים", "מי כמוך", "המלך הקדוש", "וכתוב", "ובספר"

< לאחר תפילת לחש: "לדוד מזמור" בכוונה [כלי להשפעות הגשמיות במשך השנה]. קדיש שלם, "עלינו"

< לאחר התפילה: מאכלים איש לרעהו "לשנה טובה תכתב ותחתם" (בלשון יחיד)

סעודת ליל א' דר"ה

< קידוש לר"ה [ברכת "בורא פרי הגפן", "מקדש ישראל ויום הזכרון" ו"שהחיינו"]

< אם הרימון הוא פרי חדש עבורו - יניחו לפניו בשעת הקידוש, ואם לא הניחו - יברך עליו "שהחיינו" כשיאכלנו

< טובלים פרוסת "המוציא" בדבש

< לאחר אכילת 'כזית' פת - מברכים על התפוח "בורא פרי העץ" (ומכוונים גם על הרימון)

ערב ראש השנה

סליחות לערב ר"ה

תפילת שחרית

< אין אומרים תחנון

< אין תוקעים בשופר

התרת נדרים

< לכתחילה - לאחר שחרית ולפני חצות היום ובפני עשרה

< מבקש ההתרה - עומד, והמתירים - יושבים

כתיבת פ"נ

הכנת הגוף לחג

< תספורת, גזיזת ציפורניים, רחיצה וטבילה במקוה

הכנת מאכלי החג

< תפוח [מתוק], דבש, רימון, דגים, ראש איל [או כבש/דג], פרי חדש

< נמנעים מאכילת מאכלים מרים או חמוצים ומאכילת אגוזים

הכנת הבית

השאת ראש דולקת

כיוון שעוני והתקני שבת לב' ימי החג

נתינת צדקה

הדלקת נרות

< זמן ההדלקה - לכתחילה, בזמן הנקוב בלוחות. אם מדליקה לאחר השקיעה - תדליק רק מאש דולקת

סדר תשליך

- < לפני השקיעה [בדיעבד - עד צאת הכוכבים]
- < סמוך למקור מים עם דגים חיים
- < בסיום אמירת 'סדר תשליך' מנערים את שולי הטלית-קטן

תפילת ערבית ליל ב' דר"ה - כמו בליל א'

- < לאחר התפילה - אין מאחלים "לשנה טובה" וכו'

הדלקת נרות

- < הכנת הנרות והדלקתן - רק לאחר צאת הכוכבים [ירושלים 19:11, תל אביב 19:12, חיפה 19:12, באר שבע 19:12, צפת 19:10]
- < ברכת הנרות: "להדליק נר של יום הזכרון", "שהחיינו"

- < בשעת ההדלקה תניח לפניך פרי חדש [או תלבש בגד חדש] ותכוון להוציא בברכת "שהחיינו"

סעודת ליל ב' דר"ה

- < קידוש לליל ר"ה - כמו בליל א'
- < יניח לפניו פרי חדש ויכוון עליו בברכת "שהחיינו" שבקידוש
- < לאחר הקידוש - אוכלים מהפרי החדש
- < לפני האכילה יברך את ברכת הפרי [ומי שלא ברך "שהחיינו" - יברך "שהחיינו" לפני ברכת הפרי]
- < אוכלים לפחות 'כזית' מהפרי
- < לאחר האכילה - ברכה אחרונה, ואח"כ - נטילת ידים וסעודת יום-טוב [ללא 'סימנים']

יום ב' דר"ה

- < סדר היום - כאתמול
- < לאחר תפילת מנחה - התוועדות עם נטילת ידיים וניגוני רבותינו נשיאנו
- < תפילת ערבית למוצאי יום טוב עם ההוספות לעשרת ימי תשובה [מתחילים לומר "המלך המשפט"]
- < הבדלה למוצאי יום טוב [בלי נר ובשמים]

ואומרים ה"יהי רצון", טובלים אותו בדבש ואוכלים ממנו

- < אוכלים רימון וראש איל/כבש/דג [ללא אמירת ה"יהי רצון"], ודגים

< בברכת המזון: "יעלה ויבוא", "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב", הרחמן הוא יחדש עלינו שנה טובה ומתוקה", "עושה שלום" [לא 'השלום']

השכמת הבוקר - יום א' דר"ה

- < משכימים לקום
- < טובלים במקוה
- < נמנעים מאכילה ושתיה קודם התקיעות [ויש מקילים בשתיה], לנשים וילדים - אפשר להקל

תפילת שחרית

קריאת התורה

סדר תקיעת שופר

- < הבעל תוקע עומד על בימת הקריאה
- < את ספרי התורה מניחים על הבימה, ויש הנוהגים להחזיקם בעמידה
- < הבעל תוקע והציבור עומדים עד גמר התקיעות
- < התוקע יכוון להוציא את הקהל ידי חובה בברכות השופר ובתקיעות, והקהל יתכוון לצאת
- < החל מברכות השופר עד סיום התקיעות שבסוף חזרת הש"ץ דמוסף - אין לדבר.

תפילת מוסף

- < בסיום התפילה [לאחר תהלים היומי] תוקעים 30 קולות נוספים [ללא מקריא] (מי שלא שמע את התקיעות יכול לצאת יד"ח בתקיעות אלו) ולאחריו שש זכירות

במהלך היום

- < סעודת יו"ט [קידוש ליום ר"ה, בברכת המזון: "יעלה ויבוא", "הרחמן" וכו']
- < מבצע שופר
- < אמירת תהלים
- < אין להכין מאומה מיום א' ליום ב' דר"ה

תפילת מנחה

- < תפילת מנחה לראש-השנה מוקדמת מעט

סדר תקיעת שופר ל'מבצע שופר'

חובה ללמוד את הלכות התקיעות ודיני הטעויות בהם!

[ההלכות הובאו במדריך לחגי תשרי פרקים ט"ו-ט"ז]

לפני התקיעות מברך השומע, ואם יש כמה שומעים - מברך אחד מהם עבור כולם. באם השומע אינו יודע לברך - יכול התוקע לברך עבורו או ללמדו את הברכות. בתקיעה לגברים ונשים - יברך אחד הגברים עבור כולם. בתקיעה לנשים בלבד - תברך השומעת או אחת הנשים עבור כולם, ובאם אינה יודעת לברך - ילמדה את הברכות או יתקע ללא ברכה.

מכוונים לצאת ידי חובת מצות תקיעת שופר ומברכים:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע קול שופר:

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה:

תוקעים סדר 'תקיעות דמיושב' - שלושים הקולות, אותם חובה לשמוע בראש השנה, כדלהלן:

כיוון הקריאה

ת * שר * ת

5 שניות 5 שניות (2.5+2.5) 5 שניות

ת * שר * ת

5 שניות 5 שניות (2.5+2.5) 5 שניות

ת * שר * ת

5 שניות 5 שניות (2.5+2.5) 5 שניות

ת * ש * ת

2.5 שניות 2.5 שניות 2.5 שניות

ת * ש * ת

2.5 שניות 2.5 שניות 2.5 שניות

ת * ש * ת

2.5 שניות 2.5 שניות 2.5 שניות

ת * ר * ת

2.5 שניות 2.5 שניות 2.5 שניות

ת * ר * ת

2.5 שניות 2.5 שניות 2.5 שניות

ת * ר * ת

2.5 שניות 2.5 שניות 2.5 שניות

ת = 'תקיעה' ארוכה באורך השווה ל'שברים-תרועה' יחד, כ-5 שניות.

ת = 'תקיעה' באורך השווה ל'שברים' או ל'תרועה' שאחריה, כ-2.5 שניות.

שר = שברים-תרועה שיש לעשותם יחד בנשימה אחת.

***** = צריך לעשות הפסק נשימה.

סדר כפרות

למנהג חב"ד

- < זמנה: לכתחילה - בערב יום כיפור באשמורת הבוקר [סמוך ל'עלות השחר'].
- < אם יש צורך, אפשר גם בעשרת ימי תשובה.
- < הכפרה: תרנגול לזכר, תרנגולת לנקבה, ולמעוברת - שלושה תרנגולים, זכר ושתי נקבות.
- < סדר הכפרות: אומרים שלוש פעמים את הנוסח "בני אדם.. ארוכים ולשלוש",
- < באמירת "זה חליפתי" וכו' מסובבים את התרנגול מעל הראש שלש פעמים, סך הכל מסובבים תשע פעמים.

בְּנֵי אָדָם יוֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירֵי עָנִי וּבְרָזָל: יוֹצִיאָם מִחֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת
וּמִסְרוֹתֵיהֶם יִנְתֵּק: אֵוִילִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁע וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְּעֶנּוּ: כָּל אִכָּל תִּתְּעֶב
נִפְשָׁם וַיִּגְעֻ עַד שְׁעָרֵי מוֹת: וַיִּזְעֻקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם מִמַּצְוֹקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:
יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיַּמְלֵט מִשְׁחִיתוֹתֵם: יוֹדוּ לֵה' חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבְנֵי
אָדָם: אִם יֵשׁ עָלָיו מִלֶּאֱדָה מְלִיץ אֶחָד מִזֵּי אֱלֹהִים. לְהַגִּיד לְאָדָם יִשְׂרָאֵל: יִחַנְּנוּ
וַיֹּאמֶר פִּדְעָהּ מִרְדֵּת שַׁחַת מִצְּאֵתִי כֹפֵר:

זֶה חֲלִיפָתִי. זֶה תְּמוּרָתִי. זֶה כִּפָּרְתִּי. זֶה הַתְּרַנְּגוֹל יִלָּךְ לְמִיתָה וְאֲנִי אֵלָּה
לְחַיִּים טוֹבִים אֲרוּכִים וּלְשָׁלוֹם:

- < שחיטת הכפרה: לאחר עריכת סדר הכפרות מביאים את ה'כפרה' לשוחט. נהוג לשלם לשוחט עבור טרחתו.

- < כיסוי הדם: לאחר שחיטת הכפרה מבקשים את רשות השוחט לקיים את מצות כיסוי הדם בעפר. לצורך זה לוקחים עפר, ומברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל כִּסּוּי
הַדָּם בְּעֶפֶר

- < ומכסים את דם השחיטה.

- < פדיון כפרות: לאחר השחיטה נוהגים לתת את דמי הכפרה (שווי עלות התרנגול) לעניים [א"כ העופות עצמם הולכים לעניים].

שנה טובה ומעשרת!

לקראת השנה החדשה
מצטרפים לאלפי החברים
ב'קרן המעשרות חב"ד'
ומוסיפים בהידור הפירות והירקות!

מה אנחנו עושים בשבילכם?

הסכם הלוואה עם גבאי צדקה
המעניק לעניים את ה'מעשר
עני' (בשנות מעשר עני)
שתפרישו ומאפשר לכם לאוכלו.

הסכם הלוואה עם לוי
המעניק לו את ה'מעשר
ראשון' שתפרישו
ומאפשר לכם לאוכלו.

ייעוד מטבעות לחילול
'מעשר שני' (עם פרוטה
חמורה), הניהול, הפיקוח
והטיפול על ידי הקרן.

מגנט נוסח מהודר
ומדריך מיוחד
ישלח אליכם בדואר
לאחר הרישום.

שימו לב!
מני לשנתיים
במחיר מוזל

הצטרפו כעת
לקרן הייחודית:

Kerenm.org

 072-2770102

או חפשו בגוגל: קרן המעשרות חב"ד

קרן המעשרות חב"ד - בפיקוח בי"ד רבני חב"ד

כמידי שנה, מוקד הלכה
שע"י בית דין רבני חב"ד
מקיים מוקד הלכתי ייעודי:

מוקד הלכה ורפואה - חב"ד ליום הכיפורים

רבני חב"ד יחד עם רופאים מומחים בתחומי הבריאות השונים
וכן יעודת הרופאים' שע"י בית הדין ישיבו לשאלות חסידי חב"ד
הקשורות לצום יום הכיפורים.

המענה ינתן בחיג למספר הטלפון של מוקד הלכה:

055-7000144

המוקד יתקיים ביום ראשון ו' תשרי • בין השעות 17:00-19:00

ניתן לשלוח שאלות החל מיום חמישי ג' תשרי - למייל של מוקד הלכה

בצירוף מספר טלפון לחזרה: halacha144@gmail.com

המוקד בשעות אלו מיועד לשאלות הכרוכות בעניני רפואה והצום בלבד.

בית דין רבני חב"ד

בארה"ק ת"ו

י"ד מנחם אב ה'תשפ"ה

ב"ה

אל הורי התמימים ותלמידי התמימים שיחיו

שלום וברכה!

במשך שנים רבות היה קיים בארץ הקודש ת"ו מתווה אשר בעת שבני הישיבות ואברכי הכוללים עוסקים בתורה בישיבות ובכוללים באופן של 'תורתם אומנותם', שירותם הצבאי נדחה. מתווה זה גובש מתוך הכרה בכוח לימוד התורה להגן על עם ישראל בכלל, ועל חיילי ישראל המשרתים בחזית בפרט.

לצערנו הרב, מפאת סיבות שונות בוטל המתווה האמור, ובכללו בוטל גם המתווה שבאמצעותו נסעו תלמידי התמימים לרבי במהלך השנה ולשנת ה"קבוצה".

לאור חוסר הבהירות השורר במצב מורכב זה, קיימו חברי בית הדין פגישות והתייעצויות רבות עם ראשי ומנהלי הישיבות וכן עם עסקני אנ"ש אשר עסקו בשנים האחרונות בפרטי הדברים מול הגורמים השונים, והניסיונות שלנו להסדיר את המצב מול הנהגת הצבא נתקלו בקשיים ולא צלחו.

לנוכח המצב שנוצר ודברי כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו בנושא, דעת בית הדין הינה כדלקמן:

תפקידם של תלמידי הישיבות עד זמן נישואיהם ופרק זמן לאחר נישואיהם הוא ללמוד תורה נגלה וחסידות בישיבות הקדושות ללא הפרעות מבית ומחוץ. תפקיד זה הינו חלק ממערך ההגנה והשמירה על עם ישראל בכל הדורות. פעמים רבות ביאר כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, כי תלמידי הישיבות והכוללים אינם משתמטים מהמערכה, אלא אדרבא - בלימוד תורתם הם נושאים וממלאים את תפקידם החיוני בהגנה על עם ישראל בארץ ישראל. לימודם של בני הישיבות אינו רק זכות, אלא אף חובה ממשית המוטלת עליהם לצורך ההגנה על עם ישראל. כך היה עד עתה, וכך ימשיך להיות בעזרת ה'.

הדברים נכונים ביתר שאת בתקופה זו, בה מתנהלת מלחמה נגד אויבי ישראל בכמה חזיתות, ונדרשת שמירה והצלחה יתירה לבני ישראל בעולם כולו, ובפרט בארץ ישראל. ידועים דברי חכמינו ז"ל בגמרא (סנהדרין מט, א): "אילמלא דוד, לא עשה יואב מלחמה, ואילמלא יואב, לא עסק דוד בתורה" וכו' (ועל פי פירוש רש"י שם - שזכותו של דוד שעסק בתורה עמדה ליואב במלחמותיו).

בני הישיבות והכוללים פועלים במערכה על ידי לימוד התורה, יחד עם החיילים בצבא אשר מגינים בגופם עד כדי מסירות נפש על עם ישראל בארץ ישראל.

בנוסף להנ"ל גם לאחר שנות הלימוד בישיבה, התפקיד הכללי והמרכזי שהועיד הרבי לכל חסיד הינו לעסוק בהפצת היהדות והמעיינות, ולהתמסר לטובתו של כל יהודי בגשמיות וברוחניות.

מן הראוי לציין את הידוע והמפורסם שרבים מחסידי חב"ד שירתו או משרתים בצבא לאחר נישואיהם ולאחר תקופת הלימוד בישיבה ובכולל, וגם זה צריך להיות במסגרות המתאימות ליהודי חסיד וירא שמים, וכאמור למרות ניסיונות רבים של עסקני אנ"ש לאורך השנה האחרונה לגבש מתווה שיוכל להמשיך את המצב שהיה שנים רבות, נתקלנו בקשיים רבים מול הגורמים הרלוונטיים.

בית דין רבני חב"ד

בארה"ק ת"ו

בנוגע למעשה:

א. דבר ברור שעל פי הוראת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, על הבחורים והאברכים הצעירים להמשיך בלימודם בישיבות ובכוללים, ובכך הם מסייעים למערך ההגנה על ארץ ישראל והדריים בה.

ב. כל השתלבות במערך השמירה הגשמית בצבא ובכוחות הבטחון, (כמובן, לאחר התייעצות עם משפיע/עשה לך רב), שייכת לאחר הנישואין ולאחר תקופת הלימוד בישיבה ובכולל, וגם אז במסגרת המתאימה ליהודי חסיד וירא שמים.

ג. אין לקחת חלק בתוכניות שלא מאפשרות לימוד בישיבה עד לחתונה ולימוד בכולל לתקופה אחרי החתונה.

ד. בתוקפה זו בה "החושך יכסה ארץ וגו'" וישנם בחורים רבים שמקבלים צו גיוס, עליכם תלמידי התמימים לזכור את תפקידכם ולהגביר את התמסרותכם לתפקידכם החשוב והחיוני של לימוד התורה נגלה וחסידות בלי להתפעל ממניעות ועיכובים מבחוץ, עליכם לשאוב כח מדברי ימי חסידות חב"ד אודות הנהגת רבותינו נשיאנו והנהגת החסידים בדורות הקודמים שמסרו את נפשם בעמידה איתנה נגד פשרות בחינוך לתורה מצוות בדרך החסידות.

ה. הבחורים הצעירים שקיבלו צו ראשון נכון שיתייצבו וימנעו בכך מסנקציות מיידיות.

ו. תלמידי הקבוצה הבעל"ט ה'תשפ"ו, יתייעצו עם הנהלת הישיבה ועסקני אנ"ש איך לנהוג בקשר לנסיעה לחצרות קודשנו, וכן תלמידי הקבוצה של שנה זו ה'תשפ"ה הנמצאים כעת בחצרות קודשנו, יתייעצו עם המשפיע/עשה לך רב ועסקני אנ"ש איך לנהוג בקשר עם החזרה לארץ הקודש.

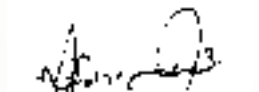
ז. תלמידי התמימים שנסיעתם לחצרות קודשנו לחודש תשרי עלולה לסכן את המשך לימודם בישיבות - נכון להימנע מהנסיעה לעת עתה.

ח. בעז"ה בימים הקרובים עסקני אנ"ש שפועלים בדבר, יגבשו נציגים מכל ישיבה שימשו כתובת לתלמידי הישיבה עבור השאלות העולות והפתרונות האפשריים בכפוף לכל הנ"ל.

ויהי רצון שנזכה בקרוב לחזות בנאמר על מלך המשיח: "וילחם מלחמות ה'"... וניצח כל האומות שסביביו" (רמב"ם הלכות מלכים, פרק יא, ד), בגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש.

בברכה,

הרב מנחם מענדל גלוקובסקי

הרב יצחק יהודה יוסלבסקי

הנהלת בית הדין

בשם בית הדין

הזכות שלך!

הקדישו לע"נ / לרפואת / לזכות בני משפחתכם

במדריך ההלכתי של רבני חב"ד
המופץ בעשרות אלפי עותקים בכל רחבי הארץ
ומחולל מהפכה של ממש
בידיעת ויישום הלכות ומנהגי חב"ד

כדי להמשיך הלאה אנו זקוקים להשתתפות שלכם
חייגו עכשיו וקבלו זכות נפלאה: 055-4335700

המדריך ההלכתי לחגי תשרי תשפ"ו מוקדש

לרפואה שלמה ומהירה של
ר' ישראל דוב בן בת-שבע שרלוט
ושושנה בת נונה

לעילוי נשמת
הרה"ח ר' **סעדי'ה ב"ר מחפוד** ע"ה
ג'רופי
נלב"ע י"א אדר ראשון ה'תשפ"ד

לעילוי נשמת
חלפו יורם בן חואטו ויקטור
נלב"ע י"ט אדר ב' תשפ"ד

לזכות
גדי בן אילנה
ולרפואה שלמה
לאילנה בת נעמי

לזכות
יהושע בן חיה רייזל
וזוגתו
חיה אלישבע בת שרה

חיה רייזל בת פסיה,
יחיאל מיכאל בן דינה רבקה
שטערנא שרה בת דינה רבקה,
שיינא בת דינה רבקה,
חנה פעסיא בת חיה אלישבע

לברכה והצלחה בכל
ולמילוי משאלות ליבם לטובה
בטוב הנראה והנגלה

יש לכם שאלות
בהלכות חגי תשרי?

תשרי כהלכה!

מוקד הלכה זמין לשאלותיכם
במגוון דרכי התקשרות:

מענה הלכתי מרבני קהילות אישי
שע"י בי"ד רבני חב"ד באוהייק

דואר אלקטרוני
בשליחת שאלה
למוקד:
halacha144@gmail.com

הודעות SMS
בשליחת הודעה
למספר המוקד:
055-7000144

מענה טלפוני
בחיוג
למספר המוקד:
055-7000144

אפליקציה
הורידו עכשיו בחנות
האפליקציות:
מוקד הלכה חב"ד